

T.C. GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO-TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI

MARSHALL PLANI FİLMLERİ (1948-1953):
TÜRKİYE ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
İren Dicle AYTAÇ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. M. Korkmaz ALEMDAR

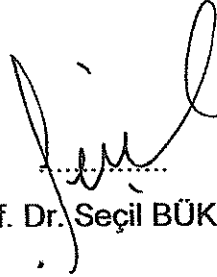
Ankara - 2008

ONAY

İren Dicle Aytaç tarafından hazırlanan "Marshall Planı Filmleri (1948-1953): Türkiye Örneği" başlıklı bu çalışma, 23.07.2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Radyo – Televizyon ve Sinema Anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. M. Korkmaz ALEMDAR

Prof. Dr. Seçil BÜKER

.....
Prof. Dr. Nazife GÜNGÖR

ÖNSÖZ

Temel işlevi, insan davranışlarını belirli bir amaç doğrultusunda güdülemek ve yönlendirmek olan propagandanın tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanların örgütlü toplumlarda yaşamaya başlamasıyla birlikte, kendilerine destek sağlamayı amaçlayan liderler ve liderliğe aday olanlar tarafından çeşitli propaganda ve ikna yöntemleri kullanılmıştır. 19. yüzyılda ulus devletlerin oluşmaya başlamasından sonraysa propaganda, siyasal hayatın içine önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Öte yandan kitle iletişim araçları ve tekniklerinin gelişmesi de propagandanın geniş kitlelere ulaştırılabilmesini olanaklı kılmıştır.

Özellikle, 1950'lerde televizyon yayınları başlayana kadar propaganda amacıyla kullanılan en önemli araçlardan biriyse sinema olmuştur. Bu dönemde farklı ideolojiler, kitleleri ortak duygu, düşünce ve eylemler çevresinde toplamak için etkileyici bir güç olarak sinemayı kullanmıştır. Sinemanın bir propaganda aracı olarak kullanılması, örneğin 1930'lu ve 1940'lı yıllarda Nazi Almanyası'nda, İtalya'da, Japonya'da ve Soğuk Savaş döneminde çoğu büyük ülkede gizlenilmeye bile çalışılmadan kendisini göstermiştir.

Sinema ve propaganda ilişkisiyle bağlantılı olarak yakın zamanda gündeme gelen bir diğer araştırma konusu ise, dönemin ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'a atfen Marshall Planı adıyla bilinen Avrupa İyileştirme Programı kapsamında hazırlanan Marshall Planı filmleridir. II. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'nın yeniden imarı amacıyla ABD tarafından başlatılan Marshall Planı dahilinde, ekonomik yardım programlarının yanı sıra, Plan'ın propagandasını yapmak üzere de büyük kaynaklar ayrılmış ve bu amaçla çok sayıda film çekilmiştir.

ABD'de gösterimi 1990'a kadar yasak olan ve Marshall Planı'nın sona ermesinin ardından diğer ülkelerde de arşivlere kaldırılan bu filmler, 2004

yılında düzenlenen “Demokrasi Satmak” başlıklı turla yeniden günışığına çıkarılmışsa da halen yeterli düzeyde inceleme konusu edilememiştir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’ye özgü bir araştırması daha önce hiç gerçekleştirilmemiş olan bu filmlerin ülkemiz için yapılanları ile uluslararası gösterim için hazırlanıp ülkemizde de gösterilenlerinin incelenmesidir.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde benden sonsuz anlayışını ve yardımlarını esirgemeyerek yolumu aydınlatan değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Sayın Korkmaz ALEMDAR’a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen bir diğer hocam Yrd. Doç Dr. Sayın Ahmet GÜRATA’ya; Marshall Planı filmlerine erişebilmem için arşivlerinden faydalanmam konusunda mümkün olan her türlü kolaylığı gösteren Eğitim Materyalleri Üretim Daire Başkanı Sayın Oğuz ERBİL nezdinde Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü’ne ve karşılaştığım teknik güçlüklerin üstesinden gelmemde büyük katkısı olan değerli hocam Sayın Göker MÜFTÜOĞLU’na teşekkürlerimi sunarım. Son olarak, sevgili anneme ve babama, sonsuz sevgi ve hoşgörülerini ile hayatımın her anında ve her koşulda verdikleri fikri, maddi ve manevi destekler için müteşekkirim. Hayatta naçizane ne başardıysam onların sayesinde.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
ŞEKİLLER.....	vi
GİRİŞ.....	1
KONU.....	3
AMAÇ VE ÖNEM.....	3
YÖNTEM.....	5
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI ULUSLARARASI ORTAM ve MARSHALL PLANI

A. TRUMAN DOKTRİNİ.....	10
B. MARSHALL PLANI.....	12
1. Marshall Planı'nın Nedenleri ve Amaçları.....	13
2. Marshall Planı'nın Oluşumu ve Uygulanması.....	14
3. Türkiye ve Marshall Planı.....	17
4. Marshall Planı'nın Sonuçları.....	20
C. MODERNLEŞME KURAMLARI.....	22
1. Modernleşme Kuramlarının Genel Özellikleri.....	23
2. Gelişme İktisadı.....	24
3. Gelişme Sosyolojisi.....	25
4. Kitle İletişimi ve Modernleşme.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

MARSHALL PLANI VE PROPAGANDA

A. MARSHALL PLANI PROPAGANDASININ GENEL ÇERÇEVESİ.....	30
B. MARSHALL PLANI FİLMLERİ.....	37

1. Filmlerin Üretim, Dağıtım ve Gösterim Koşulları.....	37
2. Türkiye’de Marshall Planı Filmleri.....	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖRNEK FİLM ÇÖZÜMLEMELERİ

A. ZİRAİ EĞİTİM FİMLERİ ve MODERNLEŞMENİN PROPAGANDASI.....	44
1. Film Özetleri.....	44
a. Yusuf ve Sapanı.....	44
b. Köy Traktörü.....	46
c. Suyun Kontrolü.....	47
d. Traktörün Bakımı.....	48
2. Film Çözümlmeleri.....	49
a. Marshall Planı’nın Tanıtımı.....	50
b. Modernleşme Sorununun İşlenişi.....	51
(1) Yusuf ve Sapanı.....	52
(2) Köy Traktörü.....	55
(3) Suyun Kontrolü.....	58
(4) Traktörün Bakımı.....	61
c. Teknik Bilgi Aktarımı.....	61
d. Modernleşmenin Aracı Olarak Marshall Planı.....	64
e. Diğer Sinemasal Ögelerin Kullanımı.....	66
B. ULUSLARARASI GÖSTERİM İÇİN HAZIRLANMIŞ FİMLER ve ANTI-KOMÜNİST PROPAGANDA.....	67
1. Film Özetleri.....	68
a. Kore’den Ders Alalım.....	68
b. Barış İçin İttifak.....	69
2. Film Çözümlmeleri.....	72
a. Komünizm Karşıtlığı ve Sovyetler Birliği’nin Temsili.....	72
b. Ortak Güvenlik Sorunu ve Askeri Birleşmenin Önemi....	75

c. Kalkınma Sorunu ve Marshall Planı.....	80
d. Diğer Sinemasal Öğelerin Kullanımı.....	84
SONUÇ.....	85
KAYNAKÇA.....	88
EKLER: Film Deşifreleri.....	93
Yusuf ve Sapanı.....	93
Köy Traktörü.....	98
Suyun Kontrolü.....	102
Traktörün Bakımı.....	105
Kore'den Ders Alalım.....	111
Barış İçin İttifak.....	115
ÖZET.....	126
ABSTRACT.....	127

ŞEKİLLER

Şekil I: Marshall Planı Amblemi.....	32
Şekil II: Marshall Planı Ambleminin Kullanımına Örnekler.....	33
Şekil III: Marshall Planı Afişleri.....	34
Şekil IV: Marshall Planı Afiş Yarışmasında Başarılı Bulunan Çalışmalardan Örnekler.....	34
Şekil V: İstanbul Sergisi Etibank Pavyonu, Marshall Planı Köşesi.....	35
Şekil VI: İstanbul Sergisi Devlet Ulaştırma İşleri Pavyonu, Marshall Planı Köşesi.....	36
Şekil VII: Bir Marshall Planı Sergisinde Yapılan Film Gösterimi.....	40

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu, 1948-1953 yılları arasında çekilen ve gösterilen Marshall Planı filmlerinin Türkiye için yapılanları ile uluslararası gösterim için hazırlanıp ülkemizde de gösterilenlerinin incelenmesidir. Marshall Planı ve Plan kapsamında hazırlanan bu filmler, II. Dünya Savaşı sonrası gelişmelerinin ürünüdür.

II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan iki kutuplu dünya düzeninde, Amerika Birleşik Devletleri kendi siyasal ve iktisadi sisteminin başat konumunu korumak amacıyla bir yandan komünizme karşı ideolojik bir savaş verirken diğer yandan da öncülüğünü yaptığı kurumsal yapılar ve “dış yardımlar” vasıtasıyla kendi sermayesinin uluslararası dolaşımını garanti altına almaya yönelmiştir. ABD’nin bu süreçte kullandığı en önemli araçlardan biri olan “dış yardım politikaları”, önce Avrupa’nın siyasal ve iktisadi olarak yeniden yapılandırılmasında gündeme getirilmiş, daha sonra ise dünyanın “azgelişmiş” olarak nitelenen bölgelerine doğru genişlemiştir. 1950 ve 60’ların akademik hayatında başat bir konuma yükselen modernleşme kuramları ise bir yandan ABD’nin yardım politikalarının kuramsal arka planını sağlamış diğer yandan da kapitalizmin dünya egemenliği için gereken iktisadi, siyasal ve kültürel koşulların oluşturulmasına hizmet edecek ideolojik bir araç olarak iş görmüştür.

ABD’nin yardım politikalarının ilk örnekleri askeri alanda Truman Doktrini ile iktisadi alandaki tamamlayıcısı olan Marshall Planı’dır. Avrupa’yı ABD’nin iktisadi ve siyasal çıkarları doğrultusunda yeniden şekillendiren Marshall Planı, kapitalizmin ve onun başat gücü olarak ABD’nin kapitalist dünya hegemonyasını da pekiştirmiştir. Öte yandan Marshall Planı, modernleşme kuramları aracılığıyla önerilen politikaların ilk somut uygulaması olmuş ve ilerleyen dönemlerde ABD’nin “yardım” adı altında

kendi iktisadi ve siyasi egemenliğini dünyanın diğer bölgelerinde de genişletmesine dayanak noktası sağlamıştır.

Marshall Planı'nın bir başka önemli boyutu ise katılımcı ülkelerin gündelik yaşam pratiklerinden tüketim kalıplarına ve sanatlarına kadar toplumsal yaşamın çok geniş bir alanında etkisini gösteren sosyal/kültürel bir dönüşümü hedeflemiş olmasıdır. Bu amaçla Plan kapsamında, gazeteler, broşürler, radyo yayınları, filmler, gezici kukla gösterileri ve sergiler gibi çok çeşitli araçları içeren geniş kapsamlı bir propaganda kampanyası yürütülmüştür.

Marshall Planı propagandasının en önemli araçlarından biri ise Plan için çekilen filmler olmuştur. Plan dahilinde 200'ün üzerinde film üretilmiş ve bu filmler hem Plan'ın halka tanıtılması hem de altında yatan ideolojinin propagandasının yapılması için son derece işlevsel birer araç olarak kullanılmıştır. ABD'de gösterimi 1990'a kadar yasak olan bu filmler, Marshall Planı'nın sona ermesinin ardından diğer ülkelerde de arşivlere kaldırılmış ve 2004 yılında düzenlenen "Demokrasi Satmak" başlıklı tura kadar günışığına çıkarılmamıştır. Sandra Schulberg ve Ed Carter tarafından yürütülen "Demokrasi Satmak" turu kapsamında ABD, Almanya, Türkiye gibi çeşitli ülkelerde düzenlenen gösterimler bu filmleri yeniden gündeme getirmiştir. Ne var ki, bu konu üzerine henüz uluslararası alanda da yeterli bir akademik bilgi birikimi oluşturulamamıştır. Bu filmlerin Türkiye'ye özgü bir incelemesi ise daha önce hiç gerçekleştirilmemiştir.

Bu çalışmada Marshall Planı filmlerinin birer propaganda aracı olarak kullanımı Türkiye örneği üzerinden incelenecektir.

Çalışmanın "II. Dünya Savaşı Sonrası Uluslararası Ortam ve Marshall Planı" başlıklı ilk bölümü, Marshall Planı'nı ortaya çıktığı tarihsel bağlam içerisinde ele almayı amaçlamıştır. Bu nedenle, II. Dünya Savaşı'nın bitişini takip eden dönemin temel özelliklerine değinilmiş ve Marshall

Planı'nın öncülü olarak Truman Doktrini ele alınmıştır. Bunlarla bağlantılı olarak Marshall Planı'nın gelişim süreci, amaçları ve sonuçları açıklandıktan sonra dönemin koşullarının akademik alandaki yansıması olan modernleşme kuramlarının genel bir çerçevesi çizilmiştir.

“Marshall Planı ve Propaganda” başlığını taşıyan ikinci bölümde ise öncelikle Marshall Planı propagandasının uygulama araçları, yasal zemini ve kapsamı hakkında bilgi verilmiştir. Marshall Planı filmlerine odaklanan ikinci alt başlıkta ise filmlerin üretim, dağıtım ve gösterim süreçlerine ilişkin bilgi verildikten sonra bu süreçlerin Türkiye'deki işleyişine ilişkin veriler ortaya konmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Türkiye'de gösterilen Marshall Planı filmleri arasından seçilen örnekler çözümlenmiştir. Ülkemize özel olarak çekilen filmler ile uluslararası gösterim amacıyla üretilen filmler iki ayrı grupta ele alınmış ve bu filmlerin anlamsal yapılarının derinlemesine bir incelemesi yapılmaya çalışılmıştır.

KONU

Bu çalışmanın konusu, Marshall Planı kapsamında Türkiye'de gösterilen propaganda filmlerinin incelenmesidir.

AMAÇ VE ÖNEM

Marshall Planı, diğer katılımcı ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de toplumsal hayatın pek çok alanını etkileyen bir dönüşüme yol açmıştır. Truman Doktrini ile başlayan ve Marshall Planı ile hız kazanan süreçte, Türkiye'nin ekonomi politikasından dış siyasetine, tüketim kalıplarından

kültürel yaşamına kadar uzanan geniş bir çerçevede, toplumsal yapı ve örgütlenmeler ABD etkisi altına girmiştir.

Marshall Planı'nın hem Türkiye için hem de uluslararası bağlamda önemi, siyaset bilimi, iktisat tarihi ya da uluslararası ilişkiler gibi çeşitli disiplinler içerisinde konu edinilmiştir. Marshall Planı'nın bir başka önemli boyutunu oluşturan propaganda çalışmalarına da bu araştırmalar içerisinde kimi atıflarda bulunulmuştur. Örneğin Tolga Tören (2007), "Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı ve Türkiye Uygulaması" isimli kitabında, Marshall Planı kapsamında yürütülen propaganda faaliyetlerine örnekler göstermektedir. İletişim alanında da bu konuya kimi kaynaklarda değinilmiştir. Örneğin Özden Cankaya (2003) "Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi: TRT" eserinde Marshall Planı döneminde yapılan radyo programlarından söz etmiştir. Ne var ki, yapılan literatür taramasında, Marshall Planı propagandasını derinlemesine inceleyen kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Marshall Planı kapsamında çekilen ve yürütülen propaganda faaliyetleri içinde özel ve etkin bir yere sahip olan filmler ise, Türkiye'de iletişim alanındaki akademik çalışmalar içinde hiç ele alınmamış bir konudur. Marshall Planı'nın sona ermesinin ardından arşivlere kaldırılan ve uluslararası alanda da ancak 1990'lardan itibaren akademik çalışmalara konu edinilmeye başlanan Marshall Planı filmleri, nispeten yeni bir inceleme konusu olarak görülebilir. Sinema ve propaganda ilişkisi ya da Soğuk Savaş dönemi dahil çeşitli zaman dilimlerinde sinemanın propaganda aracı olarak kullanılışı ile ilgili çok sayıda kaynak bulunmaktadır. Ne var ki, en az diğer örnekler kadar önemli olan Marshall Planı filmleri, Avrupa ve ABD literatüründe de geniş bir yere sahip değildir. Bu filmlerin Türkiye'ye özgü bir incelemesi ise daha önce hiç gerçekleştirilmemiştir. Oysa bu filmlerin araştırılmasının, hem Türkiye tarihinde önemli bir konuma sahip Marshall Planı'nın ideolojik boyutuna ilişkin bilgileri derinleştireceği hem de genelde iletişim özelde ise sinema araştırmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma ile de, hem Türkiye ile ilgili olarak çekilen hem de uluslararası gösterim için hazırlanıp ülkemizde de Türkçe seslendirme ile gösterilen Marshall Planı filmlerini inceleme konusu edinerek ve bu filmlerin Marshall Planı ideolojisinin taşıyıcılığını ülkemizde ne şekilde yerine getirdiğini açıklayarak akademik bilgi birikimine katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmada Marshall Planı propagandası kapsamında ülkemizde gösterilen altı film çözümlenmiştir. Bu filmlerden üçü, Türkiye ile ilgili olarak çekilmiş olan *Türkiye’de Tarım Dizisi*’ne dahil olan *Yusuf ve Sapanı*, *Köy Traktörü* ve *Suyun Kontrolü* filmleridir. Türkiye’ye özgü olarak hazırlanmamış ancak ülkemizde Türkçe seslendirme ile gösterilmiş filmlere örnek olarak ise *Traktörün Bakımı*, *Barış İçin İttifak* ve *Kore’den Ders Alalım* filmleri incelenmiştir.

Çalışmada temel çözümleme nesnesi olarak filmlerin sözel metinleri ele alınmış ve filmlerin anlamsal/ideolojik yapıları derinlemesine araştırılmıştır. Diğer sinemasal öğeler ise yalnızca anlamsal yapıya yaptıkları katkı ölçüsünde inceleme konusu edinilmiştir.

Filmlerin anlamsal yapılarını çözümlemek amacıyla aşağıdaki sorular hem teker teker tüm filmler açısından sorulmuş hem de elde edilen bulgular doğrultusunda metinlerarası benzerlik ve farklılıklar tespit edilmiştir. Çalışmada film çözümlemeleri, sorulara bulunan cevaplar doğrultusunda araştırmacının geliştirdiği yorumlar ve filmlerin metin deşifrelerinden aktarılan örnekler dahil edilerek ortaya konulmuştur.

Filmlerin çözümlenmesinde cevap aranan sorular şunlardır:

- Filmin ana teması nedir? Bu tema hangi alt konular çerçevesinde ele alınmaktadır?

- Filmde ana tema / alt konular hangi karşıtlıklar çerçevesinde sunulmaktadır?
- Filmde çatışma hangi konu üzerinden, ne şekilde işlenmektedir? Çatışmanın çözümüne nasıl varılmaktadır?
- Ana karakterler kimlerdir? Bunların özellikleri nelerdir? Bu karakterler belirli bir kişi, grup vb. temsil etmekte midir?
- Olay örgüsü nasıl düzenlenmiştir?
- Diğer sinemasal öğelerin ana temanın sunuluşuna katkısı nedir?

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Bu çalışmada, Marshall Planı propagandasının birer aracı olarak Marshall Planı filmleri, Türkiye özelinde incelenmiştir. Bu kapsamda Türkiye'yle ilgili olarak çekilen filmler ile uluslararası gösterim için hazırlanıp ülkemizde de gösterilmiş olan filmler ele alınmıştır. Çalışmanın ana eksenini bu filmlerin çözümlenmesi oluşturmuşsa da Türkiye'de Marshall Planı filmlerinin üretim, dağıtım ve gösterim süreçlerine ilişkin de bilgi verilmiştir. Filmlerin izleyiciler tarafından alımlanma boyutu ise çalışmanın kapsamının dışındadır.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesi sırasında karşılaşılan başlıca sınırlılık, gerekli belge ve malzemelere ulaşmada yaşanan güçlük olmuştur. Çözümlenmek üzere Marshall Planı filmlerinin ödünç alınabileceği bilinen tek arşiv olan Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü arşivinde, çalışmanın gerçekleştirildiği dönemde yenileme çalışmaları yapılıyor olması, filmlere erişimde zorluk yaratmıştır. Bu nedenle arşivden sadece kullanıma müsait olan altı film çıkartılabilmiş ve film çözümlerlerinin ancak bu sayıda film üzerinden yapılması mümkün olmuştur.

Türkiye'de Marshall Planı filmlerinin üretim, dağıtım ve gösterim süreçlerine ilişkin olarak ise erişilebilen hiç bir arşivde resmi belge

bulunamamıştır. Bu nedenle bu süreçlerle ilgili olarak ancak ikincil kaynaklardan yararlanmak mümkün olmuştur. Çalışmada bu konu ele alınırken kimi gazete, dergi yazılarından ya da akademik yayınlardan elde edilen verilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI ULUSARARASI ORTAM VE MARSHALL PLANI

Dünya tarihinin en kapsamlı savaşı olan II. Dünya Savaşı (Merih, 2006:40), yalnızca maddi ve manevi zararlar vermekle kalmamış, güç dengelerini değiştirerek dünya tarihinin gidişatında da köklü bir değişikliğe sebep olmuştur (Uslu, 2000:90). Savaş sırasında temel endüstrileri ile altyapıları tahrip olan ve büyük bir insan kaybı yaşayan Avrupa devletleri, dünya siyasetinde bir güç merkezi olma niteliklerini kaybederken doğrudan sömürgeciliğin tasfiyesiyle de bir dizi ülke bağımsız devletler konumuna geçmeye başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ise savaştan dünyanın iki büyük gücü olarak çıkmıştır (Sander, 2007:201). Bu iki devletin savaş sırasında kurdukları geçici işbirliğinin ortadan kalkmasıyla ise aralarındaki anlaşmazlıklar ve çıkar çatışmaları belirginlik kazanmıştır (Lee, 2004:310; Uslu, 2000:90). II. Dünya Savaşı'nı izleyen dönemin temel özelliği, bu iki büyük güç ve onların etrafında kümelenmiş devletler arasında yaşanan iktisadi ve siyasi sistem mücadelesi, diğer bir deyişle "Soğuk Savaş"tır (Sander, 2007:224-225).

II. Dünya Savaşı'nın sonunda tüm potansiyel rakipleri iktisadi bir yıkım yaşarken ABD ise dev sınai, tarımsal ve mali kapasiteler oluşturmuştur (Mandel, 1995:226). ABD, kendi topraklarında savaş yaşamadığı için az hasar almakla kalmamış, savaşan ülkelere borç vererek ve malzeme sağlayarak da kazançlı çıkmıştır (Köymen, 2007:174). Aynı zamanda gerçekleştirdiği savaş planlaması ve seferberlikle yeni verimlilik düzeylerine ulaşan ve kömür, petrol, elektrik gibi kaynakların üretiminde de üstünlük sahibi olan ABD, savaşın sonunda kapitalist dünyanın rakipsiz lideri durumuna gelmiştir (Beaud, 2003:234; Wallerstein, 2003:170). Üretim olanaklarında görülen bu artış ABD'ye diğer kapitalist ülkeler karşısında

ekonomik üstünlük sağlamanın yanı sıra, Amerikan sermayesi için de üretilen sanayi mallarının satılabileceği uluslararası bir pazarı ve buna uygun bir ticaret sistemini gerekli kılmıştır (Tören, 2007:29).

Öte yandan, ABD'nin dünya siyasi arenasında karşı karşıya kaldığı tek ciddi engel, dönemin kendisi dışındaki tek önemli askeri gücü ve komünizmin siyasi merkezi konumunda bulunan Sovyetler Birliği olmuştur (Wallerstein, 2003:172). Doğu Avrupa'da komünist rejimlere kayışın hızlanması, sömürgeciliğin tasfiyesiyle siyasi bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin Sovyetler Birliği'ni model alma ihtimali ve Fransa, İtalya gibi Batı Avrupa ülkelerinde sosyalist partilerin güç kazanması gibi gelişmeler de ABD'de kaygı yaratmıştır. Sosyalizmin yayılması ya da kapitalist sistem içinde bulunan ülkelerin iç veya dış gelişmeler sonucu sosyalizme kayması, ABD için yalnızca ideolojik bir sorun teşkil etmemiş, aynı zamanda da sermayenin uluslararası dolaşımının kısıtlanması riskini doğurmuştur (Avcıoğlu, 1996:547; Tören, 2007:29-31). Bu nedenle ABD, bir yandan komünizmin yayılmasını ve Sovyetler Birliği'nin etkinliğini arttırmasını sınırlandırmak için harekete geçerken diğer yandan da siyasi alanda kendisine müttefikler yaratmak ve kapitalist ekonominin dünya çapında genişlemesini garanti altına almak amacıyla, bağış ve krediler vasıtasıyla kendi kampını güçlendirme yoluna gitmiştir (Kazgan, 2006:78; Mandel, 1995:236). Bu amaçla, II. Dünya Savaşı'nın bitişini takip eden dönemde Amerikan dış politikasının temel ögesini ekonomik ve teknik destek programları olarak formüle edilmiş "yardım" politikaları oluşturmuştur (Packenham, 1976). Bu yardım politikalarının ilk örnekleri ise Truman Doktrini ve Marshall Planı'dır¹.

¹ Başlangıçta Truman Doktrini ve Marshall Planı ile Avrupa'ya yönelen ABD dış yardım politikaları ilerleyen yıllarda ise Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelere yönelmiştir (Bostanlıoğlu, 2008:272)

A. TRUMAN DOKTRİNİ

1947 yılından itibaren Amerikan dış politikası iki amaca yönelmiştir: komünizmi durdurmak ve Batı Avrupa'yı yeniden yapılandırarak ekonomik ve siyasi gücüne tekrar kavuşturmak (Erhan, 2006:528; Sander, 2007:257). Bu amaçlar doğrultusunda, ABD dış politikasının edilgenlikten müdahaleciliğe doğru geçirdiği değişimin ilk göstergesi (Merih, 2006:46), aynı zamanda da 1990'a kadar sürecek olan Soğuk Savaş'ın resmi başlangıcı Truman Doktrini olmuştur (Sander, 2007:259).

Batı Avrupa'nın geleceğinin şekillendirilmeye çalışıldığı bir dönemde Yunanistan'da iç savaşın bütün hızıyla sürüyor olması², Türkiye'nin ise üstü kapalı tehdit içeren Sovyet istekleriyle karşı karşıya bulunması³, ABD için hem Orta Doğu'da hem de Avrupa'da güç dengelerinin Sovyetler Birliği lehine gelişmesi endişesini yaratmıştır (Erhan, 2006:530; Merih, 2006:48). İngiltere'nin ise içinde bulunduğu ekonomik güçlükler nedeniyle Yunanistan'daki askeri kuvvetlerini destekleme ya da Türkiye'ye yardım etme maliyetini karşılayamayacağını bildirmesi, bu boşluğu ABD'nin doldurması gereğini doğurmuştur (Roberts, 2003:408).

Bu koşullar altında, ABD Başkanı Harry S. Truman, 12 Mart 1947'de Kongre'de yaptığı ünlü konuşmasında⁴, *“silahlı azınlıklar ya da dış baskılarla boyunduruk altına alınmaya karşı koyan özgür halkları desteklemenin, ABD'nin siyaseti olması gerektiğine inandığını”* (akt. Ataöv, 2006:102) dile getirerek Türkiye ve Yunanistan'a toplam 400 milyon dolarlık askeri yardım

² Savaş döneminde Alman işgaline karşı direniş amacıyla kurulan sol eğilimli Ulusal Kurtuluş Ordusu (ELAS) ile İngilizler tarafından desteklenen Kralcı hükümet arasında 1944'te başlayan iç savaş, 1950 yılına kadar sürmüştür (Sander, 2007:253-257).

³ Sovyetler Birliği, 1925'te imzalanan ve 1945'te süresi dolacak olan Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşmasını uzatmak için Doğu sınırında değişiklik ve Boğazlar'da üs talep etmiştir (Sander, 2007:252-253). İstekleri reddeden Türkiye, ABD'den de bu konuda yardım talebinde bulunmuştur. Ne var ki Türkiye'nin talebini geri çeviren ABD, Truman Doktrini'ne kadar bu konuyla ilgilenmemiştir (Avcıoğlu, 1996:540-541).

⁴ Başkan Harry S. Truman'ın Kongre'de yaptığı konuşmanın İngilizce tam metni için bkz. <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/trudoc.htm>

yapılması ve bu iki ülkenin personellerinin eğitimi için yetki istemiştir (Merih, 2006:47). Kongre’de yapılan görüşmelerin ardından, “Yunanistan ve Türkiye’ye Yardım Yasası” adıyla yasalaşan Truman Doktrini, 22 Mayıs 1947’de yürürlüğe girmiş; bu kapsamda Yunanistan’a 300 milyon, Türkiye’ye ise 100 milyon dolarlık yardım yapılması öngörülmüştür (Sander, 2007:258-259). 12 Temmuz 1947’de Türkiye ile ABD arasında imzalanan yardım anlaşması ile de, ABD’nin Türkiye’ye silah, mühimmat, askeri uzman ve yol, liman, askeri tesis inşası için mali ve teknik destek sağlaması resmi prosedüre bağlanmıştır⁵ (Uslu, 200:98).

Yardımların oranından da görülebileceği gibi, Truman Doktrini’nde Yunanistan’ın durumuna öncelik verilmiştir. Bunun nedeni, başka Batı Avrupa ülkelerinde de komünist partilere desteğin artmakta olduğu bir dönemde, Yunanistan iç savaşının komünist güçler lehine bitmesinin, tüm Avrupa’nın güvenliğini tehdit edeceği düşüncesidir (Merih, 2006:47-48). İkinci bir tampon bölge olarak görülen Türkiye’nin (Tören, 2007:44) Truman Doktrini’ne dahil edilmesinin nedeni ise, Sovyetler Birliği’nin Türkiye ve Boğazları ele geçirirse petrol bakımından zengin Orta Doğu’ya girebileceği ve üç kıtanın ticaret yollarını denetimi altına alabileceği korkusu olmuştur (Erhan, 2006:531).

Truman Doktrini, Sovyetler Birliği’ni durdurmaya yönelik siyasi bir girişim niteliği taşımakla birlikte, Akdeniz’in ABD ekonomisi için taşıdığı önemin bir sonucu olarak da ortaya çıkmıştır (Bostanlıoğlu, 2008:268). Özetle Doktrin iki amaca hizmet etmiştir. Kısa vadede, Truman Doktrini ile Yunanistan ve Türkiye’yi Sovyetler Birliği karşısında askeri ve ekonomik olarak güçlendirmek hedeflenmiştir. Uzun vadede ise Sovyet genişlemesini engellemek ve Amerikan ekonomik ve siyasal anlayışının, yani kapitalizm ve siyasal liberalizmin yayılmasını sağlamak amaçlanmıştır (Erhan, 2006:531).

⁵ 1948 yılında bu yardımlar Dış Yardım Yasası kapsamına alınmıştır. 1949’da imzalanan Ortak Güvenlik Yasası uyarınca ise yardımların yönetimi İktisadi İşbirliği İdaresine geçmiştir (Erhan, 2006:534).

Öte yandan, Truman Doktrini ile ABD ilk kez barış zamanında diğer ülkelerin sorunlarına müdahale ederken, bu müdahale Sovyetler Birliği ve komünizm tehdidine karşı ABD'nin özgürlük ve demokrasi adına hareket ettiği fikrine dayandırılmıştır (Bostanlıoğlu, 2008:265-267). Bununla bağlantılı olarak, komünizm karşıtı propaganda da Doktrin'in ilanı ile beraber hem ülke içinde hem de dışarıda hız kazanmıştır. Truman Doktrini'nin ABD dış politikası açısından yarattığı bir diğer sonuç ise komünizme ancak sağlam bir askeri ve ekonomik yapının kurulmasıyla karşı konulabileceği fikrinin yaygınlaşmasıdır. Böylece Doktrin, kısa bir süre sonra kurulacak NATO ve benzeri savunma örgütleri ile Marshall Planı'na da önayak olmuştur (Erhan, 2006:535).

Truman Doktrini'nin sonucu olarak, Türk dış politikası da önemli bir değişim geçirmiş ve bütünüyle Batı'nın müttefikliğine yönelerek Amerikan yanlısı bir nitelik kazanmıştır (Merih, 2006:112). Diğer taraftan, askeri sistemde de ordunun örgütlenişinden eğitime, kullanılan teçhizatlardan üniformaya kadar köklü değişiklikler yapılmış ve askeri yardımlar, Amerika'nın Türk ordusunu kendi anlayışına göre düzenlemesinin aracı olarak iş görmüştür (Avcıoğlu, 1996:552-556). Orduyu modernleştirme anlayışı çerçevesinde Türkiye'ye sağlanan savaş artığı malzemelerin bakım ve yedek parça ihtiyaçlarının ancak ABD'den sağlanabiliyor olması ise ABD'den yapılan ithalatın artmasına ve ileriki yıllarda dış ticaret dengesinin düzeltilemeyecek şekilde bozulmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, Türkiye'nin askeri ve ekonomik olarak dışa bağımlılığının temelleri Truman Doktrini ile atılmıştır (Erhan, 2006:535-536).

B. MARSHALL PLANI

II. Dünya Savaşı'nın bitişini izleyen dönemde, "ABD'nin kapitalist sistemi gereksinim duyduğu çerçevede yeniden yapılandırmak için hayata geçirdiği" asıl önemli girişim Marshall Planı olmuştur (Tören, 2007:47). Askeri

ve ideolojik amaçların önplanda tutulduğu Truman Doktrini'nin iktisadi alandaki tamamlayıcısı olan Marshall Planı'nda, vurgu ekonomik tamir ve kalkınma üzerine yapılırken yardımların alanı da tek tek ülkelerden bölgesel düzeye çıkartılmıştır (Erhan, 2006:539).

1. Marshall Planı'nın Nedenleri ve Amaçları

Daha önce de değinildiği gibi, ABD II. Dünya Savaşı'ndan zenginleşerek çıkan tek ülke iken Avrupa ekonomileri ise birer enkaz haline gelmiştir. Savaş sonrasında Avrupa'nın sınırlı iki taraflı kredilerle ya da istikrar programlarıyla kendisini toparlayacağı düşünülmüşse de giderek artan ekonomik istikrarsızlıklar daha kapsamlı ve bütüncül bir program yürütülmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Erhan, 2006:538). 1947 yılında döviz krizine sürüklenmekte olan Avrupa'nın ödemeler dengesi sorunlarının hafifletilmesi, ekonomideki canlanmanın ve istikrarın güvence altına alınması Amerika'nın çıkarlarının korunması için zorunlu hale gelmiştir (Roberts, 2003:408). Bu temelde Avrupa'nın yeniden imarı için uygulamaya konan Marshall Planı ile iki ana amaç güdülmüştür: Batı kampını komünizme karşı güçlendirmek (Kazgan, 2006:79) ve Avrupa'yı dünya ticaretine kazandırarak ABD sermayesi için pazar yaratmak (Oran, 2006:486).

ABD'ye göre, savaş sonrası yaşanan ekonomik zorluklar komünizmin güçlenmesine neden olmuştur. Bu noktada ABD, Sovyet yayılcılığı karşısında Avrupa'nın siyasal bağımsızlığını korumayabilmesi için, maddi ve manevi olarak güçlendirilmesi; ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde duracak hale getirilmesi gerektiğini öne sürmüştür (Erhan, 2006:538). Bu anlayış doğrultusunda, ABD yardımıyla Batı Avrupa'nın yeniden canlandırılması ve kendi arasında ekonomik ve siyasi işbirliği içine sokulması komünist yayılmaya karşı en iyi önlem olarak görülmüştür (Erhan, 1996: 275-278). Marshall Planı ile de Sovyetler Birliği'nin ilerlemesini durdurmak, Batı Avrupalıların komünist partilere kayışını ve işçi hareketlerinin yükselişini

engellemek için, anti-komünist bir temelde bütünleşmiş bir Avrupa yaratmak amaçlanmıştır (Tören, 2007:48).

Stratejik gerekliliklerin yanı sıra ekonomik koşullar da Avrupa'nın yeniden imarını ABD için zorunlu kılmıştır. Gelişen Amerikan ekonomisinin, büyük sanayi üretimini satabileceği uluslararası pazarlara ihtiyaç duyduğu bir dönemde, Avrupa'nın Amerikan mallarını tüketebilecek alım gücüne sahip olmaması ABD'yi de olumsuz etkilemiştir (Erhan, 2006:538). Ayrıca, savaş sonrası ülkede üretimin düşmesi durumunda işsizlik ile enflasyon artacağı, bunların sonucu olarak da işçi huzursuzlukları ve grevler baş göstereceği için (Berkes, 2005:378-379) ABD, tekrar ayağa kalkmış, üreten, mal alıp satabilen bir Avrupa'ya ihtiyaç duymuştur (Erhan, 1996:278).

Özet olarak, Marshall Planı ile bir yandan komünizme karşı ideolojik bir savaş yürütmek ve siyasi alanda Avrupa ülkelerini ABD yandaşı haline getirmek hedeflenirken (Bostanlıoğlu, 2008:272) diğer yandan da "Avrupa ülkelerinde kapitalist ilişkiler bütünü yeniden yapılandırarak uluslararasılaşma dinamiği içinde olan ABD sermayesinin dolaşımının zeminini inşa etmek" amaçlanmıştır (Tören, 2007:47).

2. Marshall Planı'nın Oluşumu ve Uygulanması

Bu koşullar altında, dönemin ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, 5 Haziran 1947 tarihinde Harvard Üniversitesi'nin açılışında yaptığı konuşmada⁶ Avrupa'nın yeniden imarına yönelik planın ilk açıklamasını yapmıştır.

Marshall, konuşmasında Avrupa'nın içinde bulunduğu duruma değindikten sonra, *"Avrupa'nın iş yapısının savaş sırasında çöktüğünü"*

⁶ Konuşmanın İngilizce tam metni için bkz. <http://www.marshallfoundation.org/documents/MarshallPlan.pdf> Türkçesi için bkz. http://turkish.turkey.usembassy.gov/marshall_plan_konusma.html.

söylemiştir. Marshall'a göre “böylece dünya için gidişatı iyi olmayan çok ciddi bir durum ortaya çıkmış” ve “ürünlerin değiş tokuşuna dayalı modern iş bölümü sistemi çökme tehlikesi ile karşı karşıya” kalmıştır. “Avrupa'nın önemli miktarda ek yardıma ihtiyacı vardır, aksi takdirde çok ağır ekonomik, sosyal ve politik bozulma ile yüz yüze gelecektir”. Marshall, bu durumun “bir kargaşaya yol açması ihtimalinin yanı sıra”, ABD ekonomisini de etkileyeceğini vurgulamıştır. ABD'nin ise, “dünyadaki ekonomik durumu eski normal haline getirmek için elinden gelen yardımı yapması mantıklıdır, zira normal ve sağlıklı bir ekonomik ortam olmadan siyasi istikrar ve barış garantisi olamaz”.

Marshall, planın amacını ise şu şekilde ifade etmiştir:

“Politikamız herhangi bir ülke ya da doktrine karşı değil açlığa, yoksulluğa, çaresizliğe ve kaosa karşıdır. Politikamızın amacı, serbest kuruluşların var olabildiği sosyal ve politik koşulların oluşmasına izin veren, işleyen bir ekonominin canlandırılması olmalıdır”.

Marshall'ın konuşmasında dikkat çeken bir diğer nokta ise, Sovyetler Birliği ve Batı Avrupa'daki komünist partilere ihtar niteliği taşıyan sözlerdir (Erhan, 2006:539):

“(...) insanları sefaletle sürükleyerek, bundan siyasi ya da başka türlü kazanç sağlamayı uman hükümet, siyasi parti ya da gruplar karşılarında Amerika Birleşik Devletleri'ni bulacaktır.”

Bakan'a atfen Marshall Planı adıyla anılacak olan Avrupa İyileştirme Programı'nın (*European Recovery Program, ERP*) ilk hazırlıkları, Marshall'ın konuşmasından kısa bir süre sonra başlamış ve Avrupa ülkelerinin ihtiyaçlarını saptamak için İngiltere, Fransa ile Sovyetler Birliği'nin katılımıyla Paris'te bir konferans düzenlenmiştir (Tören, 2007:60). Ne var ki, ABD'nin yardım alan ülkelerin iç işlerine müdahale edeceği ve Avrupa'yı denetim

altına alacağını düşünen Sovyetler Birliği, Marshall Planı tasarısını kabul etmemiştir (Ataöv, 2006:126-127).

Paris'teki üçlü konferansın anlaşmazlıkla sona ermesinin ardından İspanya dışındaki bütün Avrupa devletleri, planın ayrıntılarını görüşmek ve ABD'nin istediği Avrupa Kalkınma Planı'nı hazırlamak için yeni bir konferansa davet edilmiştir (Erhan, 2006: 539). Bu çağrı, Sovyetler Birliği ve doğu Avrupa ülkelerini de kapsamaktaysa da bu devletler konferansa katılmamışlardır (Sander, 2007:260).

Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı (*Conference of European Economic Co-operation, CEEC*) adı altında, 12 Temmuz 1947'de Paris'te bir araya gelen 16 ülke⁷, plana katılacak devletlerin ihtiyaçlarını belirten bir rapor hazırlamıştır (Merih, 2006:50). ABD'ye gönderilen rapor, komisyonlar tarafından incelendikten sonra yasa tasarısı olarak Kongre'ye sunulmuş ve 3 Nisan 1948 tarihinde Dış Yardım Yasası'nın kabulüyle Marshall Planı resmen uygulanmaya başlamıştır (Tören, 2007:78-80).

Yasanın kabul edilmesinden sonra katılımcı ülkeler ABD ile iki taraflı işbirliği anlaşmaları imzaladıkları gibi⁸ kendi aralarında da Avrupa İktisadi İşbirliği Sözleşmesi'ni imzalayarak Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütünü⁹ (*Organization for European Economic Co-operation, OEEC*) kurmuşlardır (Erhan, 2006:540; Tören, 2007:82). Marshall Planı'nın uygulanışını denetlemek ve plan dahilindeki ülkeler ile ABD arasındaki ilişkileri düzenlemek üzere de, kamu kuruluşu niteliği taşımayan ve özel sektör yetkililerinden oluşan İktisadi İşbirliği İdaresi (*Economic Co-operation*

⁷ Bu ülkeler, Avusturya, Danimarka, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre, Belçika, Türkiye, İngiltere ve Fransa'dır. İlerleyen dönemlerde, Almanya'nın Sovyetler Birliği idaresi altındaki bölgesi hariç diğer üç bölgesinin de dahil olmasıyla katılımcı ülke sayısı on dokuzu bulmuştur (Tören, 2007:63)

⁸ ABD ile Türkiye arasında Ekonomik İşbirliği Anlaşması 4 Temmuz 1948 tarihinde imzalanmış, 8 Temmuz'da da TBMM tarafından onaylanmıştır.

⁹ 1960 yılında bu örgüt, bugün hala varlığını sürdüren Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne (*Organization for Economic Co-operation, OECD*) dönüşmüştür (Erhan, 2006:540).

Administration, ECA) kurulmuştur (Erhan, 2006:540). Plan kapsamında verilecek yardımların miktarı ve türü ile aktarılan kaynakların kullanım alanlarını belirlemek bu kuruluşun yetkisine verilmiştir (Tören, 2007:87-88).

Marshall Planı'nın işleyişi şu şekilde düzenlenmiştir: yardım alan devlet, taleplerini ülkesindeki Amerikan Yardım Heyeti'ne bildirdikten sonra, bu istekler Washington DC'deki İktisadi İşbirliği İdaresi'ne iletilmektedir. İdare'nin uygun gördüğü talepler, Amerikan piyasasından satın alınarak Amerikan gemi ve uçaklarıyla sevk edilmektedir (Avcıoğlu, 1996:561).

Böylece, her ülkeye ne kadar kaynak aktarılacağı ve bunların hangi alanlarda kullanılacağını denetlemekte olan ABD, söz konusu ülkenin iktisat politikasını etkileme olanağına da sahip olmuştur. Verilen kredilerin ulusal para cinsinden karşılığının Merkez Bankası'nda ABD adına bir hesaba yatırılması ve Karşılık Paralar adlı bu fonun kullanımının da ABD iznine bağlı olması, ikinci bir müdahale olanağı sağlamıştır (Avcıoğlu, 1996:561-562). Diğer yandan, Plan kapsamında Avrupa'ya gönderilen mallar konusunda Amerikan üreticileri ile taşımacılık sektörünün de özel avantajlardan yararlanması sağlanmıştır (Bostanlıoğlu, 2008:524).

2. Türkiye ve Marshall Planı

Türkiye, Paris Konferansı'nda savaş dolayısıyla kesintiye uğrayan ekonomik kalkınma planını tekrar uygulamaya sokabilmek için 615 milyon dolarlık yardım talebinde bulunmuştur. Ancak Amerikalı uzmanlar hazırladıkları raporda, savaşta tahribata uğramadığı, yeterli altın ve döviz stokuna sahip olduğu ve sanayi üretiminin savaş yıllarına oranla arttığı gerekçeleriyle Türkiye'nin yardıma ihtiyacı bulunmadığını belirtmiştir (Avcıoğlu, 1996:557; Erhan, 2006:539).

ABD'nin bu olumsuz tavrı, Türk kamuoyunda ileride siyasal olarak da yalnız bırakılma ve Batı yapılanmaları dışında kalma endişesini doğurmuştur. Bu tepkilerin de etkisiyle Türk hükümeti doğrudan ABD hükümetine başvurarak Türkiye'nin Marshall Planı kapsamına alınmasını talep etmiştir (Erhan, 2006:540; Uslu, 2000:98).

ABD, Türkiye'nin Marshall Planı'na dahil edilmesi için ekonomi politikasında ve kalkınma planında köklü değişiklikler yapmasını şart koşturmuş¹⁰. Bu bağlamda Türkiye'den beklenen, ekonomide kamu girişimciliğinin daraltılması ile yerli ve yabancı özel sermaye daha fazla olanak sağlanmasıdır (Kepenek ve Yentürk, 2001:93). Verilecek yardımların ise tarımsal üretimin artırılması, tarım aletlerinin modernizasyonu ve ulusal ulaşım sisteminin yenilenmesi için kullanılması gerekmektedir. Ayrıca, değerli madenlerin, özellikle de ABD'nin savunması için büyük önem taşıyan kromun çıkarılmasına önem verilmelidir (Erhan, 2006:540). Türkiye'nin bu istekleri yerine getireceğini bildirmesi sonucu Marshall Planı'na dahil edilmesi kabul edilmiş ve 4 Temmuz 1948 tarihinde Türkiye ile ABD arasında Ekonomik İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır.

Esasen Türkiye'nin Marshall Planı'na dahil edilmesinin başlıca nedeni, Avrupa'nın yeniden inşasına tarım ürünleri ve madencilik üretimiyle katkıda bulunabileceği düşüncesi olmuştur (Kepenek ve Yentürk, 2001:93).

¹⁰ ABD'nin Türkiye'nin ekonomi politikasına yönelik eleştirileri Marshall Planı'ndan önceye dayanmaktadır. 1946'dan itibaren ABD Türkiye'ye birçok inceleme uzmanı göndermiştir (Oran, 2006:488). Bu uzmanların yayınladığı raporlar arasında en dikkat çekici olanlarından biri Thornburg Raporu'dur.

1947 yazında Türkiye'ye gelen Amerikalı ekonomist Max Weston Thornburg'un raporunda vurgulanan ana noktalar, Türkiye'nin devletçiliği daraltması, tam bir özelleştirme yapması, ağır sanayiden vazgeçmesi ve yabancı sermayeye açılması gerektiğidir (Erhan, 2006:541; Kazgan, 2006:81-82). Raporun bir diğer özelliği, Türkiye'nin kapitalist gelişim sürecini daha erken tamamlamış ülkelerin düzeyine ulaşamadığını dile getirmesi; bunun nedenleri arasında ülke insanının Batılıların rasyonel düşünce yapısına sahip olmamasının bulunduğunu da ima etmesidir (Tören, 2007:178). Raporda ayrıca, Türkiye'de Amerikan yaşam tarzının özendirilmesi gerektiği de vurgulanmakta ve bunun için ABD'de yayınlanan dergi ve kitaplardan yararlanılması önerilmektedir (Tören, 2007:185).

Thornburg raporu bir yandan Marshall Planı kapsamında Türkiye'ye sağlanacaklara karşılık olarak neler beklendiğini yansıtırken (Erhan, 2006:541) diğer yandansa modernleşme kuramı ile aynı perspektiften hareket etmektedir (Tören, 2007:178).

Marshall Planı ile Türkiye'den beklenen, tarıma önem vermesi ve Avrupa'nın gıda ve hammadde sağlayıcısı haline gelmesidir (Avcioğlu, 1996:619). Diğer bir deyişle, Türkiye aldığı yardımlarla tarımını geliştirecek ve Avrupa'nın gıda ve hammadde deposu olacaktır. Buna karşılık sanayi ürünlerini ise Avrupa'dan alacaktır (Avcioğlu, 1996:557–558). Türkiye'ye verilen yardımların kullanılışı da aynen bu beklentiler yönünde şekillenmiştir.

Türkiye'ye 1948-1952 yılları arasında 352 milyon dolar verilmiştir. Bunun 175 milyon doları Amerikan piyasalarından mal satın alınabilmesi için verilen doğrudan yardımlarken 177 milyon ise Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü ülkelerinden mal satın alınması için verilen dolaylı yardımlardır. Doğrudan yardımların 84 milyon doları borçlanma, 73 milyonu hibe, 17 milyonu şarta bağlı yardım olarak verilmiştir (Erhan, 2006:542).

ABD'nin beklentisi doğrultusunda bu yardımların büyük bölümü tarım alanında kullanılmıştır. “Yeni alanlar tarıma açılmış; 1945'te 1000 olan traktör sayısı bu kredileri kullanarak ABD'den getirtilenlerle 1955'te 40.000'e çıkmıştır” (Oran, 2006:488). Yine ABD'nin isteği doğrultusunda demiryolu hamlesini durdurulmuş ve karayolu yapımına ağırlık verilmiştir (Merih, 2006:118). Ayrıca iş makineleri getirtilerek liman ve rıhtım gibi gerek ihracatın gerekse o dönemde Türkiye'de üsler kurmaya başlayan ABD ordusunun kullanacağı tesislerin yapımına başlanmıştır (Oran, 2006:488).

Özetle, Türkiye Marshall Planı çerçevesinde beklediği miktarda yardım alamamışsa da hem gönderilen yardımların kullanım alanları ABD tarafından belirlenmiş hem de ülkenin kendi kaynakları ABD'nin istediği doğrultuda yönlendirilmiştir (Erhan, 2006:542)

3. Marshall Planı'nın Sonuçları

ABD, 1948-1953 arasındaki dört yıllık süre zarfında, katılımcı ülkelere kredi ya da hibeler şeklinde yaklaşık 13 milyar dolarlık kaynak aktarmıştır. Avrupa ekonomileri, Plan sayesinde kimi olumlu gelişmeler kaydetmişse de en büyük karı sağlayan yine ABD olmuştur (Erhan, 1996:284).

Marshall Planı'nın uygulanmasıyla Avrupa ülkeleri için iktisadi kalkınmanın yolları açılmış (Merih, 2006:51) ve 1953'e gelindiğinde son derece olumlu sonuçlara ulaşılmıştır (Roberts, 2003: 440). Amerika'nın sağladığı kaynaklar ve Avrupalıların gayretleri sayesinde, Batı Avrupa 1970'lerin başına kadar sürecektir olan dikkate değer bir büyüme ve refah dönemine girmiştir¹¹ (Roberts, 2003:528). "Bu dönemde sermaye daha önce görülmemiş oranda uluslararası hareketliliğe kavuşmuş, uluslararası bir nitelik kazanmıştır" (Bostanlıoğlu, 2008:273).

Marshall Planı ile Batı Avrupa ekonomilerini ayağa kaldıran ABD, aslında kendi üreticileri için geniş ve istikrarlı bir pazar yaratmış (Bostanlıoğlu, 2008:524) ve satılmamış ürün stoklarını eritmiştir (Merih, 2006:51). ABD'nin Amerikan şirketlerinin de Avrupalı şirketlere tanınan haklardan faydalanmasına dönük politikaları, Amerikan şirketlerinin Batı Avrupa'da genişlemesinin yolunu açmıştır (Arrighi, 2000: 452-453). Kısaca, ABD Batı Avrupa'yı kalkındırırken aslında kendi ekonomisini canlandıracak koşulları yaratmıştır (Köni, 2007:20).

Öte yandan, borçlanan Avrupa ülkeleri iktisadi olarak ABD'ye bağlandığı gibi siyaset alanında da ABD'nin müdahalesi ile karşı karşıya kalmıştır (Merih, 2006:52). Diğer bir deyişle, hem üretim açısından hem de

¹¹ Ne var ki, ilerleyen dönemlerde maliyetlerin artması, pazarların doyması ve rekabetin keskinleşmesi gibi etkilerle 1960'larda karlılık oranları düşmüş; 1970'lere gelindiğindeyse kriz patlak vermiştir (Beaud, 2003)

askeri ve siyasi açıdan “Amerikan hegemonyası Avrupa’nın üzerine yerleşmiştir” (Gauthier, 1999 akt. Köni, 2007:20).

Türkiye açısından bakıldığında, Marshall Planı ülkenin ekonomi politikasında Amerikan etkileri doğrultusunda kökten bir değişimin zeminini hazırladığı gibi Türkiye’nin her alanda dışa bağımlı hale gelmesinde de önemli bir rol oynamıştır (Erhan, 2006:542).

Marshall Planı ile tarıma yapılan yatırımlar sonucunda başlangıçta bir takım olumlu göstergeler ortaya çıkmıştır. Geniş alanların tarıma açılması, Marshall Planı ile getirilen makinelerin kullanımı, ürünlerin taşınmasının ve ihracatının kolaylaşması sonucu tarım üretimi artmış; Marshall kredileriyle piyasa bollaşmıştır (Oran, 2006:488). Ne var ki uzun dönemde ABD’nin kalkınma stratejisi Türkiye’ye kalkınmayı değil, giderek artan borçlanmayı getirmiştir (Köymen, 2007:106). İthal edilen tarım aletlerinin bakım ve parça ihtiyaçları ile karayollarının yapımına bağlı olarak ithal edilen otomobiller için artan petrol gereksinimi nedeniyle Türkiye’nin dışa bağımlılığı artmış ve Marshall Planı ile verilen miktarın büyük bölümü dolaylı olarak ABD’ye geri dönmüştür (Erhan, 2006:542).

Diğer taraftan Truman Doktrini ve Marshall Planı ile başlayan süreç toplumsal hayatın diğer alanlarında da etkisini göstermiştir. “Dışarıdan alınan yalnız belli ekonomi politikası değil, bütünüyle bir yaşam biçimidir” (Kepenek ve Yentürk, 2001:94). Bu dönemde hem yabancı sermayenin ülkeye girmesi hem de Türk girişimcilerin Amerikan firmalarının temsilciliklerini almaları, piyasanın Amerikan tüketim mallarına olabildiğince açılmasına neden olmuş; bu da yeni tüketim kalıplarının ve bunlara bağlı istemlerin doğmasını getirmiştir (Kepenek ve Yentürk, 2001:94). Amerikan mallarını kullanmak bir ayrıcalık olarak görülmüş; Amerikan filmleri, çizgi romanları vb. Türk insanının yaşamında yer edinmiştir. Kısacası, tüm dünyaya yayılmakta olan “Amerikan hayat tarzı” Türkiye’yi de etkisi altına almaya başlamıştır (Erhan, 2006:537).

C. MODERNLEŞME KURAMLARI

II. Dünya Savaşı sonrası dünya ekonomisinde ve siyasetinde yaşanan gelişmeler, etkilerini akademik alanda da göstermiştir. Bir yandan ABD'nin önderliğinde kapitalizmin dünya ölçeğinde yeniden yapılanma süreci diğer yandan da Soğuk Savaş'ın yarattığı çatışma ortamı, kapitalist sistemi yeniden üretecek ideolojik araçların yaratılmasını gerekli kılmıştır (Ercan, 1996:87). Bir dizi eski sömürgecinin bağımsız devlet statüsü kazanması ise bu ülkelerin Soğuk Savaş'ın hangi kutbunda yer alacakları sorusunu gündeme getirmiştir (Başkaya, 2000:42). Bu koşullar altında Batı'da, özellikle de ABD'de yürütülen akademik çalışmalar, "kapitalist sistemin süreklilik koşullarını sağlayacak mekanizmalar yaratmaya dönük bilgi üretimine yönelmiştir". Bu durum, somut yansımasını ise modernleşme kuramlarının ortaya çıkışında bulmuştur (Tören, 2007:34).

1940'lara kadar, "azgelişmişliği" problem edinen sistemli kuramlara neredeyse hiç rastlanmazken (Baber, 2001) savaş sonrasında ise ilk olarak Avrupa'nın yeniden imarı açısından, ardından da bağımsızlıklarını kazanan eski sömürgelerin kapitalist sisteme sorunsuz katılımları adına, kalkınma/gelişme konusu hem politika üretenlerin hem de bilimsel çalışmaların başlıca gündem maddesi haline gelmiştir (Altun, 2005:8). Bu dönemde "dış yardımlar", yabancı sermaye ve uygun yatırımla iktisadi gelişmenin sağlanacağı vurgulanmış (Erdoğan, 2000:70) ve bu doğrultuda uygulamalar hayata geçirilmiştir. Bu politikaların entelektüel zeminini oluşturan modernleşme kuramları ise, azgelişmiş ülkelerin iktisadi olarak kalkınmasının ve bununla bağlantılı olarak toplumsal yaşamın diğer alanlarındaki gelişmenin, ancak Batı'nın sermayesinin, kurumlarının, siyasi ve kültürel değerlerinin aktarılmasıyla mümkün olduğunu öngörmüştür (Köymen, 2007:2001).

Marshall Planı ise modernleşme kuramlarının, özellikle de gelişme iktisadi alt disiplininin önerdiği politikaların ilk uygulaması olmuştur.

Modernleşme kuramları esasen Batı-dışı toplumlara yönelik olarak geliştirilmiştir. Ne var ki, Marshall Planı kapsamındaki ülkeler azgelişmiş olarak tanımlanmamışsa da bu ülkelerin içinde bulundukları durumdan ancak ABD'nin vereceği yardımlarla çıkabilecekleri savı, Marshall Planı'nın en önemli dayanaklarından biri olmuştur (Tören, 2007:292-293). Marshall Planı ile Batı Avrupa'da yakalanan refah ve istikrar ise bu dış yardım politikalarının kalkınmayla sonuçlanacağı tezini güçlendirmiştir (Baber, 2001). Böylece, Batı Avrupa'da yaşanan yeniden inşa sürecinin azgelişmiş ülkelerde de gerçekleşebileceğine dair ortaya çıkan beklentiler ve yanılsamalar da, ABD'nin ilerleyen dönemlerde dünyanın başka bölgelerine yönelen yardım politikaları için bir dayanak noktası oluşturmuştur (Başkaya, 2000:43).

1. Modernleşme Kuramlarının Genel Özellikleri

1950 ve 60'ların modernleşme kuramları, her şeyden önce “modern” yani Batılı ve “geleneksel” yani Batı-dışı olan iki toplum tipinin ayırt edilip karşılaştırılmasına dayanmaktadır (Özgiraz, 2003:49). Buna göre, geleneksel yani az gelişmiş toplumların, kapitalistleşme sürecini daha erken tamamlamış modern/gelişmiş toplumların geçtiği tarihsel aşamalardan geçerek hem ekonomik açıdan kalkınacakları hem de siyasal ve toplumsal açıdan gelişmişlik düzeyine ulaşacakları varsayılmıştır (Özgiraz, 2003:43; Tören, 2007:35).

Bu anlayış, batının değerlerini, toplum yapısını, iktisadi ve siyasal örgütlenmesini idealleştirirken azgelişmiş ülkelerin kalkınamamasının asıl nedeninin ise, o ülkelerin kendi iç koşullarında yattığını; kendi sosyal yapılarının buna izin vermediğini söylemektedir. Diğer bir deyişle, modernleşme kuramları, azgelişmişlik problemini Batı-dışı toplumların kendi iç dinamiklerine atfederek Batı Avrupa ve Amerika'nın azgelişmişlik sürecinin oluşumdaki rollerini tamamen yok saymıştır. Bu nedenle kalkınma sorununun çözümü de bu iç koşulların düzeltilmesi yani geleneklerden kopma ve ileri

toplumların değer ve örgütlenmelerini benimseme olarak kabul edilmiştir. Uzun vadede kurumlarını ve değerlerini Batı örneğine göre yeniden düzenledikçe bu ülkeler de kaçınılmaz olarak dünyanın ileri sanayi ülkelerinin bulunduğu düzeye erişeceklerdir (Cirhinlioğlu, 1999:15; Kömeçoğlu, 2002:15). Bu nedenle modernleşme, geleneksel olandan moderne doğru ilerleyen, kaçınılmaz, geri döndürülemez, evrimsel bir süreçtir (Reyes, 2001).

2. Gelişme İktisadı

Modernleşme kuramlarının bir alt disiplin olarak gelişme iktisadı, batılı olmayan toplumların yetersiz üretimlerinin nasıl daha verimli hale getirileceğini ve ekonomilerinin hangi yollardan modernleşeceğini açıklamaya yönelmiştir (Ercan, 1996:91).

Modernleşme kuramlarının diğer alt disiplinlerinde olduğu gibi gelişme iktisadında da Batı merkezli bir bakıştan hareket edilmiş; kapitalizmin ortaya çıkıp geliştiği ülkeler referans alınırken diğer toplumların kendi aralarındaki farklılıklar göz ardı edilmiştir. Azgelişmişliğin nedenleri ülkelerin iç yapılarına bağlanmış ve gelişmenin doğrusal olacağı yönündeki evrimci düşünceden hareketle bu toplumların Batı modelinin geçtiği tarihsel aşamalardan geçerek kalkınacağı vurgulanmıştır (Ercan, 1996:102-103). İktisadi kalkınma ise “ülkede üretilen mal ve hizmetlerde kişi başına artışa” indirgenmiş (Erdoğan, 2000:92); salt teknik bir sorun olarak görülen kalkınma sürecinin kültürel, ideolojik, siyasal boyutları dışlanmıştır (Başkaya, 2000:53).

Gelişme iktisadının bu ön kabulleri, azgelişmiş ülkelere kalkınma reçeteleri sunmanın zeminini hazırlarken, “dış yardım” adı altında yapılan müdahalelerin meşrulaştırılmasında da önemli bir rol üstlenmiştir (Tören, 2007).

Örneğin gelişme iktisadının öncülerinden Ragnar Nurkse, yetersiz tasarruf ve sermaye birikimine sahip olan azgelişmiş ülkelerde fakirliğin sürekli olarak kendisini yeniden ürettiğini ve bu ülkelerin içine düştükleri “kısır döngüden” ancak yabancı sermaye, borçlanma ya da dış yardımla çıkabileceklerini ileri sürmüştür (Başkaya, 2000:51-52). “Böylece dış yardım ve yabancı sermayeye dayalı bir kalkınmanın mümkün ve arzulanır olduğuna dair bir bilincin yaratılmasında etkili olmuştur” (Başkaya, 2000:53).

W. W. Rostow ise alanın öncü çalışmalarından sayılan “İktisadi Gelişmenin Merhaleleri” kitabında bütün toplumların iktisadi bakımdan beş kategori içine yerleştirilebileceğini söylemiştir: geleneksel toplum, hazırlık aşamasındaki toplum, harekete geçme aşamasındaki toplum, iktisadi olgunlaşma yolundaki toplum ve son olarak da kitle tüketimi çağındaki toplum. Rostow’a göre bütün toplumlar bu beş aşamadan geçerek gelişeceklerdir. Ne var ki, Rostow’a göre de “tarihte daha çok hazırlık şartlarının cemiyet içinden gelen kuvvetlerle değil de daha ileri cemiyetlerin yaptığı dış tesirlerle meydana geldiği” görülmüştür (1970:6). Dolayısıyla, Rostow’un görüşlerinde de geleneksel yani azgelişmiş olarak tanımlanan toplumların sorunlarının, kapitalist ülkelerin müdahalesiyle çözüleceği vurgusu yer almaktadır (Başkaya, 2000:53).

Sonuç olarak, gelişme iktisadı bir yandan ABD’nin II. Dünya Savaşı sonrası dış yardım politikalarının kuramsal çerçevesini oluştururken diğer yandan da “az gelişmiş denilen ülkelerin geri bırakılmasının garantisini sağlayan uluslararası pazar sisteminin örgütlü ve planlı faaliyetlerinin meşrulaştırılmasını” sağlamıştır (Erdoğan, 2000:92).

2. Gelişme Sosyolojisi

Gelişme iktisadı ile aynı genel özellikleri ve ön kabulleri paylaşan gelişme sosyolojisi, modernleşmeyi hem siyasal ve kültürel düzlemde ele

alırken hem de geleneksel ile modern insan tipleri arasındaki farkları tanımlamıştır.

Örneğin modernleşme sürecini bireysel düzeyde ele alan McClelland, modern insanın özelliklerini şu şekilde sıralamıştır (Cirhinlioğlu, 1999:77):

1. Yeni deneyimlere hazır ve açık olma,
2. Nesnelerle dolaylı yollardan değil doğrudan ilgilenme,
3. Diğer insanlara yönelik demokratik tavırlar geliştirme,
4. Geçmişe değil geleceğe yönelme,
5. Kendi hayatını kendi planlama,
6. Çevresine hakim olabileceğine ve amaçlarını gerçekleştirebileceğine inanma,
7. Dünyanın matematiksel bir hesabının yapılabileceğine ve bu nedenle kontrol edilebileceğini kabul etme
8. Çevredeki kişilerin saygınlığının ve gururunun olduğunun bilincinde olma,
9. Bilim ve teknolojinin başarısına inanma,
10. Adaletin eşit dağıtılacağına inanma.

McClelland'a benzer şekilde, Inkeles de modern insan tipinin özelliklerini sıralamıştır: yeniliklere açık olmak, otoriteden bağımsız davranabilmek, bilime inanmak, hareketlilik, uzun vadeli plan yapmak ve sivil etkinliklere katılmak (Cirhinlioğlu, 1999:79-80).

“Bu modern bireylerin oluşturduğu modern toplum soyutlamasının siyasal boyutu ise bireyselleşme kavramına bağlı olarak, çoğulculuk, katılımcılık ve otoritenin rasyonelleşmesi gibi öğeleri içermektedir. Bir başka deyişle, siyasal modernlikten Batı toplumlarında varolan anayasal, liberal demokrasi anlaşılmaktadır” (Özkeraz, 2003:51).

Örneğin Eisenstadt, siyasal alanda modernleşmeyi, siyasal gücün kapsamının genişleyerek merkezi otoritenin elinde yoğunlaşması, potansiyel gücün toplum içinde daha büyük gruplara doğru yaygınlaşması ve siyasal rejimin demokratik olması ya da halka dayanması olarak tanımlamıştır (Kongar: 2007:231). Siyasi ve ekonomik gelişme arasındaki ilişkileri inceleyen Lipset'e göreyse demokrasinin ön koşulu ekonomik gelişme ve refahtır. Ekonomik gelişme, gelir seviyesini yükselterek, daha geniş toplumsal güvence sağlayarak ve daha iyi eğitim olanakları yaratarak demokrasinin güçlenmesini sağlamaktadır (Cirhinlioğlu, 1999:60).

Modernleşme kuramının öncüllerini en net yansıtan çalışmalardan biri, Daniel Lerner'in alanın klasiklerinden olarak kabul edilen "The Passing of Traditional Society" kitabıdır. Lerner bu çalışmasında modernleşme ile batılılaşmayı bir tuttuğunu açıkça dile getirmiştir. Lerner'a göre, en gelişmiş toplumsal nitelikler yani güç, refah, yetenek ve akılcılık Batı'da bulunmaktadır. Dolayısıyla modern toplumların şekillendirilmesinde örnek teşkil edecek olan da Batı'dır (1964:47).

Lerner modern ve geleneksel toplumlar arasındaki farkı ise sanayileşme, şehirleşme, eğitim ve katılımcılık düzeyleri üzerinden tanımlamaktadır (1964:47). Lerner'a göre gelenekselden moderne geçiş dünyanın her yerinde aynı bileşenlerin ilişkisine dayanan ve aynı şekilde işleyen evrensel bir süreçtir: artan şehirleşme okuryazarlık oranını yükseltmekte; artan okur yazarlık kitle iletişim araçlarının etkisine daha açık olmayı getirmekte; kitle iletişim araçlarından daha fazla etkilenme ise daha geniş bir ekonomik ve siyasal katılımı ortaya çıkarmaktadır (1964:46).

Özetle, Lerner ve diğer kuramcılarının çalışmaları, Batı'nın kendisi dışında kalan dünyaya bakışını yansıtırken (Özkiraz, 2003:52) geri kalmış olarak niteledikleri bu ülkelerde sosyal, siyasal ve ekonomik sorunların, kapitalizmin kurumlarının, değerlerinin ve kültürünün hem birey hem de toplum düzeyinde içselleştirmesiyle aşılabacağını öngörmüşlerdir.

3. Kitle İletişimi ve Modernleşme

Batı tipi modernleşme anlayışı, iletişim alanındaki bilgi ve politika üretim süreçlerinde ise “iletişimin ve kitle iletişim araçlarının insan ilişkilerinde ve toplumun kalkınmasında bağımsız değişken olarak ele alınması” (Erdoğan ve Alemdar, 2005:383) biçiminde kendisini göstermiştir. Kitle iletişiminin bilgi kaynaklarını çoğaltıp yeni öğrenme ve deneyim yolları yaratacağı, beklenti seviyesini yükselteceği ve yeni tutumlar ile davranış biçimleri işleyerek modernleşme yönünde değişimi körükleyeceği ileri sürülmüştür. Bu bağlamda, kitle iletişimine modernleşme ve kalkınmanın itici gücü olma rolü biçilmiştir (Erdoğan, 2000: 58-68).

Örneğin Lerner’a göre, kitle iletişim araçları, toplumsal değişimin ve gelenekselden moderne geçişin en önemli aracıdır (1972a:335). Modernleşme süreci, insanları yeni beklentiler ve davranış kalıpları oluşturmaya yönelten fikirlerin kitle iletişim araçları tarafından yayılmasıyla başlayacaktır (1972a:348). Kitle iletişim araçları aynı zamanda, “dünyada neler olup bittiğiyle” daha çok ilgilenen ve doğrudan deneyimlemediği durum ve konularda da fikir sahibi olan katılımcı bireyler yaratarak demokrasinin gelişmesine hizmet edecektir (1972a:342-343).

Schramm’a göreyse kitle iletişim araçları üç temel işlev yerine getirmektedir: bilgilendirme, karar oluşturma ve eğitme. Böylece izleyicilerinin ufkunu genişleten, beklentilerini yükselten ve dikkatlerini yönlendiren kitle iletişim araçları bir “gelişme iklimi” yaratarak modernleşme sürecine hizmet edecektir (Lerner, 1972b:124).

Erdoğan (2000:67) ise modernleşme kuramlarında kitle iletişim araçları üzerine yapılan bu vurgunun, esasen belirli ekonomik, kültürel ve siyasi amaçlara hizmet ettiğini söylemektedir. Erdoğan’a göre iletişim araçlarının diğer ülkelerde yaygınlaşması, Batıya ekonomik kar sağlayacaktır. Kültürel ve siyasal alanda ise amaç, Batı tüketim ve siyasal

kültürünün benimseterek Batı'nın küresel pazarda yayılmasını ve üstünlüğünü sağlamaktır.

Sonuç olarak, dönemin siyasi ve iktisadi koşullarının ürünü olan modernleşme kuramları ve alt disiplinleri, azgelişmiş ülkelerde kapitalist ilişki biçimlerini yerleştirmeyi amaçlamış ve Batı özellikle de Amerikan egemenliğinin yaygınlaşması için gereken iktisadi, siyasi ve kültürel koşulların oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır (Ercan, 1996:116-117).

İKİNCİ BÖLÜM

MARSHALL PLANI VE PROPAGANDA

A. MARSALL PLANI PROPAGANDASININ GENEL ÇERÇEVESİ

Marshall Planı, II. Dünya Savaşı sonrası ekonomi ve siyaset alanlarında uluslararası ölçekte bir yeniden yapılanmanın aracı olarak iş görmekle yanı sıra, gündelik yaşamdan sanata değin çok geniş bir alanda etkisini gösteren, sosyal/kültürel bir dönüşümün ortaya çıkışında da etkin rol oynamıştır. Bu bağlamda, Marshall Planı'nın ele alınması gereken bir başka boyutu da, program dahilinde gerçekleştirilen propaganda faaliyetleridir.

İktisadi İşbirliği İdaresi yetkilileri, Plan'ın geniş kitleler tarafından kabul görmesi ve uzun vadede hedeflenen dönüşümün gerçekleştirilebilmesi için, ekonomik ve teknik desteğin tek başına yeterli olmayacağını görmüş; Avrupalıların beklenti, tutum ve zihniyetlerinde kökten bir değişim yaratmayı hedeflemişlerdir (Elwood, 1992:161-162). Bu nedenle Marshall Planı kapsamında, yalnızca Plan'a destek toplamaya yönelik değil (Hixon, 1997: 19), aynı zamanda da bireylerin gündelik yaşamlarında yer etmeye (Tören, 2007:264) ve siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel alanların hepsinde Amerikan kapitalizminin temel değerlerini benimsetmeye (Elwood, 1992:161) dönük geniş kapsamlı bir propaganda kampanyası yürütülmüştür.

Bu kampanyayla Avrupalılara, Marshall Planı sayesinde endüstrilerin gelişeceği, daha iyi yaşam koşullarına kavuşacakları ve azami istihdam sağlayacakları (Elwood, 1992:163) söylenerek Plan'a destek olmaları istenmiştir. Öte yandan, seri üretim ve verimlilik, Marshall Planı propagandasının anahtar kavramları olarak kullanılırken (Elwood, 1992:164) yeni üretim teknikleri, serbest ticaret, uluslararası işbirliği, işçi sendikaları ve benzeri konuların da altı çizilmiştir (Noble, 2006). Özellikle komünist partilere

ve sol-kanat sendikalara desteğin arttığı ülkelerde ise, Marshall Planı propagandasının anti-komünist karakteri daha fazla belirginlik kazanmıştır. 1950 yılında Kore Savaşı'nın başlamasının ardından anti-komünizm, propaganda kampanyasının öncelikleri arasında daha da üst sıralara yükselmiş, askeri güvenlik ve silahlanma gibi konulara da daha fazla yer verilmeye başlanmıştır (Ellwood, 1998). Marshall Planı'nın ise, zayıf ve tehditlere açık Avrupa'ya, komünizme karşı savaşma şansı verdiği ancak Avrupa ülkelerinin de bu amaçla birleşmek zorunda olduğu mesajı, propaganda faaliyetlerinin odağına yerleşmiştir (Whelan, 2003:319).

Özetle, bu geniş kapsamlı propaganda kampanyasıyla Avrupalılara bir yandan komünizm karşısında güvenliklerinin ve barışın tehlike altında olduğu söylenirken diğer yandan kalkınma ve modernleşme için Amerikan modelini benimsemeleri (Whelan, 2003; Pells, 1997:54) öğütlenerek “gerçek bir kapitalist zihniyet” (Elwood, 1993: 105) yerleştirilmeye çalışılmıştır.

Marshall Planı propagandasının temel dayanak noktasını ise, programa katılan her ülkenin imzaladığı Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nın yedinci maddesi oluşturmuştur (Elwood, 1998; Hemsing, 1994). Buna göre her ülke, programın amaçlarını ve kaydedilen gelişmeleri kamuoyuna duyurmayı taahhüt etmiş ve bunun “karşılıklı çıkarların gereği olduğunu” kabul etmiştir. Ayrıca aynı madde, ABD Hükümeti'nin planla ilgili enformasyonun yayımını teşvik edeceğini ve kitle iletişim araçlarının kullanımına sunacağını da öngörmektedir. Örneğin, 1948 yılında ABD ile Türkiye Arasında İmzalanan Ekonomik İşbirliği Antlaşması'nın yedinci maddesi şu şartları getirmektedir:

1. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, müşterek Avrupa Kalkınma Programının ve bu programı gerçekleştirmek üzere yapılan muamelelerin gayelerine ve kaydettikleri terakkiye dair geniş neşriyat yapmanın karşılıklı menfaatleri iktizasında olduğunu teslim ederler. Program gayelerinin yerine getirilmesi için elzem

olan müşterek gayret ve yardım hissini geliştirmek üzere, programın kaydettiği terakkiye dair arzuya şayan olduğu teslim edilir.

2. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti bu kabil malumatı yayımını teşvik edecek ve neşriyat vasıtalarının emrine amade tutacaktır.

3. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, gerek doğrudan doğruya ve gerek Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı ile işbirliği yaparak bu kabil malumatın yayımını teşvik edecektir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, bu kabil malumatı neşir vasıtalarının emrine amade tutacak ve bu kabil yayım için münasip kolaylıklar sağlanmasını temin etmek üzere her türlü ameli tedbirler ittihaz eyleyecektir. Bundan başka Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, diğer katılan memleketlere ve Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'na, İktisadi Kalkınma Programının kaydettiği terakki hakkında tam malumat sağlayacaktır.

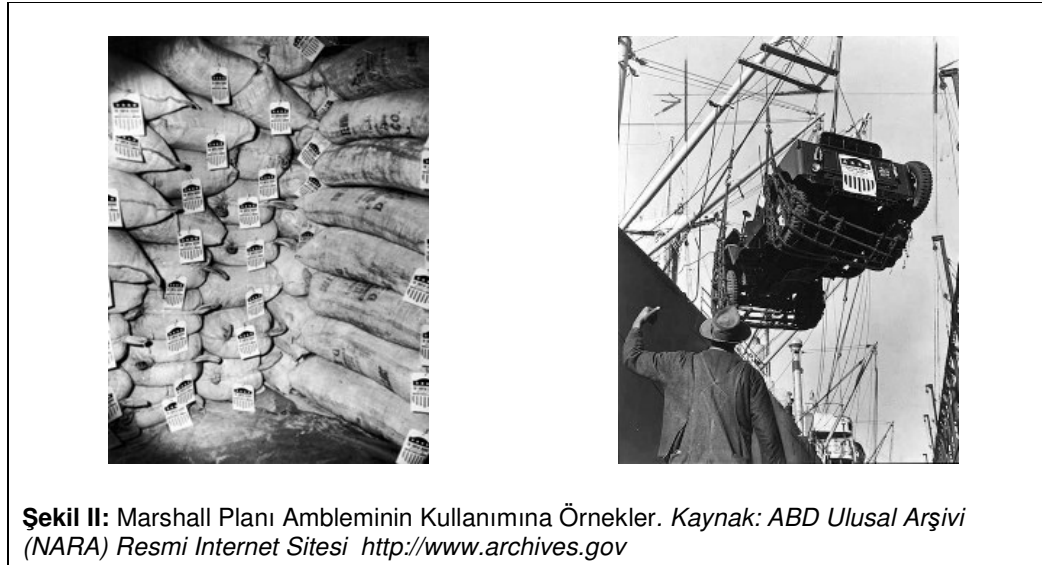
4. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, alınan paralar, mallar ve hizmetlerin sureti istimaline dair malumat dahil olmak üzere, bu anlaşma gereğince yapılan işlere dair tam izahatı her üç ay zarfında bir Türkiye dahilinde yayımlayacaktır.

Yasal zemini bu şekilde oluşturulan propaganda faaliyetlerinin finansmanı da Marshall Planı bütçesinden ve her ülkenin Karşılık Paralar fonundan Amerikan hükümetinin o ülkede yapacağı idari harcamalar ve tanıtım masrafları için ayrılan % 5'lik paydan karşılanmıştır (Hemsing, 1994; Whelan, 2003:312).

Marshall Planı propagandasının kendisini en dolaylı olarak gösterdiği yer, Plan'ın "yardım" olarak lanse edilmesidir. "Günlük yaşamdan resmi yazışmalara kadar birçok alanda Plan'ın dile ve akla yardım olarak yerleşmesi için çaba sarf edilmiştir"

(Tören, 2007:292). Ayrıca, Plan kapsamında ülkelere sevk edilen her türlü malzeme ve araç üzerine de “Avrupa’nın iyileştirilmesi için Amerika Birleşik Devletleri tarafından sağlanmıştır” yazılı Marshall Planı amblemi yerleştirilmiştir¹².

Bunların yanı sıra, merkezi Paris’te bulunan ve her ülkede temsilcilikleri kurulan Enformasyon Departmanı¹³ tarafından da (Hemsing, 1994) Plan’ın doğrudan propagandası yürütülmüş; bu amaçla gazeteler, broşürler, afişler, radyo yayınları, filmler, gezici kukla gösterileri ve sergiler gibi mümkün olan hemen her araç kullanılmıştır (Noble, 2006:8; Schröder, 2000:215).

Örneğin, Marshall Planı ile sağlanan araç ve malzemeleri sıralayan ve ülkelerin Plan sayesinde kat ettikleri yolu anlatan broşürler basılmıştır (Ellwood, 1993:108). Gerçekleştirilen projeler ve Plan’ın kaydettiği gelişmeleri göstermek için çekilen fotoğraflar basına dağıtılmış (Schröder, 2000:219);

¹² Cümleinin orijinali “For European Recovery – Supplied by United States of America” şeklindedir.

¹³ 1952 yılından itibaren Ortak Güvenlik Ajansı bünyesinde çalışmalarına devam eden (Hemsing, 1994) Enformasyon Departmanı, ülke misyonları, haber yazım, fotoğraf, araştırma ve analiz gibi çeşitli bölümlere ayrılmıştır. Ayrıca Departman bünyesinde işçilerle kurulacak iletişimi yönetmek üzere ayrı bir ofis bulunmaktadır. Medya bölümü ise radyo, film ve diğer görsel malzemeler için ayrı üniteleri kapsamaktadır (Schulberg ve Carter, 2004:14).

binalar, fabrikalar ya da inşaat alanları gibi pek çok yere Marshall Planı afişleri asılmıştır.

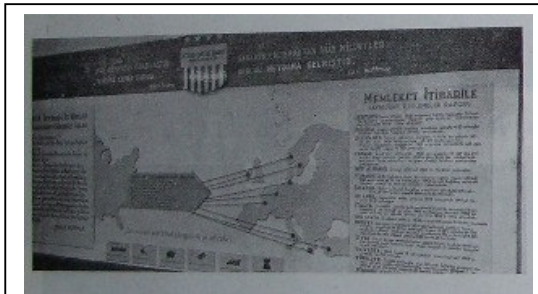
Ayrıca, yine Marshall Planı'nın yararlarını anlatan ya da Amerikalıların günlük yaşamlarını betimleyen panolar ve diğer görsel malzemeleri taşıyan (Kuisel, 1996:76-78) sergilerle yalnız büyük şehirler değil kırsal alanlar da gezilmiştir (Schröder, 2000:217). Her ülkede sayısız radyo programları yapılmış; çeşitli sanat dallarında yarışmalar düzenlenmiştir. Örneğin, 1950 yılında "daha iyi bir yaşam standardı için Avrupa-İçi İşbirliği" temasıyla düzenlenen poster yarışmasına on üç ülkeden 12,000'in üzerinde çalışma başvurmuş ve aralarından en iyi yirmi beş çalışma seçilerek ödüllendirilmiştir (Schröder, 2000:220).

Ülkemizde ise Plan'ın neleri kapsadığına ve nasıl yürütüleceğine ilişkin haberler basın yayın araçlarında geniş yer almıştır. Radyolarda “Türkiye’de Marshall Planı”, “Ankara Radyosu Marshall Saati” gibi programlara yer verilmiştir. Bu programlarda Plan'ın amaçları, yararları ve yardımların nasıl kullanılacağı anlatılmış, ayrıca dinleyicilerden gelen sorular cevaplandırılmıştır (Cankaya, 2003:50; Kocabaşoğlu, 1980:355).

Çeşitli dergilerde Marshall Planı'nın “yaşam seviyesini yükseltmek” amacını güden ve “hür memleketler” arasında kurulmuş bir kooperatif olduğunun vurgulandığı tanıtım metinleri yayımlanmıştır. Bu metinlerde “ABD’nin Marshall Planı aracılığıyla dünya barışına hizmet ettiği ya da Plan aracılığı ile üretimin artacağı, fiyatların düşeceği temaları işlenmektedir” (Tören, 2007:269). Örneğin, Muhasebe ve Maliye Mecmuası’nda yayımlanan bir tanıtım metninde Marshall Planı'nın “bir halk programı” olduğu söylenmekte ve amaçları şu şekilde sıralanmaktadır (Tören, 2007:268):

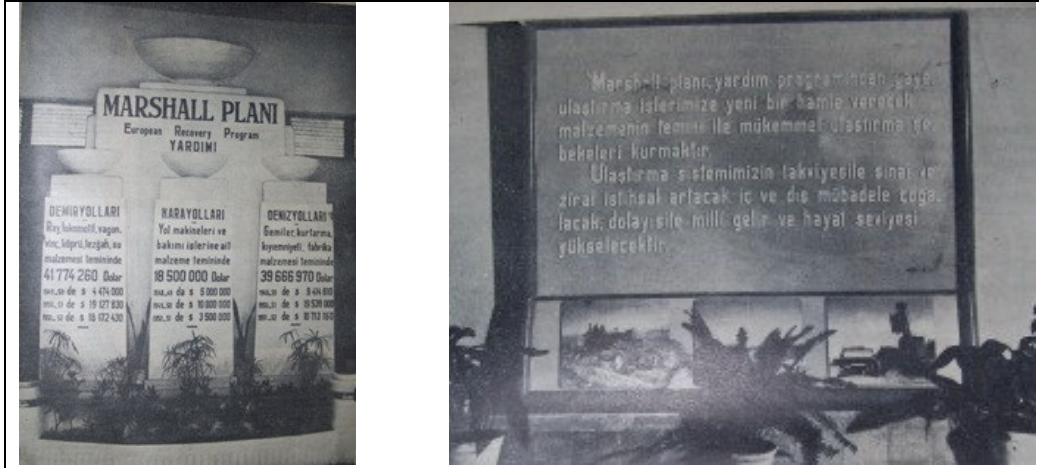
Marshall Planı milletlerarası bir kooperatiftir. Üyeler kendi kendilerine yardım etmek suretiyle birbirlerine de yardım etmiş oluyorlar. Bu bir halk programıdır. Gayesi: daha iyi bir iş, daha iyi bir maaş, daha iyi bir mesken, daha iyi bir sağlık bakımı, adilane tevziat sistemi, siyasi ve iktisadi haklar yolu ile yaşama seviyenizi yükseltmektir.

Şekil V: İstanbul Sergisi Etibank Pavyonu, Marshall Planı köşesi. *Kaynak: İktisadi Yürüyüş Dergisi, 1949 sayı: 232*

Bunların yanı sıra İzmir Fuarı, İstanbul Sergisi gibi etkinliklerde Marshall Planı stantları kurulmuş ya da kimi kamu kurumlarının stantlarında Marshall Planı köşelerine yer verilmiştir (Tören, 2007:264-270).

Örneğin, İktisadi Yürüyüş Dergisi'nin 1949 İzmir Enternasyonal Fuarı Özel Sayısı'nda yayımlanan "Marshall Planı'ndan Sağlanacak Faydalar" başlıklı yazıya göre, Türkiye Zirai Donatım Kurumu Pavyonunun "ağırlık merkezini Marshall Yardımı'ndan alınan zirai makinelere ait kısımlar teşkil etmiştir".

Şekil VI: İstanbul Sergisi Devlet Ulaştırma İşleri Pavyonu. Kaynak: İktisadi Yürüyüş Dergisi Sayı: 238-239-240, 1950.

1950 yılı İzmir Enternasyonal Fuarı Kataloğu'nda yer alan bir tanıtım ise şunları söylemektedir:

Marshall Planı bütün dünya milletlerini kalkındırmak, güçlükleri, ızdırapları yok etmek için çalışıyor. Refaha giden yol Marshall Planı sayesinde çizilmiştir. Bütün dünya milletleri, bu plan sayesinde barışı korumak için kuvvetleniyor. İzmir Enternasyonal Fuarı'nda Lozan Antresi yanındaki Marshall Planı pavyonunu ziyaret ediniz.

Kataloğun ilerleyen sayfalarında ise "1950 İzmir Fuarı'nda Hususiyet Arz Eden İştirakler" başlığı altında Marshall Planı Türkiye Yardım Heyeti stantında "Marshall Planı'nın muhtelif memleketlerde ve Türkiye'de kalkındırma yardımlarını" anlatan panolar, grafikler ve elektrikli haritalar bulunduğu açıklanmaktadır. Yine 1950 ve 1951 yılı kataloglarına göre, Tarım

Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Etibank ve Sümerbank pavyonlarında da “maden işletmelerindeki kalkınmayı”, “makinelî tarımsal faaliyetleri, istihsalatın artışı gösteren istatistikleri”, “liman ve karayollarındaki kalkınmamıza dair tahminleri” vb. anlatan Marshall Planı köşeleri düzenlenmiştir.

B. MARSHALL PLANI FİMLERİ

Marshall Planı propagandası dahilinde kullanılan en etkili araçlardan biri de filmler olmuştur. 1948 ve 1953 yılları arasında, İktisadi İşbirliği İdaresi ve devamı niteliğindeki Ortak Güvenlik Ajansı tarafından 200’ün üzerinde film üretilmiştir¹⁴ (Gürata, 2007; Schröder, 2000:221). Smith-Mundt¹⁵ Yasası gereğince ABD’de gösterimi 1990’a kadar yasak olan bu filmler (Doherty, 2005:153), 2004 yılında “Demokrasi Satmak”¹⁶ başlığıyla geniş çapta bir turla günışığına çıkarılmıştır (Gürata, 2007).

1. Filmlerin Üretim, Dağıtım ve Gösterim Koşulları

Marshall Planı filmlerinin çoğu, kısa metraj belgeseller olmakla beraber (Doherty, 2005:151) aralarında animasyonlar, teknik eğitim filmleri,

¹⁴ George Marshall Vakfı tarafından hazırlanan Marshall Planı filmografisi için bkz. <http://www.marshallfilms.org>

¹⁵ Tam adı “Information and Educational Exchange Act” olmakla beraber yasa, mimarları Senatör Alexandre Smith ve Senatör Karl Mundt’a atfen Smith-Mundt Yasası olarak anılmaktadır. 1948 yılında Kongre’den geçen Smith-Mundt Yasası ile, “ABD ve diğer ülkeler arasında ortak anlayışı güçlendirmek” amacıyla “ABD, halkı ve politikaları hakkında yurtdışında enformasyon yaymak üzere bir servis kurulması” kabul edilmiştir (Sorenson, 2006:102-103). Böylece Amerikan tarihinde ilk defa olarak barış zamanında yürütülecek bir propaganda kampanyasına yasal olarak izin verilmiş (Bogart,1995) ve buradan hareketle de son derece saldırganca bir anti-komünist propaganda kampanyası hayata geçirilmiştir (Hixon, 1997:11). Ne var ki aynı yasa, yabancı ülkelerde kullanılmak üzere hazırlanan propaganda malzemelerinin ABD dahilinde yayınlanmasını ise yasaklamıştır (Snyder, 1995). Marshall Planı filmleri de bu yasak kapsamına alınmış ve ABD’de gösterilmelerine izin verilmemiştir. Ancak, iki film serisi yasağı delmiş ve *Marshall Plan in Action* ve *Strength for the Free World* serileri, “Amerikan halkına paralarının nereye gittiğini göstermek için” yeniden kurgulanarak Amerikan televizyonlarında gösterilmiştir. Bu filmler üzerine daha fazla bilgi için bkz. Elizabeth Heffelfinger (2008), “Foreign Policy, Domestic Fiction: Government Sponsored Documentaries and Network Television Promote the Marshall Plan at Home”, *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 28 (1): 1-21.

¹⁶ “Demokrasi Satmak (Selling Democracy)” turuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. <http://www.sellingdemocracy.org>

yarı-kurmaca filmler ve haber serileri gibi çok çeşitli türden filmler bulunmaktadır. Benzer şekilde filmler, konuları bakımından da çok geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır (Rotha, 2000:185; Schröder, 2000:221). Örneğin filmlerin bir kısmı, Marshall Planı'nın tek bir ülkedeki işleyişi üzerine odaklanmışken diğer bölümü Avrupa genelinde nasıl yürüdüğünü ele almıştır. Öteki filmler ortak güvenlik, Avrupa'nın birleşmesi, serbest ticaret ve uluslararası işbirliği konularında çekilmiştir. Ayrıca doğrudan komünizm karşıtı Soğuk Savaş propagandası yapan filmlerle Plan kapsamında sağlanan malzemelerin nasıl kullanılacağına dair eğitim filmleri de bulunmaktadır (Hemsing, 1994).

1951-1955 yılları arasında Film Ünitesi'nin şefliğini yapmış olan Albert Hemsing, 1994'te yayımladığı Marshall Planı filmografisinde, filmlerin üretim, dağıtım ve gösterim süreçleriyle ilgili de bilgi vermektedir. Hemsing'in aktardığına göre, kimi zaman ülke misyonları ve Enformasyon Departmanı temsilcilikleri yerel ihtiyaçlara bakarak bir film önerisinde bulunmuştur. Ancak Hemsing, filmlerin konularının çoğunlukla Enformasyon Departmanı merkezinde tasarlandığını da belirtmektedir. Öte yandan, Prodüktivite Bölümü'nün de kendi film ünitesi bulunmaktadır ve burada da çeşitli konularda eğitim filmleri hazırlanmıştır. Filmler için gereken harcamalar ise diğer propaganda faaliyetlerinde olduğu gibi Karşılık Paralar fonlarından karşılanmıştır. Hemsing'in belirttiğine göre Film Ünitesi'ne yıllık beş milyon dolar civarında bir bütçe ayrılmıştır.

Enformasyon Departmanı merkezi ya da Film Ünitesi tarafından sipariş edilen filmler Avrupalı sinemacılar tarafından çekilmiştir. Filmlerin bir kısmı gösterilecekleri ülkelere özgü olarak ve ülkenin anadilinde hazırlanmışken diğer kısmı ise Avrupa genelinde dağıtılmak üzere üretilip farklı dillerde seslendirmeleri yapılmıştır (Doherty, 2005:151).

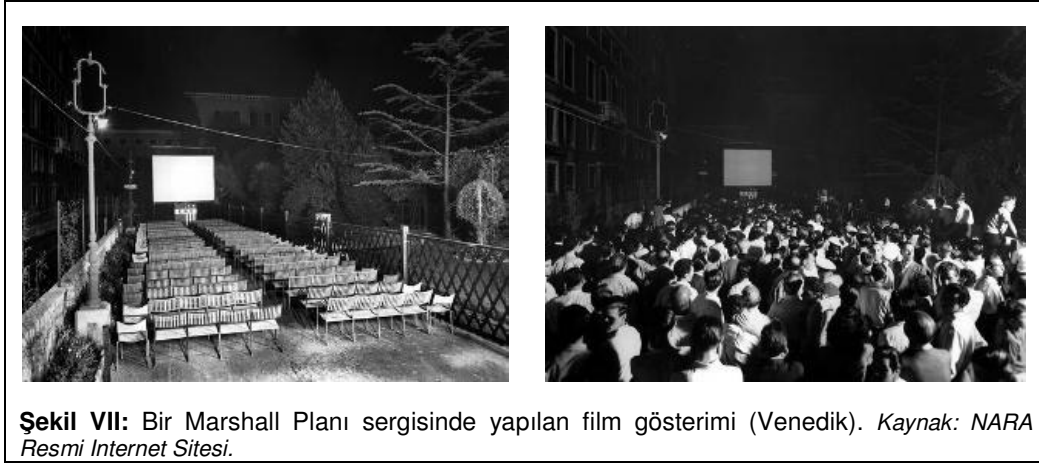
Hemsing, sinemacılara konuyu nasıl ele alacakları konusunda herhangi bir yaptırım uygulanmadığını ya da resmi bir kontrol mekanizması

bulunmadığını söylemektedir. Koyulan tek kuralın ise “Avrupa İyileştirme Programı”, “Amerikan yardımı” ya da “Marshall Planı” sözlerinin tek makaralık filmlerde bir seferden, çift makaralık filmlerde ise üç defadan fazla geçmemesi olduğunu belirtmektedir¹⁷.

Filmlerin dağıtımı ise iki şekilde yürütülmüştür. İlk olarak, Avrupalı dağıtım şirketleri ve Twentieth Century Fox gibi Avrupa genelinde etkin olan Amerikan şirketleriyle anlaşmalar yapılarak Marshall Planı filmlerinin vizyondaki uzun metraj filmlerin öncesinde gösterilmesi sağlanmıştır. Uygulanan ikinci ve daha etkili yol ise filmlerin 16 mm’lik kopyalarının dağıtımı olmuştur. Enformasyon Departmanı’nın ülke temsilcilikleri bu kopyaların dağıtımıyla ilgili olarak görevlendirilmiştir. Ayrıca her ülkedeki Amerikan Elçiliklerinde birer film kütüphanesi kurulmuştur. Birleşik Devletler Enformasyon Servisi (USIS) ofisleri de Marshall Planı filmlerinin dağıtımında büyük bir rol üstlenmiştir. Böylece filmlerin okullar, fabrikalar, çiftlikler, kiliseler veya askeri birlikler gibi çok çeşitli alanlarda gösterilmesi sağlanmıştır (Hemsing,1994). Ayrıca, gezici Marshall Planı sergilerinde de perde kurularak film gösterimleri düzenlenmiştir.

Özellikle İtalya ve Fransa gibi ülkelerde filmler, ulaşılması en zor iki hedef grup olan komünist işçiler ve büyük merkezlerden uzakta yaşayan çiftçilere, Marshall Planı’nın mesajlarını taşımak için son derece güçlü bir araç olarak kullanılmıştır. Örneğin, Fransa’da fabrikalarda gösterimler düzenlenmiştir (Kuisel, 1996:76). Benzer şekilde, İtalya’da da komünizme desteğin yoğun olduğu bölgelerde teknik filmlerden derlenen özel programlar binlerce kişiden oluşan işçi gruplarına gösterilmiştir (Ellwood, 1993:109-110).

¹⁷ Ne var ki, incelenen filmlerde bu kurala her zaman uyulmamış olduğu göze çarpmaktadır.

Ayrıca özellikle Türkiye, İtalya ve Yunanistan gibi ülkelerde kırsal kesime ulaşabilmek amacıyla seyyar sinemalarla köy meydanları ya da okullarda gösterimler yapılmıştır (Hemsing, 1994).

2. Türkiye’de Marshall Planı Filmleri

George Marshall Vakfı tarafından hazırlanan Marshall Planı filmografisi ve Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü verilerine göre, arşivlerde Türkiye ile ilgili olarak altı film bulunmaktadır. *Türkiye’de Tarım Dizisi* kapsamında Denis Clarke ve Clifford Hornby çekilen dört film, *Yusuf ve Sapanı*, *Köy Traktörü*, *Suyun Kontrolü* ve *Traktörün Bakımı* başlıklarını taşımaktadır. Diğer üç film ise *Türk Hasadı*, *Türkiye’de Marshall Planı* ve *Tepkili Uçaklar Türk Semalarında* filmleridir. Ayrıca uluslararası gösterim için hazırlanıp ülkemizde Türkçe seslendirme ile gösterilen filmler de bulunmaktadır.

Marshall Planı filmlerinin ülkemizdeki gösterim koşullarına ilişkin bilgilere ise dönemin kimi yayımlarında rastlanmaktadır. Örneğin, Los Angeles Times gazetesi yazarı Robert Hartmann’ın Türkiye izlenimlerini

anlattığı yazılarından derlenen “Uncle Sam in Turkey” kitapçığı¹⁸, ülkemizde yapılan seyyar gösterimler hakkında ilginç bilgiler vermektedir. “İlk Film Türk Köylülerini Heyecanlandırdı” başlıklı yazısında Hartmann (1951), bir Orta Anadolu köyünde yapılan film gösterimine ilişkin gözlemlerini anlatmaktadır. Hartmann’ın aktardığına göre, 160 köylü hayatlarında ilk defa bu sayede film izlemişlerdir. Gösterimin ana filmi Birleşmiş Milletler’in Kore’deki ilk yılını anlatan bir belgeseldir. Ancak ek olarak da Meksika yerlilerinin hayatlarını anlatan bir film ile sinek ve böcekler tarafından taşınan hastalıkları konu edinen bir Walt Disney animasyonu gösterilmiştir. Gösterimin ardından ise köylülerle filmler üzerine söyleşi yapılmıştır.

Hartmann’ın diğer yazılarında da Marshall Planı filmlerinin gösterimlerine ilişkin kimi ipuçlarına rastlanmaktadır. Örneğin Marshall Planı ile Türkiye’de üretimin arttığının anlatıldığı bir yazıda, Ankara’daki USIS ofisinden film ödünç alan bir çiftçiden de söz edilmektedir. Hartmann, İzmir Fuarı’nı anlattığı bir başka yazısında ise akşamları yapılan film gösterimlerine değinmektedir.

Dönemin Türk gazete ve dergilerinde yayımlanan kimi yazılarda da benzer bilgilere ulaşmak mümkündür. Yazıların çoğunda Marshall Planı filmlerinden doğrudan söz edilmiyorsa da diğer tanıklıklar ve kaynaklardan edinilen bilgiler, filmlerin bu alanlarda gösterilmiş olma ihtimalinin yüksek olduğunu düşündürmektedir.

Örneğin, İktisadi Yürüyüş Dergisi 1949 Fuar Özel Sayısı’nın ekinde yer alan “Amerikan Pavyonundan Röportaj” başlıklı yazıda, Amerikan stantına ve burada sergilenen Marshall Planı ile ilgili malzemelere geniş yer

¹⁸ Turkish Information Office (Türkiye Enformasyon Ofisi) tarafından derlenen kitapçık, Türkiye’de Marshall Planı’nın uygulamalarıyla ilgili çeşitli yazıları kapsamaktadır. Örneğin, kimi yazılar yapılan yardımlarla tarım alanında sağlanan gelişmeler ya da Amerikalı uzmanlar tarafından çiftçilere verilen eğitimler vb. anlatmaktadır. Diğer yazılarda ise Truman Doktrini ile başlayan süreçte Türk ordusunun kaydettiği gelişmelerden söz edilmektedir. “Türkler Amerikan Metotlarını Hızla Kapıyor (Turks Pick Up U.S. Methods Speedily)”, “Türk Çiftçiliği Modernleştiriliyor (Turkish Farming Being Modernized)” kitapçıkta yer alan başlıklara örnek gösterilebilir.

ayrılmıştır. Yazıda fuarda yapılan film gösterimlerinden de söz edilmektedir (s. 129):

“Bu arada Amerikan iştirakinin diğer görünüşleri de Amerikan milletini ve hayatını Türk dostlarına takdim etmek gibi basit ve muğlak olmayan neticeyi hedef tutmaktadır.

Bu, esas medhalin yanında, Fuar arazisinin başka bir yanında yer alan «Amerikan sinemasının» gayesi idi. Hususi surette fuar için inşa edilen bu açık hava sineması, her akşam muhtelif mevzular üzerine on ila on beş film gösteriyordu. Evvelden bildirilmiş olan programlar her seansta, Amerikan hayat tarzının bazı safhalarını belirten film gösterilerini göz önünde tutuyordu. Her film gösterisinin bir «mevzuu» vardı. Eğitim, nakliyat, bir çiftçinin tipik hayatı vesaire gibi.”

Ülkemizde çiftçilere gösterilen zirai eğitim filmleriyle ilgili olarak ise Hikmet Feridun Es (1949), Hürriyet Gazetesi’ndeki köşesinde yer alan “Köylüye Sinema” başlıklı yazısında şunları söylemektedir:

“Köylümüzün gözleri aydın. Yakında kendilerine hükümet tarafından bol bol sinema gösterilecekmiş. Bunun için Vekaletlerarası bir komisyon toplanmış. Ne filmler getiriliyormuş, ne filmler! Muhtelif ziraat usullerine dair kordelalar, sulama işleri, hayvan bakımı, bağ budama, hasat, daha neler neler, ne manzaralar!

Gazetelerin yazdığına göre bu neviden zirai filmlerin daha ilk tecrübelerinde ümitlerin üzerinde fayda elde edilmiş. Köylü fevkalade alakadar olmuş...

Elbette bundan güzel şey olur mu? Türk köylüsünün, Türk ziraatçısının medeni memleketlerdeki ziraat usullerini, sulama işlerini, hayvan bakımını, beyaz perdede olsa bile yakından görmesi az uz şey midir? Faydalı hakikatler asla gizli kalmamalıdır (...)”

8 Ağustos 1949 tarihli Ulus Gazetesi'nde yer alan bir haberde ise İngiliz sinemacılar Denis Clarke, Clifford Hornby ve Jan Barrowman'ın "modern Türkiye hakkında bir film çevirmek üzere" geldikleri yazılmıştır. Habere göre Clarke, amaçlarını şu şekilde dile getirmiştir:

"Orta halli bir Türk'ü gene orta halli bir İngiliz'e tanıtmak gayesiyle memleketinize ilk gelmiş bulunuyoruz. Atatürk'ten beri Türkiye'nin modernleşme yolundaki gayretlerini tespit edeceğiz. Filme mevzu olarak halkın hayatı, memleketinizin kültür durumu, ziraî ve sınai faaliyeti mevzu olarak alınmıştır."

Clarke'tan aktarılan bu sözler, İktisadi İşbirliği İdaresi yetkililerinin de dile getirdiği "Bütün Marshall Planı filmleri, Avrupalılar tarafından özellikle Avrupalılar için çekilmiştir" (Hemsing, 1994) savını çağrıştırmaktadır. Dönemin yetkilileri, filmlerin Amerikalılar tarafından değil Avrupalıların kendileri tarafından çekildiğini dolayısıyla da Marshall Planı filmlerinin Amerikan propagandasının aracı olamayacağını vurgulamışlardır. Ne var ki, gerek Türkiye'de gerekse diğer katılımcı ülkelerde çok farklı alanlarda gösterimler düzenlenerek, hem geniş kitlelere hem de toplumun farklı kesimlerinden izleyicilere ulaşması sağlanan filmlerin, Marshall Planı propagandası içinde özel bir yeri vardır¹⁹. Görsel anlatının gücünü kullanan filmler, bir yandan Plan için büyük önem taşıyan konular üzerinde dururken diğer yandan da idealleştirilen Amerikan pratiklerini günlük yaşam içinde betimleyerek Marshall Planı ideolojisinin yerleştirilmesine önemli katkı sağlamıştır (Noble, 2006).

¹⁹ ABD'nin Marshall Planı kapsamında, sinemayı bir propaganda ve "Amerikalılaştırma" aracı olarak kullanmasının tek örneği Marshall Planı filmleri değildir. Bu süreçte Hollywood da hem ekonomik hem de ideolojik bir araç olarak kullanılmıştır. Savaş sonrasında ABD'de diğer endüstri kollarında yaşanan büyüme ve pazar ihtiyacı, film endüstri için de söz konusu olmuştur. Bu nedenle Marshall Planı kapsamında, örneğin Fransa'ya kimi sanayi kollarında ABD'ye ayrıcalık tanınması dayatılmış, sinema endüstrisi de ayrıcalık istenen bu sanayi kolları arasında yer almıştır (Bayramoğlu, 1999:41). Diğer yandan, Hollywood filmleri Amerikan kültürünün Avrupa'ya taşınmasında da önemli rol oynamıştır. Ellwood'un deyişiyle (1992:227) Marshall Planı filmleri Avrupalılara Amerika'nın yolundan gitmelerini söylerken Hollywood filmleri de bu yolun nereye çıkacağını tasvir etmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖRNEK FİLM ÇÖZÜMLEMELERİ

A. ZİRAİ EĞİTİM FİMLERİ VE MODERNLEŞMENİN PROPAGANDASI

Bu çalışmada, zirai eğitim filmlerine örnek olarak, *Traktörün Bakımı* filmi ile ülkemiz özelinde hazırlanan Türkiye’de Tarım Dizisi’nden *Yusuf ve Sapanı*, *Köy Traktörü* ve *Suyun Kontrolü* başlıklarını taşıyan üç film incelenmiştir.

1. Film Özetleri

a. Yusuf ve Sapanı

Yusuf ve Sapanı, Marshall Planı kapsamında getirilen araçlar ile teknik tarım okulunda öğrendiği yeni metotları kullanarak tüm köye örnek olan genç Yusuf’un hikayesini anlatmaktadır.

Film, Orta Anadolu köylerindeki hayatı anlatarak başlar. Buna göre, halk geçimini topraktan elde ettiği mahsulle sürdürmekte; her bahar erkekler tarlalara çalışmaya gitmekte; kadınlar da yemek yapmak, çamaşır yıkamak gibi günlük işlere devam etmektedirler. Çocukların işi ise okula gitmek, okuma-yazma ve matematik öğrenmek, “memleketleri ve içinde yaşadıkları hayat hakkında bilgi edinmektir”. Okulu bitiren çocukların bir kısmı, “her gün ortaya çıkan yeni fikirleri ve tatbik edilen yeni usulleri” öğrenmek için tarım okullarına devam edeceklerdir.

Sonraki sahnede, köyün erkekleri kahvede toplanmış radyodan haber bültenini dinlemektedirler. Bültende, “*Marshall Yardımı*’ndan tarım

aletleri mübayaatı için Tarım Bakanlığı'na şimdilik 1 milyon 728 bin dolar tahsis edildiği" anons edilir. Genç Yusuf ise bu sayede satın alacağı bir pulluk ile çok daha iyi sonuç elde edebileceğine inanmaktadır ve babası Zekeriya Bey'i ikna etmeye çalışır. Fakat babası, Yusuf'un sözlerine itibar etmez. Birkaç hafta sonra, yine köyün bütün erkeklerinin kahvede toplandığı bir akşam, Yusuf konuyu babasına bir kere daha açar. Ondan tarlalarını pullukla sürmek ve tarım okulunda öğrendiği teknikleri uygulamak için izin ister. Köylülerin de bir kere denemekten zarar çıkmayacağını söylemesi üzerine Zekeriya Bey bir pulluk almaya razı gelir.

Bunun üzerine Yusuf, ziraat muallimi Bay Hasan'ın yardımıyla bir pulluk sipariş eder. Bir hafta sonra yeni pulluğunu teslim alan Yusuf, hemen toprağı sürmeye başlar. Ancak ne babası ne de köy halkı Yusuf'un başarılı olacağına inanmamaktadır. Ne var ki hasat zamanı Yusuf her zamankinden bol ve iyi mahsul ile tohumluk elde edince onlar da bu yeni alet ve teknikleri kullanmanın önemi konusunda ikna olurlar.

"Yusuf'un bütün köyde ilgi uyandıran bir misal olmasından" sonra Bay Hasan ve Bölge Tarım Müdürü Bay Cavit köye gelerek topraktan "en iyi şekilde faydalanabilmek için" neler yapılması gerektiğini anlatırlar. Zekeriya Bey de "öğrenilecek birçok şey olduğuna kanaat getirdiğini" söyleyince "Yusuf davasını kazanmış olduğunu anlar".

Filmin son bölümünde, "ortaya çıkan yeni fikirleri ve tatbik edilen yeni usulleri" kullanmanın, topraktan tam manasıyla yararlanmak ve en iyi mahsulü elde etmek için ne kadar önemli olduğu bir kere daha vurgulanır. Yalnızca daha iyi aletler kullanarak bile çiftçinin zahmetinin azaltılabileceği ve tarlalarından elde edeceği mahsul miktarının arttırılabileceği söylenir. Film, "Bütün bu yenilikler köylünün evine ve köyüne de yeni fırsatlar hazırlar. Bunlar refaha delalet etmektedir. Yarının planlarına temel teşkil edecek olan bu yeniliklerdir" sözleriyle son bulur.

b. Köy Traktörü

Yusuf ve Sapanı'na benzer bir şekilde, *Köy Traktörü* filminde de Marshall Planı kapsamında getirilen araçlardan satın alan bir köy halkının hikayesi anlatılmaktadır.

Film, bugüne kadar tarlayı sürmek, mahsul toplamak, su çekmek ve malları taşımak gibi işlerin hayvanlarla ve çiftçilerin kol gücüyle yapıldığını fakat "*Marshall Yardımı* dolayısıyla memlekete alet ve teçhizatın geldiğini duyan köy halkının" ortaklaşa bir traktör almaya karar verdiğini anlatarak başlar.

Çiftçi Hasan ve diğer köylüler, Plan'dan ne şekilde yararlanılacağı konusunda kendilerine yol göstermesi için ziraat muallimi Bay Reşat'ı köye çağırarak bilgi alırlar.

Bay Reşat'ın üzerinde durduğu bir diğer nokta ise köyde traktörü kullanabilecek bir şoför olup olmadığıdır. Çiftçi Hasan'ın oğlu Emin'in ya da orduda kamyon şoförlüğü yapmış olan Necdet'in bu işi yapabileceği söylenir. Bay Reşat, Necdet'in traktörü idare etmesine razı olmakla birlikte aracı daha doğru ve verimli şekilde kullanabilmesi için teknik tarım okullarında verilen kurslardan faydalanmasını tavsiye eder. Ancak Necdet bu öneriyi gereksiz bularak reddeder. Öte yandan Hasan, bu kursların faydalı olacağına kanaat getirerek oğlu Emin'i göndermeye karar verir.

Aradan beş ay geçer. Bu süre zarfında teknik tarım okuluna devam eden Emin, traktör ve diğer aletlerin işleyişlerini, nasıl kullanılmaları gerektiğini ve basit tamirlerin nasıl yapılacağını öğrenir. Bu sırada köy halkının başvurusu kabul edilmiştir. Necdet traktörü teslim alır ve tarlaları sürmeye başlar.

Ne var ki Necdet, traktörün bakımını gerektiği gibi yapmamaktadır ve araç arızalanır. Ertesi gün Hasan, Emin ve Necdet traktöre bakmaya giderler. Emin aracı çalıştırır çalıştırmaz çıkan duman ve seslerden arızanın ne olduğunu anlar. Necdet'e sorunun nereden kaynaklandığını ve neler yapması gerektiğini izah eder. O günden sonra da "traktörün muntazam şekilde çalışmasını sağlamak için" Necdet'e yardım etmeye başlar.

O sene başka alet satın alacak paraları olmayan köylüler, hasadı ise kiraladıkları biçerdöverle kaldırır. Film, bu araçların kullanılması sayesinde her şeyin bollaştığını; köylülerin hem kendi tüketecekleri gıdanın hem de şehirlere satacakları ürünün, dolayısıyla da köye gerekenleri satın almak için kazanılan paranın arttığını söyleyerek son bulur.

c. Suyun Kontrolü

Suyun Kontrolü filminde, nehirlerin kontrol edilebilmesi ve sulamanın doğru yapılabilmesi için baraj, set ve sulama kanallarının önemi üzerinde durulmakta ve Türkiye'de bu konularda yapılan çalışmalar anlatılmaktadır.

Tarlada çalışan çiftçileri göstererek açılan film, topraktan verim elde edebilmek için insanların çalışması ve gereken özeni göstermesi lazım geldiğini söyleyerek başlar. Türkiye'de pamuk, tütün, üzüm ve hububat türleri gibi çok çeşitli ürünler yetiştirildiği anlatıldıktan sonra her türlü mahsulde başarı elde etmenin, toprağın gerektiği gibi sürülmesi ve uygun ziraat metotlarının uygulanması gibi çeşitli etmenlere bağlı olduğu söylenir. Bu konuda en önemli unsurlardan birinin ise suyun kullanımı olduğu vurgulanır.

Doğru şekilde kontrol edilmeyen suyun verdiği zararlara değinen filmde yeni teknikler sayesinde hem bu zararların önlenebileceği hem de verimliliğin dolayısıyla da "servet"in arttırılabileceği vurgulanır. Bu amaçla, özellikle ilkbahar yağmurları ve eriyen karlarla birlikte nehirlerin kabardığı,

ovaları su bastığı ve hem tarladaki mahsulün ziyan olduğu hem de zengin toprak tabakasının sürüklendiği açıklanır. Ardından, Seyhan ve Ceyhan Nehirleri tarafından sulanan Adana ve Kilikya Ovaları örnek gösterilir. “Türkiye’nin başka bölgelerinde olduğu gibi burada da halkın, çok önemli bir mevzu olan nehirlerin kontrolü bahsinde faaliyete girdiği”, inşa edilen duvarlar ve kanallar yardımıyla suyun kontrol altında tutulduğu ve tarlaları sulamak için kullanıldığı anlatılır.

Ne var ki, “Türkiye nehirlerinin kontrol edilebilmesi ve sularından tam faydalanılabilmesi için bugün mevcut olanlardan çok daha fazla sayıda baraj, set ve sulama kanalı yapılması gerektiği” vurgulandıktan sonra hükümetin Adana Bölgesi’nde bazı yeni projelere adım attığı ve “*Marshall Planı malzemesiyle* Seyhan üzerine yeni set inşaatının şimdiden başladığı” söylenir.

Suyun kontrolü sağlandıktan sonra ise “su sayesinde azami servet elde etmenin çiftçiye düştüğü” söylenen filmde neler yapılması gerektiği de açıklanır.

Filmin son bölümünde, Türkiye’de çok sayıda nehir olduğu belirtildikten sonra nehrin ise “servet demek olduğu” ve “iyi istifade edilmekle suyun toprağın verimliliğini arttırabileceği” yinelenir. Suyu kontrol edebilmek için ağaçlandırmanın önemi ve yararları üzerinde de durulduktan sonra film, insanların “sudaki servetle kendi servetlerini de arttırabileceklerini” söyleyerek son bulur.

d. Traktörün Bakımı

Traktörün Bakımı, traktörün periyodik kontrol ve bakımlarının nasıl yapılması gerektiğinin gösterilip izah edildiği bir eğitim filmidir. Federal Güvenlik Ajansı - Eğitim Ofisi tarafından hazırlanmış olan film, ülkemizde

sesli anlatımı ve ara yazıları Türkçeleştirilerek gösterilmiştir. Filmin başlangıcına ise “Bu Film Türk-Amerikan İşbirliği Vasıtasıyla Getirilmiştir” ibaresi ve Marshall Planı logosu yerleştirilmiştir.

Filmde traktörün “mükemmel ve faydalı bir makine” olduğu ancak “uzun müddet iyi bir şekilde iş görmesi” için “ihtimam gösterilmesi gerektiği” açıklanır. “Tamiri mümkün mertebe azaltmak için bütün parçaların muayyen fasılalarla iyice muayene edilmesi ve ihtiyatla kullanılması” ile traktörün el kitabında yazılı “tavsiyelerin dikkatle tatbik edilmesi” öğütlenir.

Bu doğrultuda, traktörün sırasıyla günlük, haftalık, on beş günlük, aylık, dört yüz saatlik ve bin saatlik çalışmadan sonra hangi kontrol ve bakımlarının, ne şekilde yapılması gerektiği detaylı bir şekilde anlatılır ve gösterilir.

Düzenli olarak yapılan bakım ve doğru kullanımın ise, traktörün randımanlı çalışmasını sağlayacağı ve “traktöre yatırılan sermayeyi dolayısıyla sahibinin menfaatini koruyacağı” vurgulanır.

2. Film Çözümlemeleri

Ülkemizde Marshall Planı kapsamında gösterilen örnek zirai eğitim filmleri, sözel içerikleri, dramatik yapıları, ele aldıkları temalar ve verdikleri mesajlar açısından incelendiğinde, bu filmlerin temelde iki işlev yerine getirdiği görülmektedir. Bunlardan ilki Marshall Planı’nı halka tanıtmak iken, ikinci ve daha önemli işlev olaraksa Amerikan tipi modernleşme anlayışının teşvik edilişi öne çıkmaktadır.

a. Marshall Planı'nın Tanıtımı

Marshall Planı'nın, filmlerin temel hedef kitlesi olan çiftçilere tanıtılması hem sözel hem de görsel öğelerin kullanımıyla gerçekleştirilmektedir. Ancak bu tanıtım, Plan'ı doğrudan anlatarak veya faydalarını sıralayarak yapılmamakta; bunun yerine, Plan günlük hayat içinde betimlenmekte ya da Plan'dan yararlanılarak gerçekleştirilmiş kimi girişimlerden söz edilmektedir. Örneğin, *Yusuf ve Sapanı* ile *Köy Traktörü* filmlerinde, öykünün Marshall Planı'ndan faydalanarak başarıya ulaşan çiftçiler üzerine kurulmuş olması, Plan'ın yararlarını yinelemeye ya da açıkça dile getirmeye gerek bırakmamaktadır. *Yusuf ve Sapanı*'nda Marshall Planı adının geçtiği tek yer ise çiftçilerin köy kahvesinde dinlediği radyodan yayınlanan haber bültenidir:

“Burası Ankara aziz dinleyiciler. Haberler bültenimizi okuyoruz. Tarım Bakanlığı'ndan bildirildiğine göre Marshall Yardımı'ndan tarım aletleri mübayaatı için Bakanlığa şimdilik 1 milyon 728 bin dolar tahsis edilmiştir.”

Benzer şekilde *Köy Traktörü*'nde de Plan'ın adı yalnızca bir kere ve filmin başında geçer:

“(...) köy halkı, Marshall Yardımı dolayısıyla memlekete alet ve teçhizatın geldiğini duyunca köyde toplanarak kararlar verdiler. Köy birlik olarak bir traktör satın alabilecek durumda idi.”

Suyun Kontrolü filminde ise Adana Bölgesi'nde girilen yeni sulama projeleriyle ve getirtilen yeni mekanik pompalarla ilgili olarak Marshall Planı'ndan söz edilir. *Traktörün Bakımı*, yapımcısı olan kuruluş ve üretilme amacı bakımından diğer filmlerden ayrıldığından Marshall Planı'na değinmemektedir. Yalnızca filmin başında Türk-Amerikan İşbirliği vasıtasıyla getirildiği belirtilmektedir.

Diğer filmlerden farklı olarak *Köy Traktörü*'nün çeşitli sahnelerinde Marshall Planı logosu da görülmektedir. Emin ve diğer gençlerin teknik tarım okulunda neler öğrendiğinin anlatıldığı sahnede, öğretmenin ders gereci olarak kullandığı traktörün üzerindeki logo göze çarpmaktadır. Ayrıca köy halkının satın aldığı traktörün üzerinde de Marshall Planı logosu bulunmaktadır. Bu görüntülerde dikkati logoya çekmeye yönelik özel bir çaba fark edilmemekle birlikte traktörün kullanıldığı sahnelerde logo da görülmektedir.

Filmlerde Marshall Planı adı sıklıkla zikredilmese ve sağladığı yararlardan doğrudan söz edilmese de Plan'ı izleyicilere benimsetme amacı, filmlerde modernleşmenin tanımlanış biçiminde belirginlik kazanmaktadır²⁰.

b. Modernleşme Sorununun İşlenişi

Filmlerin asıl sorunu olan Batı tipi modernleşmenin sunumu ile dönemin modernleşme anlayışının da temelini oluşturan Amerikan değerlerinin, yaşayış ve ilişki biçimlerinin teşviki ise üç ana konu etrafında şekillenmektedir: üretimde verimliliğin artırılması, yeni üretim metotlarının benimsenmesi ve eğitimin önemi.

Filmlerde geleneksellik, üretimde eski usullere bağlılıktan kaynaklanan yetersizlik ve eğitimsizlik ile sunulurken modernlik iyi eğitilmişlik, yeni usullerin tatbiki ve artan verimlilik ile temsil edilmektedir. Filmler, üretimde sağlanacak artışı, ekonomik kalkınma ve daha iyi yaşam şartları için ön koşul olarak ortaya koyarken bu sürece toplumsal olarak da uyum sağlamak gerektiğini vurgulamaktadır. Buna göre, üretimin artırılması, daha bol ve kaliteli ürün elde edilmesi ise yeni üretim teknikleri ve modern mekanizasyonun etkin şekilde kullanımına bağlıdır. Filmlerde geleneksel

²⁰ Bu nedenle, filmlerin Marshall Planı'nı sunuş ve tanıtma biçimleri, modernleşme sorunu incelendikten sonra ayrı bir başlık altında yeniden ele alınacaktır.

çiftçilik yöntemlerinin karşısına konan modern teknikler, refah yaratmada kilit konuma yerleştirilmekte, benimsenmesi gereken bu yeni metotların en iyi şekilde kullanılması açısından eğitimin önemi vurgulanmaktadır. Böylece filmler, bir yandan modernleşme kuramının perspektifini yansıtırken diğer yandan da “geleneksellik” ile tanımladığı Türkiye kırsalına “modernleşmeyi” benimsetme amacı gütmektedir.

Filmlerde geleneksel – modern karşıtlığı ile modernleşmenin yollarının betimlenişi, gerek sözel düzlemde gerekse filmlerin olay örgüsü, ana çatışmanın sunumu ve karakterlerde kendisini göstermektedir.

(1) Yusuf ve Sapanı

Yusuf ve Sapanı’nda öykü, geleneksel çiftçilik ile modern yöntemler karşıtlığı üzerine kurulmuştur. Olay örgüsü geleneksel olanın tanımlanması ile başlar, geleneksel-modern çatışması ile geliştirildikten sonra modern olanın benimsenmesiyle çözüme ulaşarak son bulur. Aynı şekilde çatışmayı yürüten karakterler de gelenekseli ve modernini temsil etmektedir.

Geri kalmışlıkla özdeşleştirilen gelenekselin tanımlanışı, radyoda yayınlanan Marshall Planı anonsunu dinleyen köylülerle ilgili olarak anlatıcının dile getirdiği şu sözlerde kendisini gösterir:

“Daha fazla öğrenmenin çiftçilere ne faydası olabilir? İşte birçok çiftçinin fikirlerini işgal eden bu meseleydi. Öğrenmeden yapılacak pek çok iş vardı. (...) Nesillerden beri çiftçiler ekmeklerini kazanabilmek için öküz veya atların çektiği kara sapanla tarlalarını sürmüşlerdir. Nesillerden beridir tatbik ettikleri usuller ve kullandıkları aletler hep aynıdır çünkü bu ilerlememiş yerlere değişiklik yavaş yavaş gelir.”

Eğitim düzeyi düşük, yeniliklere karşı direnç gösteren bu “geleneksel insan” tipi ise, Yusuf’un babası Zekeriya karakterinde kişileştirilir. Zekeriya, oğlunun tüm ısrarlarına rağmen bir pulluk satın almamakta diretir. Yusuf’un ona kara sabanın yetersizliklerini açıklamasına ve yapacağı değişikliklerin fazla paraya mal olmayacağını söylemesine rağmen Zekeriya, bu yeni teknik ve gereçleri bir kere denemeyi bile vakit kaybı olarak görmektedir. Filmin ana karakteri Yusuf ise teknik tarım okulunda eğitim görmüş, yeni metotları kullanma konusunda istekli bir gençtir ve bu sayede “daha iyi netice elde edebileceğine” inanmaktadır. Böylece, modernleşmeyi gerçekleştirecek olan insan tipi genç Yusuf karakteriyle temsil edilmektedir.

Modernleşme sürecine katılım için eğitimin önemi ise bir yandan Yusuf karakterinde ortaya çıkarken bir yandan da zaten filmin giriş bölümünde gündelik hayatı betimlerken dile getirilmiştir:

“Çocukların da okulda yapacak işleri vardır. Okuyup yazma ve matematik öğrenirler. Memleketleri ve içinde yaşadıkları hayat hakkında bilgi edinirler. Fakat eğer bu çocuklar iyi çiftçi olacaklarsa bu çalışmalarına devam ederek bilgilerine her gün yeni bir şey daha ilave etmelidirler. Okulu bitirince hayata yeni bir adım atacaklardır. Bazıları doğruca babalarının tarlalarına bazılarıysa tarım okullarına gideceklerdir çünkü her gün ortaya yeni fikirler çıkmakta ve yeni usuller tatbik edilmektedir.”

Filmdeki geleneksel – modern karşıtlığı da Yusuf ve Zekeriya arasındaki çatışma ile sunulmaktadır. Başlangıçta Yusuf’un sözlerine hiç kulak asmayan Zekeriya, filmin gelişme bölümünde oğlunun ısrarlarına ve diğer köylülerin teşvikine boyun eğer. “Bir kere denemesi için” Yusuf’a bir pulluk alır. Ne var ki, Yusuf pullukla tarlayı sürmeye başladığında bile babası hala önyargılıdır ve yeni metotların daha iyi sonuç vereceğine inanmamaktadır:

“Evet, işte yeni ve sağlam bir pulluğa kavuşmuştu. Ertesi gün, gün doğar doğmaz Yusuf eski tarlalarında yeni pullukla işe başladı. Babası birkaç arkadaşıyla beraber Yusuf’u iş başında görmeye geldiler fakat bakışları hala tenkitçi ve soğuktu.”

Çatışmanın çözümüne ise Yusuf’un pulluk ve kullandığı diğer aletler sayesinde başarıya ulaşmasıyla varılır. Yusuf elde ettiği mahsulle hem Zekeriya’nın hem de diğer köylülerin modern çiftçilik yöntemlerine karşı önyargısını kırar:

“Yusuf’un başarısı ancak hasat sona erdikten sonra tamamlandı çünkü hem iyi mahsul hem de iyi tohumluk elde etti. Bu başarı babasının üzerinde bile iyi bir intiba bıraktı.”

Dahası, “Yusuf bütün köyde ilgi uyandıran bir misal olmuştur.” Bu nedenle ziraat muallimi Bay Hasan ve Bölge Tarım Müdürü Bay Cavit köye çağırılır ve çiftçilere “insanın toprağından en iyi şekilde faydalanabilmesi için” neler yapılması gerektiği konusunda bilgi verir, “aletlerinde yapabilecekleri bazı basit değişiklikler” anlatırlar. Böylece Yusuf’un öncülüğünde Zekeriya ve diğer köylüler hem yeni teknikleri kullanmanın hem de eğitimin önemini kabul ederek modernleşmeyi benimsemiş olurlar:

“Bay Hasan sözünü bitirince Zekeriya kendisine teşekkür etti ve öğrenilecek birçok şey olduğuna kanaat getirdiğini söyledi. Yusuf da davasını kazanmış olduğunu anladı.”

Filmin kapanışı ise eğitim – yeni teknikler – artan üretim ilişkisi üzerinden sunulan modernleşmenin kalkınma ile özdeşleştirilişini en açık şekliyle ifade etmektedir:

“Tahsil yalnız okulda başlar. Her gün yeni fikirler ortaya çıkmakta ve yeni usuller tatbik edilmektedir. Bu keyfiyet bir çiftçi için çok şey ifade edebilir.

Evet, topraktan onun yetiştirme kuvvetini muhafaza ederek tam manasıyla istifade etmek ve yetiştirebileceği en iyi mahsulü elde etmek. Daha iyi aletler kullanmak. İşte, yalnız bu kadarcıkla bile çiftçinin zahmeti azaltılabilir ve tarlalarından elde edeceği mahsul miktarı artar. Bütün bu yenilikler köylünün evine ve köyüne de büyük fırsatlar hazırlar. Evet, bunlar refaha delalet etmektedir. Yarının planlarına temel teşkil edecek olan bütün bu yeniliklerdir.”

(2) Köy Traktörü

Yusuf ve Sapanı’na paralel olarak, *Köy Traktörü* filminde de modern tekniklerin kullanımıyla kazanılan başarı anlatılmaktadır. Ancak *Yusuf ve Sapanı*’ndan farklı olarak bu filmde asıl vurgu eğitim üzerine yapılmakta, temel çatışma da bu konuyla ilgili olarak sunulmaktadır.

Yusuf ve Sapanı gibi *Köy Traktörü* de gelenekselin tanımlanmasıyla başlar:

“(…) bugüne kadar tarlayı sürmek, mahsul toplamak, su çekmek, malları taşımak ve diğer ihtiyaç hissedilen şeyleri getirmek işleri hep hayvanlarla çiftçinin iki kolunun kuvvetiyle yapılmıştır. Fakat köy halkı, Marshall Yardımı dolayısıyla memlekete alet ve teçhizatın geldiğini duyunca köyde toplanarak kararlar verdiler. Köy birlik olarak bir traktör satın alabilecek durumda idi.”

Böylece gelenekselin sunumu, modern araç ve gereçlerin eksikliğinin yaşandığı Marshall Planı öncesi dönemin betimlenmesiyle gerçekleştirilmektedir. Ne var ki *Köy Traktörü*’nde bu modern tekniklerin benimsenmesi üzerinde bir çatışma yaşanmaz. Filmin giriş bölümünde köy halkı zaten bu yeni araçları kullanmaya karar vermiştir ve bir traktör satın almak için girişimde bulunur. Bu amaçla bilgi almak için ziraat muallimi Bay Reşat köye çağırıldığında temel çatışma da ortaya çıkar.

Bay Reşat, traktörü kullanması düşünülen Necdet'e hükümetin açmış olduğu teknik tarım okulundaki kurslara katılmasını önerir. Ancak orduda kamyon şoförlüğü yapmış olan Necdet bir traktörü de idare edebileceğine inanmaktadır. Bu nedenle Bay Reşat'ın önerisini reddeder. Filmde teknik eğitimin neden gerekli olduğu ise oğlu Emin'i bu kurslara göndermeye karar veren çiftçi Hasan'ın düşünceleriyle ifade edilir:

“Pek bir zamandır düşünüyorum, köyde traktörden anlayan bir insanın daha bulunması çok iyi olacak. Bir arıza filan zuhur edecek olursa yardımı dokunur. Bu kurslar sahiden iyiye neden oğlum Emin'i göndermeyeyim? Orada elbet faydalı bir şeyler öğrenecektir.”

Filmin gelişme aşamasında bir yandan eğitim konusuyla ilgili çatışmanın işlenmesi sürdürülürken bir yandan da teknik tarım okulları hakkında izleyiciye bilgi verilir. Emin ve diğer gençlerin okulda neler öğrendikleri, nasıl bir eğitim aldıkları açıklanır. Gençlerin dersleri büyük bir dikkatle dinledikleri çünkü bilgi edinmekle çok ilgili oldukları söylenir.

Emin karakterinde kişileştirilen bu gençler filmde “modern insan” tipini temsil etmektedir. Yeni metot ve araçları kullanmaya açık oldukları kadar bunların eğitimini almakla da ilgilidirler. Traktörü teslim almak için tarım okuluna geldiğinde Emin ile alay eden Necdet ise, her ne kadar modern araçlara karşı olmasa da eğitimin gereğine inanmamakla gelenekselin simgesi olmaktadır. Böylece, *Yusuf ve Sapan*'ında açık fikirli gençler ile yeniliklere karşı direnç gösteren eski nesil arasında kurulan karşıtlık, *Köy Traktörü*'nde de kendisini göstermekte; her iki filmde de modernleşme genç karakterle temsil edilmektedir. Sonuçta bu gençler, sağladıkları başarıyla diğerlerine de modernleşme yolunda öncü olmakta ve gelenekseli temsil eden karakterler moderne doğru dönüşmektedir.

Öte yandan, filmde traktör örneği üzerinden modern ziraat makinelerinin yararı da yeniden vurgulanır. Necdet traktörü almış ve işe başlamıştır:

“Öküz veya atla çekilen pulluklarla bir haftada sürülen yeri, Necdet bir günde bitirmişti (...) Traktörle toprağı adam akıllı sürüyordu.”

Ayrıca bu alet ve araçların doğru kullanılması ve bakımlarının gerekli şekilde yapılmasının önemi üzerinde de durulur:

“Necdet, her ne kadar traktörün dışını parlatıyor ve temiz tutuyorsa da makinesine pek bakmıyor ve içerisindeki aletlerin her birinin iyi ve düzgün şekilde çalışıp çalışmadığına dikkat etmiyordu.”

Filmin sonuç aşamasında ise bakımı doğru yapılmadığı için traktör arızalanınca Necdet *“ne yapmak gerektiğine bir türlü akıl erdiremez”*. Emin ise teknik tarım okulunda öğrendikleri sayesinde sorunu kolayca çözer ve *“o günden itibaren traktörün muntazam şekilde çalışmasını sağlamak için Necdet’e yardım eder”*. Bu şekilde, çatışmanın çözümüne Necdet’in de eğitimin önemini kavraması ve Emin ile işbirliği yapmasıyla ulaşılırken modern araçlardan tam verim alınmasında teknik eğitimin önemi vurgulanmış olur.

Böylece, *Köy Traktörü* filminin de *Yusuf ve Sapanı* ile aynı çizgide ilerlediği görülmektedir. Film ilk olarak, modern araçların / tekniklerin kullanılmaması ve Necdet’in eğitimin gerekliliğini reddetmesi ile gelenekseli tanımlamaktadır. Ardından eğitim konusu üzerinden geleneksel-modern çatışmasını sunmakta, sonuçta ise modernin benimsenmesiyle çözüme ulaşmaktadır.

Yine *Yusuf ve Sapanı*'na benzer şekilde, *Köy Traktörü*'nde de anlatıcının son sözleri, modern teknik ve araçların kullanılması ile üretimin arttırılacağı, bunun da kalkınmayı getireceği mesajını pekiştirir:

“Bütün tarlalar sürölüp ekildikten ve hasat yapıldıktan sonra buğdaylar çuvallara doldurularak pazara gönderildi. Traktör ile biçerdöverin ne kadar işe yaradığını köy de görmüş oldu. Zira bu sayede her şey bollaşmıştı. Kendileri için gıda, şehirlere satmak için mahsul, buğday dolu çuvallar ve bunları taşıyan kamyonların adedi ve köylerine lazım olan şeyleri satın almak için kazanılan paranın miktarı da artmıştı.”

(3) Suyun Kontrolü

Yusuf ve Sapanı ve *Köy Traktörü* filmleri gibi *Suyun Kontrolü* de modern araç ve tekniklerin kullanımı ile sağlanan faydalar temasını işlemektedir. Yine bu filmde de geleneksel ve modernin tanımlanışı, yeni metotlar ve aletlerin varlığı-yokluğu üzerinden yapılmaktadır. Her ne kadar filmin ana konusu nehirlerin kontrol edilip sulamanın doğru yapılabilmesi ise de diğer zirai alet ve metotların önemi üzerinde de durulmaktadır:

“Toprak cömert olabilir fakat onun verdiklerini elde edebilmek için insanların çalışması lazımdır. (...) Türkiye’de toprak çeşitli mahsuller verir. (...) Fakat hububat olsun tütün olsun pamuk yahut yemiş olsun her türlü mahsulde başarı elde edilmesi birçok şeylere bağlıdır. Mesela tohumun intihabında toprağın gerektiği gibi hazırlanmasına ve en uygun ziraat metotlarının tatbikine.”

Çiftçilikte en önemli unsurlardan birinin de su olduğu söylendikten sonra filmde kontrol edilemeyen suyun verdiği zararlar anlatılır:

“(...) ilkbahar yağmurlarıyla ve eriyen karlarla nehirler kabardığı ve bu nehirlerin kuvveti önünde kıyılar onları tutamaz hale geldiği vakit ovaları su basıp insanın bütün emeğini mahvedebilir. (...) Bazı yerlerde su çekildiği vakit çiftçinin bütün geçimi demek olan üstteki zengin toprak tabakasını başıboş suların alıp götürmüş olduğu görülür. Bazı yerlerde de sel aşağılara toprak sürükleyip yeni mahsulleri ezer ve milyonlarca lira ziyana sebebiyet verir.”

Bu yolla film, modern metotların kullanılmamasının nelere mal olduğunu açıklamış olmaktadır. Ancak devamında verilen Seyhan-Ceyhan Nehirleri örneğinde, modern tekniklerle suyun kontrol edilmediği dönemden yani gelenekselden moderne geçiş daha net şekilde ifade edilmektedir:

“Mesela Adana’nın ve zengin Kilikya Ovaları’nı sulayan Seyhan-Ceyhan Nehirlerinin hikayesi. Yüzyıllardır bu bölgenin insanları geçimlerini Toros Dağları’yla deniz arasındaki bereketli topraklardan çıkarmışlardır. (...) bir yanda da gene yüzyıllardır onlar, her ilkbahar alçaktaki tarlalarda, suların yaptıkları tahriplerin korkusunu çekmişlerdir. (...) Fakat bugün vaziyet değişmiştir. İlkbaharda sular yukarıdaki dağlardan aşağı boşandığı vakit, artık karşısında nehrin ortasında inşa edilmiş bir duvar buluyor. İşte burada selin ani tehlikesi önlenmiş oluyor ve burada su kontrol ediliyor. (...) Türkiye’nin başka bölgelerinde olduğu gibi burada da halk, çok önemli bir mevzu olan nehirlerin kontrolü bahsinde faaliyete girmiştir.”

Ne var ki, bu bağlamda Türkiye’nin henüz modernleşme yolunda gereken mesafeyi kat edemediği de filmin devamındaki şu sözlerle dile getirilir:

“Fakat Türkiye nehirlerinin kontrol edilebilmesi ve sularından tam faydalanılabilmesi için bugün mevcut olanlardan çok daha fazla sayıda baraj, set ve sulama kanalı yapılmalıdır.”

Hemen ardından ise gereken ilerlemenin Marshall Planı sayesinde gerçekleştirileceği ifade edilmektedir:

“Adana Bölgesi’nde hükümet yeni bazı projelere başlamıştır. (...) Marshall Planı malzemesiyle Seyhan üzerine yeni set inşaatı şimdiden başlamıştır. Yeni toprak duvarlar yapılmakta, suları sessiz sedasız tarlalara akıtmak için yeni kanallar açılmaktadır. İşte su kontrolünün manası budur.”

Aynı şekilde, Marshall Planı’nın çiftçilerin günlük hayatlarında nasıl bir farklılaşma sağladığına da değinilmektedir:

“Suların kontrolü temin edildikten sonra su sayesinde azami servet elde etmesi çiftçiye düşer. (...) Su kuvvetiyle yahut öküz veya atla dönen su değirmenlerine hala rastlanır. Fakat bir kısmını hükümetin Marshall Planı vasıtasıyla getirtmekte olduğu yeni mekanik pompalar sayesinde, bir çiftçinin suyu yukarı, su bekleyen tarlalara doğru çekmesi çok daha kolaylaşmıştır. Nehir suları kontrol altına alınmış olsun olmasın bu pompalar şimdiden geniş ölçüde kullanılmaktadır.”

Böylece filmde Marshall Planı, Türkiye’de modernleşmenin itici gücü olarak konumlandırılmakta; hem ülkenin hem de bireylerin kalkınmasının aracı olarak sunulmaktadır. Modern metotların kullanımıyla verimin artırılıp zenginleşmenin sağlanacağı mesajı ise filmin sonunda açıkça dile getirilmektedir:

“Türkiye’de birçok nehir vardır. (...) Nehir ise servet demektir çünkü iyi istifade edilmekle su, toprağın verimliliğini arttırabilir. Fakat su evvela kontrol edilmelidir. (...) İnsanlar nasıl tepe yamaçlarını değiştirebilir, ağaçsız yerlere ağaçlar dikebilirlerse aynı şekilde nehirlerin mecrasını da değiştirebilirler. (...) Akıntıları önleyip selleri de durdurabilirler ve sudaki servetle kendi servetlerini de arttırabilirler.”

(4) Traktörün Bakımı

Yapımcısı olan kuruluş ve üretilme amacı bakımından diğer üç filmten ayrılan *Traktörün Bakımı*, türü nedeniyle de ötekilerden farklılık göstermektedir. Her dört film de öğreticilik niteliği taşımakla birlikte, *Traktörün Bakımı* doğrudan ve sadece teknik bilgi vermeye yönelik bir eğitim filmidir. Bu nedenle filmin metni herhangi bir değer yargısı dile getirmemekte; diğer filmlerde görülen temalara burada değinilmemektedir. Yalnızca, diğerlerine paralel olarak bu filmde de traktörün “mükemmel ve faydalı bir makine” olduğu vurgulanmaktadır.

Ancak, diğer filmler gibi dönemin modernleşme anlayışının temelinde yatan değerleri dile getirmese de gereken teknik bilgiyi veren *Traktörün Bakımı* ve benzeri eğitim materyallerinin kullanılmasının altında yatan amaç da yine modernleşmenin benimsetilmesi diğer bir deyişle öğretilmesidir. Öte yandan, *Traktörün Bakımı*’ndaki gibi doğrudan şekilde olmasa da zaten diğer üç filmde de izleyiciye benzer bilgiler verilmektedir.

c. Teknik Bilgi Aktarımı

Traktörün Bakımı, izleyiciyi traktörün doğru kullanımı ve gereken bakımlarının nasıl yapılacağı konusunda eğitme amacı güderken *Suyun Kontrolü*’nde de gerek baraj ve setlerin ne şekilde kullanıldığı gerekse çiftçilerin uygulamaları gereken kimi teknikler hakkında bilgi verilmektedir.

Film, Adana Bölgesi’nde inşa edilen duvarlar aracılığıyla suyun şiddetinin kesildiğini, buradan da kanallar yoluyla yönlendirildikten sonra daha küçük hendeklerle tarlalara ulaştırıldığını açıklar. Suyun bu şekilde kontrolü sağlandıktan sonra ise işin çiftçilere düştüğünü söyleyen film neler yapılması gerektiğini de anlatmaktadır:

“Toprağının sulanmaya müsait yerlerinde gerektiği şekilde hendekler açmalı ve suyun tarlalara tam zamanında gelmesine dikkat etmelidir. Bazı yerlerde sulama kanallarındaki suyun seviyesi tarlalardan çok alçaktır. O takdirde bu suyu yükseltmek için bir çare bulunmalıdır. Su kuvvetiyle yahut öküz veya atla dönen su değirmenlerine hala rastlanır. Fakat bir kısmını hükümetin Marshall Planı vasıtasıyla getirtmekte olduğu yeni mekanik pompalar sayesinde, bir çiftçinin suyu yukarı, su bekleyen tarlalara doğru çekmesi çok daha kolaylaşmıştır.”

Benzer şekilde filmde ağaçlandırmanın önemine ve yararlarına da değinilmektedir:

“Çıplak tepe yamaçlarına ağaçlar dikilmesi de lüzumludur. Ağaçlar yağmur bulutlarını celbedip düşen yağmur miktarını arttırmaya yarayabilir. Aynı zamanda da suyun toprakta muhafazasını temin eder.”

Yusuf ve Sapanı ile Köy Traktörü filmlerinde ise zirai metotlar ve aletlerle ilgili bilgiler filmlerin türüne de uygun olarak daha dolaylı yollardan verilmektedir. Örneğin, Yusuf babasına kara sapanın yetersizliklerini anlatırken aslında izleyiciye de neden pulluk kullanması gerektiği konusunda bilgi vermektedir:

“Şu kara sapanımıza bak. İster öküz ister at kullanalım, toprağın yüzünden ancak bir karış derinlikte sürebiliyoruz. Bu sapan toprağın derinliğine işlemiyor ki otları içine alsın ve ona ihtiyacı olan gıdayı sağlasın.”

Filmde Yusuf'un kullandığı diğer aletlere de değinilmektedir:

“Yusuf her gün tarlayı sürdükten sonra kendilerinin evde yapmış oldukları basit bir tahta tarakla bütün tarlayı dolaşarak güneşin toprağın nemini çekerek kurutmasını önlemeye çalışır.”

“Mevsimi gelince Yusuf tohum ekmeye başlar. El ile tohum ekecek yerde Bay Hasan’ın kendisine ödünç vermiş olduğu basit bir tohum ekme aleti yani sandıklı mibzer kullanır. Zira el ile tohum ekmek hem israfa sebep olmakta hem de çok vakit almaktadır. Halbuki aletle yapılacak olursa hem daha çabuk ekiliyor hem de icap eden miktarda tohum tam derinliğe kadar girmiş oluyordu.”

Aynı şekilde, köye gelen ziraat muallimi ve Bölge Tarım Müdürü’nün anlattıkları üzerinden de izleyicilere bilgi verilir:

“Bay Cavit diyor ki önem verilecek asıl şey, insanın toprağından en iyi şekilde faydalanabilmesidir. Her sene arazinin aynı kısmını sürmek iyi değildir. Toprakların da değişikliğe ve dinlenmeye ihtiyaçları vardır. Bir sene buğday, yulaf veya arpa ekilirse ertesi sene tarlayı sürmeli fakat bir şey ekmeden bırakmalı.”

Köy Traktörü filminde ise izleyiciye traktörün kullanımı ve bakımıyla ilgili bilgiler verilmektedir. Bu amaçla, Emin ve diğer gençlerin teknik tarım okulunda neler öğrendikleri anlatılırken şu sözler dile getirilir:

“Öğretmenler onlara daima uygun gaz ve yağın kullanılması icap ettiğini söylüyorlar ve bir makinenin yağlanması’nın önemini anlatıyorlardı; çünkü hareket eden her kısmın, birbiri üzerinde gayet düzgün bir şekilde kayması icap ediyordu. Çarkların kolaylıkla dönmesini, onların paslanmadan veya fazla ısıya maruz kalmadan çalışmasını sağlayan yağ idi.”

Filmin sonuç bölümünde ise, arızalanan traktörün sorunu şu şekilde izah edilir:

“Emin bujileri çıkarttı ve onlara baktığı zaman kirli olduklarını, uçlarının adam akıllı vidalanmamış olduklarını gördü. Bunları Necdet’e göstererek bujilerin daima temiz tutulması gerektiğini söyledi (...)”

Böylece, her dört filmin de izleyiciyi modernleşme için gereken teknik bilgiyle donatma amacı taşıdığı görülmektedir. Bu yolla filmler bir yandan birer eğitim filmi olarak iş görürken diğer yandan da söz ettikleri yeni araç ve aletlerin kullanımını teşvik etmektedir.

d. Modernleşmenin Aracı Olarak Marshall Planı

Filmlerin modernleşme sorununu işleyiş biçimleri incelendikten sonra Marshall Planı'nı bu süreçte nasıl konumlandıkları da belirginlik kazanmaktadır.

Filmlerde Plan'ı benimsemeleri gerektiği izleyicilere didaktik bir şekilde söylenmemektedir. Ne var ki, *Yusuf ve Sapanı*, *Köy Traktörü* ve *Suyun Kontrolü* filmlerinin üçünde de Plan, modernleşmenin taşıyıcısı olarak sunulmaktadır. Her üç filmde de Marshall Planı öncesi ve sonrası dönemler birbirinden ayırt edilmekte ve Plan'dan önceki dönem zamanın modernleşme anlayışının "geleneksel" tanımına koştur bir biçimde tasvir edilmektedir. Marshall Planı'yla ise ülkeye gelen yenilikler, çiftçilerin sağladıkları yararlar anlatılmaktadır. Böylece her üç filmde de modernleşmeyi Türkiye'ye getiren Marshall Planı olmaktadır.

Daha önce de değinildiği gibi, *Suyun Kontrolü*'nde hem yetersiz olan altyapının iyileştirilmesinin hem de çiftçilerin kullandığı araç-gereçlerin modernleşmesinin Marshall Planı vasıtasıyla sağlandığı dile getirilmektedir. Benzer şekilde, *Köy Traktörü*'nde de gelenekselin sunumu, modern araç ve gereçlerin eksikliğinin yaşandığı Marshall Planı öncesi dönemin betimlenmesiyle gerçekleştirilirken, çiftçilerin modern mekanizasyona geçişi ise Plan ile getirtilen traktörlerden satın almalarıyla gerçekleşmektedir. Yusuf ve Sapanı'nda ise Yusuf'un kazandığı başarı yine Marshall Planı malzemesiyle mümkün olmaktadır. Böylece her üç filmde de verimin ve kazancın artırılması Plan sayesinde gerçekleşmektedir.

Bunlara ek olarak, *Köy Traktörü* ile *Yusuf ve Sapanı* filmlerinde izleyiciye Plan'ın işleyişi ve bundan nasıl faydalanacakları konusunda da yol gösterilmektedir. İki filmde de malzeme satın almak için ziraat muallimi ya da bölge tarım müdürü gibi yetkililere başvurulması gerektiği ve hazırlanacak belgeler üzerine bilgi verilmektedir. Ayrıca her iki filmde de malzeme satın almak için gereken paranın nasıl sağlanabileceğine de değinilmekte; köyün birlik olabileceği ya da bankadan borç alınabileceği söylenmektedir.

Yusuf ve Sapanı'nda bu bilgiler şu sözlerle aktarılmaktadır:

“Yusuf büyük bir sevinç içinde ziraat muallimi Bay Hasan'ı görmeye gider. (...) (Bay Hasan) Kağıtlarını karıştırdı ve Yusuf'a nasıl müracaatta bulunması lazım geldiğini anlattı. Bundan sonra pulluk sipariş edebilmek için gereken çiftçi belgesini hazırladı ve Yusuf'u hayırlı başarı dileğiyle uğurladı. Yusuf köye dönünce babasına pulluğun yakında geleceğini ve ziraat muallimi Bay Hasan'ın icap ederse diğer malzeme hususunda da kendisine yardım vaat ettiğini söyledi.”

“Bölge Tarım Müdürü Bay Cavit de oradaydı ve kendi bölgesindeki siparişlerin sevkıyatını kontrol ediyordu. Zira bölgesi dahilindeki köyde bulunan çiftçilere yardım etmek ve onlara tavsiyelerde bulunmak onun vazifesi idi. Bu köylerden bazıları yeni pulluk bazıları da yeni traktör almak için para yardımı isterlerdi.”

“Bundan sonra Bay Hasan, çiftçilerin aletlerinde yapabilecekleri bazı basit değişikliklerden bahsetti. Mesela Yusuf'un yaptığı gibi pulluk ve tohum ekmek için sandıklı mibzer kullanabileceklerini söyledi. Bir tek çiftçi bu aleti pahalı bulacak olursa birkaçının bir araya gelerek bunu satın almalarının mümkün olacağını ve bu suretle ihtiyaçları olan yeni aletleri kullanabileceklerini anlattı.”

Köy Traktörü'nde ise Plan'ın işleyişi şu şekilde açıklanmaktadır:

“Hasan köylünün neye karar verdiğini ziraat muallimine anlattı. Reşat da ne yapmaları lazım geldiğini izah etti. Memlekete gönderilmiş olan makineler, traktörler ve diğer aletler henüz şuraya buraya sevk edilmemişti. Bir traktör getirebilmek için anlaşmalar yapılmadan evvel, köy heyetinin ne kadar toprağın ekildiğini bildirmesi, bir-iki suali cevaplandırması ve traktörlerden en iyi şekilde istifade edileceğini temin etmesi lazım gelmektedir. Kontrat üzerinde anlaşmaya varıldığı takdirde Ziraat Bankası para ikraz etmek hususunda yardım edebilecektir fakat satın alan çiftçinin bu paranın bir kısmını nakden ödeyebilmesi lazım gelmektedir.”

“(…) köylülerin başka planları vardı. O sene başka alet satın alacak paraları yoktu ama hasat zamanı için bir biçerdöver kiralayabileceklerini duymuşlardı. Bir kez daha Bay Reşat onlara ne yapılacağını söylemişti.”

e. Diğer Sinemasal Öğelerin Kullanımı

Filmlerde, bir yandan sözel düzlemde ya da dramatik yapının düzenlenişiyle belirli mesajlar verilirken bir yandan da çeşitli öğelerin kullanımıyla temaların işlenişi desteklenmektedir. Bu açıdan ele alındığında, filmlerin türleri, yazı ve grafikler gibi görsel malzemeler ile ses ve müziğin kullanımı dikkat çekmektedir.

Yusuf ve Sapanı ile *Köy Traktörü* filmleri işledikleri temayı günlük hayat içinde hikayeletiren birer kurmaca filmidir. Bu filmlerin temel hedef kitlesinin kırsal kesim olduğu ve gösterim koşulları göz önünde bulundurulduğunda, temanın bir öykü içerisinde işlenmesinin, hem filmi daha ilgi çekici kıldığı hem de anlaşılmasını kolaylaştırarak izleyiciye daha rahat ulaşılmasını sağladığı görülmektedir. Bu duruma koşut olarak, filmlerde tarlada çalışan çiftçiler, çeşmeden su taşıyan kadınlar gibi gündelik hayatı resmeden görüntülere çokça yer verilmekte ve fonda halk müziği

kullanılmaktadır. Böylece, izleyicilerin öykünün içine girmeleri ve özdeşim kurmaları kolaylaşmaktadır.

Suyun Kontrolü'nün ise belgesel film özelliklerini taşıması ve filmde harita gibi malzemelerin kullanılması bir yandan filmin eğitim verme amacına yardımcı olurken diğer yandansa filme daha bilimsel bir görünüm kazandırarak inandırıcılığını arttırmaktadır.

Traktörün Bakımı'nda ise yapılacak işlemlerin birebir gösterilmesi ve ara yazıların kullanılması, verilen bilgilerin hem daha kolay anlaşılmasını hem de daha akılda kalıcı olmasını sağlamaktadır.

Her dört filmde ortak olan bir özellik ise anlatıcı kullanımıdır. Bu kullanım, *Traktörün Bakımı* ve *Suyun Kontrolü* için tarzlarının bir gereği olarak düşünülebilecekken *Yusuf ve Sapanı* ile *Köy Traktörü* filmlerinde ayrı bir önem kazanmaktadır. Filmin tek kişi tarafından seslendirilmesi hem daha kolay hem de daha az maliyetli olduğundan anlatıcı kullanımının teknik gerekliliklerden kaynaklandığı düşünülebilir. Ne var ki, etkisi bakımından ele alındığında, olayların ve diyalogların görünmeyen bir anlatıcının sesinden ve onun yorumuyla sunulması, filmleri yoruma daha kapalı metinler haline getirmekte ve izleyicileri filmlerin mesajlarını almaya daha açık kılmaktadır.

B. ULUSLARARASI GÖSTERİM İÇİN HAZIRLANAN FİMLER VE ANTI-KOMÜNİST PROPAGANDA

Çalışmada, uluslararası gösterim için hazırlanıp ülkemizde Türkçe seslendirme ile gösterilen filmlere örnek olarak *Kore'den Ders Alalım* ve *Barış İçin İttifak* başlıklarını taşıyan iki film incelenmiştir.

1. Film Özetleri

a. Kore'den Ders Alalım

Kore Savaşı'nı konu edinen *Kore'den Ders Alalım* filmi, "1945'te hürriyetine kavuşan" Güney Kore'de bu dönemde gerçekleştirilen "kalkınma hamlesi" ve bunu desteklemek için yapılan Marshall Yardımları'ndan söz ederek başlar. Buna göre, Güney Korelilerin tek isteği "kendi kendileri için çalışma konusunda bir imkan"dır. "Hayat seviyesini muhafaza etmek ve mümkünse yükseltmek" için "canla başla çalışan" Güney Korelilere, "bu kalkınma hamlesini desteklemek için milyonlarca dolarlık *Marshall Yardımı*" yapılmıştır.

Ne var ki, "barış, memleketin ikiye bölünmesini önleyememiştir". Kuzey Kore'yi idare eden ve Güney'de atılan adımları durdurmaya kararlı olan Sovyet devlet adamları, "genç Cumhuriyet'in talan edilmesi için emir verir". Böylece, "doğru dürüst silahlanmamış olan" Güney Kore'ye taarruz başlar ve "barış ve refah içinde yaşama ümitleriyle çalışıp serbest seçimler yapan" Güney'in "ümitleri, felaket ve ölüm dolu birkaç hafta içerisinde yıkılıp gider".

Ardından, "bu hainane taaruza karşı" bir yandan Güney Koreliler silahlanmaya başlarken bir yandan da Birleşmiş Milletler'in harekete geçtiği anlatılır. Aslında asker ve teçhizat bakımından savaşa hiç de hazırlıklı olmayan milletler, "dünya tarihinde ilk defa olarak müşterek bir savaş kuvveti meydana getirmiş" ve komünist Korelileri kuzeye geri göndermiştir. Böylece "hür dünya Kremlin'in silahlı emperyalist emellerine bir set çekmiştir".

Aynı zamanda Marshall Planı uzmanları da "memleketin harap olmuş iktisadiyatının ihtiyaçlarını bulup karşılamaya çalışmıştır". Marshall Yardımları ve Amerikalı uzmanların gayretiyle telefon ve telgraf tesisatı ile yeni demiryolu sistemi kurulmuştur. Filmde ayrıca, Güney Kore'ye doğrudan

yardımlarda bulunulduğundan da söz edilir. Buna göre, ülkeye kömür, gaz, çimento, pamuk, lif gibi malzemeler gönderilmiş; hatta “Pasifik’in ta öbür kıyısından Amerikan Deniz Kuvvetleri’nin bir elektrik santrali bile sökülüp getirilmiştir”. Ancak, “ellerinden kaçırdıkları zaferi tekrar kazanmak” isteyen “Kremlin temsilcileri”, Çin’in kaynak ve askeri kuvvetlerini de Kore’ye göndermiştir.

Filmin son bölümünde, “dehşet dolu aylardan sonra nihai kalkınmaya başlama zamanının” yaklaştığı söylenir. Birleşmiş Milletlerin ise “komünist tecavüzünü durdurmak” ve Korelilerin “sükun ve refah” içinde yaşamalarını mümkün kılacak “kati ve nihai bir barış elde etmek” için bu kadar şiddetle çarpıştığı vurgulanır.

Film, Kore’den alınacak dersin “el ele vermenin faydası” olduğunu söyleyerek son bulur. Buna göre, “hür milletler bir araya gelerek insanların müdahaleye uğramadan, korkusuzca yaşayabilmelerini sağlayan bir cemiyet kurmaya muvaffak olmuşlardır. Bu cemiyetin gelişmesi ve icabında müdafaa edilmesi için gene bütün bu milletlerin el ele vermeleri şarttır”.

b. Barış İçin İttifak

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ile ortaklaşa hazırlanan *Barış İçin İttifak* filmi, Örgüt’ün kuruluşu ve çalışmaları ile ana karargahın Eisenhower liderliğinde düzenlenişini konu edinmektedir. Yapım tarihi 1951 olmakla birlikte 1954 yılında yeniden kurgulanan filme, Türkiye ile Yunanistan’ın da NATO’ya katılmasıyla ilgili bir bölüm eklenmiştir. Filmde 2. Dünya Savaşı’nın bitişinden 1954 yılına kadar yaşanan pek çok gelişmeye değinilmekte; Truman Doktrini, Marshall Planı ve Berlin Hava Köprüsü gibi konular da ele alınmaktadır.

Film, Paris'te bulunan NATO Ana Karargahı önünde direğe çekilmiş bayrakları göstererek başlar. Filme göre, Avrupa halkları daha Dünya Savaşı'nın yaralarını sarmaya çalışırken “her çareye başvurarak komünizmi dünyaya yaymayı kendisine gaye edinen Kremlin” tehdidiyle karşı karşıya kalmışlardır.

Film, Rus “sınırları boyunca harp içinde ayak altında kaldıklarını” söylediği kimi ülkeleri örnek gösterir. Sovyetler Birliği'nin, Yalta ve Postdam Konferansları'nda kabul edildiğinin aksine, Polonya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Çekoslovakya gibi ülkelerde serbestçe seçim yapılabilmesini engellediği; seçimler yapılsa bile “fesat karıştırıldığı” ya da sonradan yönetime el konduğu anlatılır.

Ancak Rusların “baskıya maruz bıraktıkları memleketlerin hepsini yutamadıkları” da söylenir. Sovyet hükümetinin dostluk paktını bozarak yaptığı baskılar Türkiye'ye tesir edememiştir. Halbuki Rusya “Yunanistan'da kısmen muvaffak olmuş”; komünistler memleketi ikiye ayırarak iç savaş çıkarmışlardır.

Bu noktada film, Truman Doktrini'ne değinir. Başkan Truman'ın Kongre'den “hür yaşamaya azmeden” Türkiye ile Yunanistan'a derhal yardım edilmesini istediği anlatılır. Kongre'nin bu talebi kabul etmesinin ardından asker gönderilmese de “Yunanistan'a teçhizat yağmıştır”. Ancak filmde askeri yardımın felaketi ancak bir müddetliğine önlediği söylenir. “Arkasından iktisadi yardım yetişmezse genişleyecek olan sefaletin, Yunanistan'ı komünist ajanları için kolay bir av haline getireceği”, bu nedenle “askeri yardımın iktisadi yardımla takviye edilmesi” gerektiği vurgulanır. Bu amaçla Marshall Planı'nın yürürlüğe konulduğu anlatılır.

Ne var ki, “Avrupa'nın perişanlığını maksatlarına alet etme sevdasında olan” Rusya, “Marshall Planı'nı hezimete uğratmayı kendisine başlıca vazife edinmiştir”. Bu amaçla “grevler çıkartılmış, fabrikalar işgal edilmiş, demir

yolları havaya uçurulmuş ve insanlar öldürülmüştür". "Dur diyen olmadıkça Kremlin'dekilerin Avrupa'yı mahvedeceklerini anlayan Batı milletleri müşterek güvenlikten bahsetmeye başlamış" ve Brüksel Antlaşması imzalanmıştır. Ne var ki bu antlaşma tam bir Batı birliği sağlayamamış ve "Kremlin'i tuttuğu tecavüz yolundan döndürememiştir". Bu nedenle hem diğer Avrupa ülkelerini hem de Kanada ile Birleşik Amerika'yı içine alan "daha geniş bir kolektif birliğin kurulması" gereği ortaya çıkmış ve "el birliğiyle taarruza karşı durmak" için Kuzey Atlantik Antlaşması imzalanmıştır.

Filmin ilerleyen bölümünde, Kore Savaşı'na değinildikten sonra "Avrupa'da hürriyetin sesinin çıktığı kadar dışının de kesmesi gerektiğini anlayan Kuzey Atlantik Konseyi'nin birleşmiş bir askeri kuvvet meydana getirmeye karar verdiği söylenir. "Silahlarını aşırı derecede elden bırakmış olan" Batı milletlerinin yeniden silahlanması ve ortak bir kuvvet meydana getirilmesi için başlayan çalışmaları düzenlemek üzere de General Dwight D. Eisenhower yüksek komutanlık görevine atanmıştır.

Filmin devamında, General Eisenhower'ın birleşik orduyu planlama çalışmalarına başlamadan evvel bir Avrupa seyahatine çıktığı söylenip gün gün gittiği ülkeler sayılır. Müttefik Komutanlığı'nın düzenlenişi detaylıca açıklanır ve önemli görevlere hangi ülkelerden hangi komutanların getirildiği sıralanır. Ardından, üye ülkelerin Pakta yaptıkları "fedakarca" katkılar vurgulanır. Bu ülkelerin silahlanma programlarını uygulamaya başlamalarına rağmen teçhizat eksikliğinin hala giderilemediği yeniden ele alınır.

Filmin son bölümünde, Türkiye ve Yunanistan'ın da bu birliğe dahil oluşuna değinilir ve "Sovyet tecavüzünün geleceğe hakim olmaması" amacıyla kurulduğu söylenen bu birliğin başarısının, üyelerin gayretine bağlı olduğu yinelenir. Film, "hür dünyanın hakiki ümidinin bu memleketlerin samimi ve devamlı ittifakına bağlı olduğunu" söyleyerek son bulur.

2. Film Çözümlemeleri

Kore'den Ders Alalım ve Barış İçin İttifak filmlerinin anlamsal yapıları incelendiğinde, her iki filmde de komünizm karşıtlığı ekseninde iki ana tema işlendiği görülmektedir. Bunlardan ilki komünizme karşı ortak güvenlik sorunudur. Filmler bu konuda, askeri birleşme ve silahlanmanın önemi üzerinde durmakta; Avrupa halklarına Sovyet tehdidinden korunmak için Amerika'nın müttefikliğinde silahlı bir güç meydana getirmeleri gerektiğini söylemektedir. İkinci olarak, filmlerde kalkınma sorunu yine komünizm karşıtlığı çerçevesinde ele alınmakta; bu konuyla bağlantılı olarak Marshall Planı ise "hür dünya"ya uzatılmış bir yardım eli olarak betimlenmektedir.

Böylece, her iki filmde de verilen ana mesaj, Avrupa'da siyasi istikrar ve ekonomik refahın sağlanması için komünizm karşısında Amerika'yla müttefik olacak bir Batı birliği kurulmasının zorunlu olduğudur. Filmlerde Sovyetler Birliği ve komünizm açlık, sefalet, despotizm, istilacılık ve savaş ile özdeşleştirilirken Birleşik Avrupa tarafından benimsenecek olan Amerikan modeli kapitalizm ise kalkınma, istikrar, refah ve barışı ifade etmektedir. Askeri birlikle de desteklenen kapitalist bütünleşme, bir yandan yeni bir savaşın önüne geçilmesi ve "işgalci" Sovyet Birliği tehdidi karşısında Avrupa ülkelerinin "özgürlüklerinin korunması" diğer yandan da kalkınma ve refah için temel şart olarak gösterilmektedir.

a. Komünizm Karşıtlığı ve Sovyetler Birliği'nin Temsili

Kore'den Ders Alalım ve Barış İçin İttifak filmlerinin her ikisinde de temel karşıtlık özgürlük ve refahla temsil edilen kapitalizm ile esaret ve açlıkla özdeşleştirilen komünizm arasında kurulmaktadır. Buna göre, Amerika ve Batı Avrupa ülkeleri "hür memleketler" olarak isimlendirilirken Sovyetler Birliği "hür dünya"nın bağımsızlığını tehdit eden saldırgan bir güç olarak

sunulmaktadır. Diğer Doğu Bloğu ülkeleri ise ya Sovyetler Birliği'nin "avı" ya da "kuklası" olarak adlandırılmaktadır.

Kore'den Ders Alalım filminde, Kore Savaşı örneği üzerinden, komünist ülkeler hem "mütecaviz" bir güç hem de kalkınma önünde bir engel olarak temsil edilmektedir. Örneğin, film Japonya'nın boyunduruğundan kurtulan Güney Kore'nin Marshall Planı'nın da yardımıyla bir kalkınma hamlesi yaptığını anlatarak başlar. Ancak filme göre Sovyetler Birliği ülkenin kalkınmasını önlemek amacıyla Kore Savaşı'nı çıkartmıştır:

"Güney Koreliler bir taraftan çalışıp ilk defa olarak serbest seçim yapadursunlar, Kuzey Kore'yi idare eden Sovyet siyaset adamları atılan bu adımları durdurmaya karar vermişlerdi bile. 38. arz dairesinin kuzeyindeki komünistlere genç Cumhuriyet'i talan etmeleri için emir verildi."

Aynı şekilde, Birleşmiş Milletler'in savaşa müdahalesi ve Marshall Plan'ı ile ülkeye yapılan yardımlar anlatıldıktan sonra, Çin'in savaşa dahil oluşu için de şunlar söylenir:

"Güney Kore hayat bulmaya başlamıştı. Ama komünist kurbanlarının peşini kolay kolay bırakmaz. Pekin şehrindeki Kremlin temsilcileri ellerinden kaçırdıkları zaferi tekrar kazanmak için hazırlanıyorlardı. Güney Kore'nin yaralarını sulh ve sükun içerisinde sarmasına meydan vermeye hiç niyetleri yoktu."

Kore'den Ders Alalım'a paralel olarak, *Barış İçin İttifak* filminde de Sovyetler Birliği saldırgan ve baskıcı bir güç olarak tasvir edilmektedir. Örneğin film, II. Dünya Savaşı'nın yaralarını sarmaya çalışan ve "nihayet sulha kavuştuğunu" düşünen Avrupa halklarının bu sefer de Sovyet despotizmiyle karşı karşıya kaldığını söyleyerek başlar:

“(...) Avrupa’da harp bitmişti. Her taraf neşe içindeydi. (...) Fakat Rus devlet adamları batılılar gibi acele etmiyorlardı. Kremlin’deki bir avuç insan, her çareye başvurarak komünizmi dünyaya yaymayı çoktan beri kendisine gaye edinmişti. Onlar, ordunun savaştan başka işlere de yarayabileceğini biliyorlardı. Orduyla insanları yıldırma ve sindirmek de mümkündü.”

Ardından, Rus “sınırları boyunca harp içinde ayak altında kalmış” oldukları söylenen kimi ülkeler örnek gösterilirken Sovyetler Birliği’nin özgürlük ve demokrasi düşmanı olduğuna vurgu yapılmaktadır. Filmde, “Nazilerden kurtulduktan sonra Kızıl Ordu’nun işgali altında” kalan Lehistan’da Yalta Konferansı’nın ardından seçimlerin yapıldığı ancak Sovyetler’in “basın sansürünü ve gizli polis kontrolünü” kaldırmadığı gibi Köylü Partisi’ne mensup adayların da “manasız sebeplerle seçim dışı edildiği”, tutuklandığı ya da öldürüldüğü uzun uzun anlatılır. Sonunda ise Lehistan’ın “bağımsız varlığına veda ettiği” söylenir. Aynı şekilde, Romanya, Bulgaristan ve Macaristan’da da seçimlere fesat karıştırıldığı ifade edilir. “Şanlı bir bağımsızlık tarihi olan” Çekoslovakya ise, “hükümetin ortalama bir hal çaresi bulmaya kalkışması” ve “komünistlere esir olmaksızın onlarla sadece dost kalınabileceğine inanması” yüzünden Sovyetler Birliği’nin avı olmuştur:

“(...) komünistler için nezaket bir zaaf alametidir ve bir memleket uzlaşmaya yanaştı mı, o zayıf bir memlekettir. Zayıf memleketleri ele geçirmeye mahsus mekanizma, artık mükemmel bir hale gelmişti. Çekoslovakya darbesi daha hızlı indi ve ötekilerden daha çok müessir oldu. Bir hafta içinde milliyetçiler yok edildi, komünist icra komiteleri kuruldu, mali liberal idareciler temizlendi. Memleketin radyosu, basını, hükümeti zapt edildi. Artık Stalin bir zafer daha kutlayabilirdi. Hürriyet bir kere daha mağlup edilmişti.”

Filmlerde vurgulanan bir diğer nokta ise Sovyetler Birliği’nin imzaladığı anlaşmaları hiçe saydığıdır. Örneğin, *Barış İçin İttifak*’ta Çekoslovakya,

Polonya ve diğer ülkelerin “işgallerinin geçici olacağının ve buralarda serbestçe seçilmiş hükümetlerin bir an evvel kurulacağının” Yalta ve Postdam Konferansları’nda kararlaştırıldığı anlatılır. Buna rağmen Sovyetler Birliği ya seçimlerin adil şekilde yapılmasını engellemiş ya da yönetime el koymuştur. Buna koşut olarak, *Kore’den Ders Alalım* filminde Kuzey Kore’nin taarruzdan daha bir hafta evvel Stockholm’deki sulh beyannamesini imzalamış olduğu vurgulanır.

Böylece, her iki filmde de Sovyetler Birliği’ne güvenilemeyeceği ve “komünist tecavüzünün” ya da baskısının siyasi yollarla engellenemeyeceği mesajı verilirken Batı Avrupa’nın güvenliğine ilişkin olarak yaratılan tehlike algısının da zemini hazırlanmaktadır.

b. Ortak Güvenlik Sorunu ve Askeri Birleşmenin Önemi

Kore’den Ders Alalım ve *Barış İçin İttifak* filmleri, Kore, Polonya, Çekoslovakya ve diğer ülkeler üzerinden komünizmin “tehlikesini” ve sonuçlarını tanımladıktan sonra birlik olup karşı durmadığı takdirde Batı Avrupa’nın da bağımsızlığını kaybedeceği mesajını vermektedir. “Komünist işgallerine” karşı korunmanın yolu olarak ise, Amerika ve Batı Avrupa’nın oluşturacağı bir “anti-komünist cephe” gösterilmektedir. Birleşmiş Milletler ve NATO örnekleri üzerinden işlenen askeri birleşmenin önemi teması dahilinde bu birliği koruyup geliştirmenin önemi kadar silahlanmayı hızlandırmanın gereği de vurgulanmakta ancak amaçlananın saldırı değil kendini savunma olduğu da sıklıkla tekrarlanmaktadır.

Her iki filmde de Avrupa’nın savaşmak ya da kendini korumak için yeterli askeri teçhizata sahip olmadığına altı çizilirken komünist ülkelerin ise geniş kaynaklarının bulunduğu söylenmektedir. Örneğin, *Kore’den Ders Alalım* filminde Sovyetler Birliği’nin imkanlarını kullanan Kuzey Kore’nin silahsız Güney’e saldırdığı anlatılmaktadır:

“Sovyet tankları, Sovyet tüfekleri ve Sovyet mermileriyle Kremlin’de hazırlanmış olan bir harp. Taarruz. (...) Önceden planlanmış bu uzun taarruzun şiddeti, doğru dürüst silahlanmamış olan Güney Koreli birlikleri geri püskürttü.”

Aynı şekilde filmde duruma müdahale eden Avrupa ülkelerinin de aslında yeterli derece silahlanmamış oldukları dile getirilir:

“Milletler harbe hazırlıksızdılar. Dövüşecek askerleri ve ağır silahları pek azdı. Buna rağmen bulabildikleri kadarını hemen toplayıp binlerce kilometre öteye, Kore’ye gönderdiler.”

Ne var ki oluşturdukları ortak kuvvet sayesinde bu milletler komünizme karşı durmayı başarmışlardır:

“Zamanla bu milletler dünya tarihinde ilk defa olarak müşterek bir savaş kuvveti meydana getirdi. (...) Kore’ye çıkar çıkmaz son hızla cepheye sevk edilen askerler ve silahlar sayesinde komünist Korelilerin akını durduruldu ve karşı taarruza geçildi. (...) Hür dünya en nihayet Kremlin’in silahlı emperyalizm emellerine bir set çekmişti.”

Filmde komünist ülkelerin kaynaklarının genişliği ise özellikle Çin’in savaşa katılımıyla ilgili şu sözlerle ifade edilmektedir:

“Koca bir kıtanın yarısı, komünist Çin’in geniş kaynakları ve askeri kuvveti seferber edildi ve ikinci defa kan akıtmak için Kore’ye gönderildi. Bu sefer gaye, Birleşmiş Milletler askerlerinden sayıca üstün olmaktır.”

Böylece filmde, askeri bakımından çok daha kuvvetli olan komünist güçlerin saldırılarına karşı durabilmek için “hür dünyanın” birleşmek zorunda olduğu söylenmektedir. Bu mesaj filmin son sözlerinde de açıkça dile getirilmektedir:

“Kore’den alacağımız ders, el ele vermenin faydasıdır. Hür milletler bir araya gelerek insanların müdahaleye uğramadan, korkusuzca yaşayabilmelerini sağlayan bir cemiyet kurmaya muvaffak oldular. Bu cemiyetin gelişmesi ve icabında müdafaa edilmesi için gene bütün bu milletlerin el ele vermeleri şarttır.”

Bariş İçin İttifak filminde de, benzer şekilde, Avrupa’nın savunmasızlığına ve askeri alandaki yetersizliğine değinilmektedir. Film, Romanya, Bulgaristan ve Macaristan’da fesat karışan seçimleri protesto etmek için İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından Rusya’ya gönderilen notaların bu nedenle ciddiye alınmadığını anlatmaktadır:

“Kremlin’e protesto notaları gönderdiler fakat Rusya vurdumduymazlıktan geldi. Stalin protestoların arkasından askeri harekate geçilemeyeceğini biliyordu. Bütün Batıda demokrasilerin harp sonunda ellerinde kalan silahlar topraklar üzerinde sürünüp paslanıyordu. Batı, artık herhangi bir mesele hakkında askeri harekate geçebilecek durumda değildi.”

Komünist baskısına karşı silahlanmanın önemi, Truman Doktrini örnek gösterilerek de işlenmektedir. Bu konuda film, Doktrin hayata geçirilirken ABD tarafından öne sürülen nedenleri birebir yansıtmakta, dahası Başkan Truman’ın Kongre’deki konuşmasından da alıntı yapmaktadır. Film, Rusların “baskıya maruz bıraktıkları memleketlerin hepsini yutamadıklarını”; Türkiye’nin Sovyet baskılarına direndiğini ancak Yunanistan’da iç savaş çıkarıldığını söyler. Truman Doktrini ise “hür yaşamaya azmeden bu iki ülkeye”, “silahlı azınlıkların zoru veya dış baskı ile esir edilmesi teşebbüslerine karşı durmaları” için yapılmış bir yardımdır. Ardından, bu askeri yardımları iktisadi alanda desteklemek amacıyla Marshall Planı’nın devreye sokulduğunu anlatan filme göre, Sovyetler Birliği’nin Plan’ı engelleme girişimleri Avrupa için ortak bir güvenlik ihtiyacını daha da belirgin kılmıştır. Film bu durumu, “Stalin ajanları” tarafından bütün Avrupa’da olaylar çıkarıldığını anlattıktan sonra şu sözlerle ifade eder:

“Dur diyen olmadıkça Kremlin’dekilerin Avrupa’yı mahvedeceklerini anlayan Batı milletleri, müşterek güvenlikten bahsetmeye başladılar.”

Bu ortak güvenliğin sağlanmasının ve barışın korunmasının tek yolu olarak gidilmesi gereken güç birliğinin önemi ise, Berlin hava köprüsü örneği ile anlatılmaktadır. Filmde Rusların, şehrin Fransız, İngiliz, Amerikan kesimlerine gerekli yiyecek, giyecek ve yakacak nakliyatını engellemesi üzerine şehrin büyük zorluklarla ancak yılmadan hava yoluyla beslendiğini anlatıldıktan sonra şu sözler dile getirilir:

“Batı Berlin hava köprüsü tam dokuz ay aksamadı ve Batı’nın itibarı her gün biraz daha arttı. Yaz başlarında Ruslar müzakereye hazırdılar. 1949 Mayıs’ında abluka kaldırıldı. Azim ve dayanma siyaseti muzaffer olmuştu. Batı milletleri birleşmedikçe Sovyet güçlerinin tehdit edici kuvvetine karşı duramazlardı. Fakat bir arada olmak şartıyla, müşterek vasıta ve imkanları Sovyetler’inkini aşabilirdi. Birlikte azimle dayanma ve bu potansiyel kuvveti sulhun korunması için kullanma hususunda bir anlaşmaya varmaları zaruriydi.”

Bu “geniş kolektif birliği” oluşturarak komünizm tehdidine karşı barışı ve istikrarı sağlamak içinse NATO’nun kurulduğu söylenir:

“(…) Kuzey Atlantik Antlaşması imzalandı. Antlaşmanın gayesi, Birleşmiş Milletler Anayasası’nın şartlarına ve ruhuna sadık kalmaktı. Üyeler, hakiki barışın harp yokluğu demek olmadığını anladılar ve Kuzey Atlantik Bölgesi’nde siyasi ve iktisadi istikrarı sağlamaya çalıştılar. Bunun için el birliğiyle taarruza karşı durmaya ahdettiler. Onlardan birine saldıran hepsine birden saldırmış addedildi. On iki milletin teşkil ettiği bu birlik, Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı veya sadece NATO ismini aldı.”

Filme göre, Örgüt’ün ortak bir kuvvet meydana getirmesini ve daha fazla silahlanmayı zorunlu kılan ise Kore Savaşı olmuştur:

“1950 Haziran’ında Sovyetlerin tasvibi ve yardımıyla Kuzey Kore komünist ordusu Güney Kore’yi istila etti. Saldırganları durdurmak için Kore’ye bir Birleşmiş Milletler ordusu gönderildi. Avrupa’da, hürriyetin sesinin çıktığı kadar dışının de kesmesi gerektiğini anlayan Kuzey Atlantik Konseyi, en yakın bir tarihte birleşmiş bir kuvvetin meydana getirilmesine karar verdi. Bu kuvvetin meydana gelmesi, silahlarını tehlikeli bir şekilde ve aşırı derecede elden bırakmış olan milletlerin tekrar silahlanması demektir.”

Ancak film, meydana getirilen bu silahlı kuvvetin hiçbir surette saldırı amacı taşımadığını; her an saldırabilecek olan Sovyet’ler Birliği tehlikesi karşısında korunmak için oluşturulduğunu sıkça yinelerken bir yandan da silahlanmayı meşrulaştırmaktadır. Bu amaçla filmde General Eisenhower’ın verdiği demeçlerden alıntılar yapılır:

“Avrupa’nın acil ihtiyacı mühimmat ve teçhizattır. (...) Her kuvvet ilavesi maneviyatı yükseltecek, itimat ve emniyet durmadan artacaktır. Zaman bakımından müdafaa teşkilatımızın hangi saatte büyük imtihana çekileceğini, o da çekilecekse, kimse tayin edemez. Zira bizim maksadımız sadece kendimizi korumaktır. Bir an evvel hazır olmalıyız. Hücum edeceği gün ve saati ancak mütearriz bilebilir”.

“(...) Atlantik Paktı’na dahil milyonlarca insan, kendilerini koruyacak güvenlik kalesini kurmaya çalışıyorlar. Onlar kimseye tecavüzü akıllarından geçirmiyorlar. Sadece el birliğiyle yaptıkları siperlerin arkasında barış içinde yaşamak, kanları pahasına kazandıkları hürriyetlerini korumak istiyorlar.”

Öte yandan film, halen yeterli askeri güç ve teçhizat sağlanamadığını söyleyerek daha fazla silahlanmayı da teşvik etmektedir:

“Şu son süre zarfında bütün Atlantik Paktı memleketleri silahlanma programlarını tatbika başlamışlarsa da mevcut uçak, tank, top hala ihtiyaca yeter derecede değildir.”

Filmde değinilen bir başka konu ise Türkiye'nin NATO'daki yeridir. Bu amaçla Türklerin Örgüt için öneminden, Türk ordusunun kahramanlığından söz edilirken İstiklal Marşı'ndan da alıntı yapılmaktadır:

“(...) Türkiye ve Yunanistan. Rus tecavüz emellerine karşı girilen mücadelede kaderi durumları dolayısıyla büyük bir öneme haiz olan bu iki devletin Atlantik müdafaa sistemine birer aza olarak iştirakleri resmen kabul edilmiş ve Eisenhower'in Paris'teki karargahında Türk bayrağı merasimle, şerefle çekilmiştir. (...) Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet, hakkıdır hakka tapan milletimin istiklal. İyi talim görmüş ve teçhiz edilmiş kahraman Türk ordusu, hürriyet cephesinin Türkiye cenahını muvaffakiyetle savunacak kudrettedir. Hürriyet aşığı Türkler, diğer hür memleketlerle işbirliği yapmaktan iftihar duymaktadır.”

Filmin sonunda ise “komünist tecavüzlerinden” korunmak için kurulan askeri birliğin devam ettirilmesinin önemine ilişkin mesaj yinelenerek pekiştirilmektedir:

“Müttefik komutanlığı, Sovyet tecavüzünün geleceğe hakim olmaması için kurulmuştur. (...) Fakat henüz başlamış olan bu kutsal cephenin muvaffakiyeti, barışı korumak için birleşmiş bütün memleketlerdeki iyi niyet sahibi bütün insanların gayretine bağlıdır. (...) Esasen hür dünyanın hakiki ümidi, bu memleketlerin samimi ve devamlı ittifakına bağlıdır.”

c. Kalkınma Sorunu ve Marshall Planı

Filmlerde, komünizme karşı kurulacak olan birleşmenin, askeri güç ve siyasi anlamda özgürlük sağlayacağı söylendiği gibi, iktisadi alanda da bağımsızlık ve gelişme için zorunlu olduğu vurgulanmaktadır. Öte yandan filmler, iktisadi kalkınmanın da “komünistlerin avı” durumuna düşmemek için şart olduğunu söylemektedir. Bu bağlamda, Marshall Planı da “hür dünyanın”

barışı ve refahı için gerçekleştirilmiş özgürlükçü bir hareket olarak tanıtılmaktadır.

Kore'den Ders Alalım filminde komünizm, ülkelerin kalkınması ve ulusların refah içinde yaşaması önünde en büyük engel olarak sunulurken kapitalizm ise ilerleme ve halkların kendileri için çalışarak zenginleşmesi olarak tanımlanmaktadır:

“1945'te Güney Kore hürriyete kavuştu. Güney Koreliler kendi kendileri için çalışma konusunda bir imkandan başka hiçbir şey istemiyorlardı. Mütevazı bir istekti bu. Hayat seviyesini aynı şekilde muhafaza etmek ve mümkünse daha yükseltmek azmi. Güney Kore Cumhuriyeti bu gayeye erişmek için canla başla çalışmaya başladı. Dokuma tezgahları Japon askerlere üniforma yapmaktan vazgeçtiler. Nesillerce yokluk içinde inlemiş olan ahaliye giyecek dokumaya başladılar. Endüstriler artık memleketin kendi ihtiyaçlarını karşılıyordu.”

Filmde Güney Kore'nin bu çabalarına destek olmak içinse Marshall Planı'nın devreye sokulduğu anlatılmaktadır:

“Bu kalkınma hamlesini desteklemek için Kore'ye milyonlarca dolarlık Marshall yardımı yapıldı. Dokuma fabrikaları için pamuk, fırınlar için un ve Kore çiftlikleri eskisi gibi mahsul yetiştirmeye başlayıncaya kadar işçileri beslemek için bol bol piring.”

Film, Sovyet Birliği'nin bütün engellemelerine ve “komünistlerin hainane taarruzuna” rağmen Güney Kore'de verilen kalkınma savaşının sürdürüldüğünü ise şu sözlerle ifade etmektedir:

“Bir taraftan harp bütün dehşetiyle devam ededursun, yeniden ele geçirilmiş olan Seul şehrinde Kore Cumhuriyeti hükümeti kalkınma davasıyla karşı karşıya bulunuyordu. Birleşmiş Milletler ve Marshall Planı uzmanları

malların ve nakil vasıtalarının tam zamanında icap eden yerde bulunmasını sağlamak için hükümete yardım ediyordu. Memleketin harap olmuş iktisadiyatının ihtiyaçlarını bulup karşılamaya çalışıyordu.”

Ayrıca filmde, Marshall Planı kapsamında ülkeye yapılan yardımlara da uzun uzun yer verilmektedir. Hem o gün için lazım olan malzemelerin sağlandığı söylenmekte hem de ülkenin geleceği için gerekli altyapı çalışmalarının gerçekleştirildiği anlatılmaktadır. Plan'ın başarısı ise şu sözlerle dile getirilmektedir:

“(…) Marshall Planı'nın olağanüstü yardımı ve birkaç uzmanın gayreti, Kore iktisadiyatına muhtaç olduğu hızı verdi.”

Barış İçin İttifak filmi ise, Marshall Planı'nı Truman Doktrini ile beraber ele alırken ABD'nin Plan'ın nedenleri ve amaçlarıyla ilgili olarak öne sürdüğü argümanları da birebir yansıtmaktadır. Film, Avrupa'nın güvenliğini ve barışı tehdit eden komünizm tehlikesine karşı yapılan askeri yardımın iktisadi alanda da Marshall Planı'yla desteklendiğini söylemektedir:

“Askeri yardım felaketi ancak bir müddet için önledi fakat arkasından iktisadi yardım yetişmezse genişleyecek olan sefalet, Yunanistan'ı komünist ajanları için kolay bir av haline getirebilirdi. Kremlin'in bir memleketi yok etmek için müteaddit usulleri vardı. Top açlığa karşı o kadar tesirli bir silah değildi. Askeri yardımın iktisadi yardımla takviyesi lazımdı. (...) Birleşik Amerika da her millete, kendi kalkınmasını sağlamak için yapacağı gayret nispetinde yardım etmeyi teklif etti.”

Aynı zamanda filmde, Plan'ın Sovyetler Birliği'ne karşı bir girişim olmadığı da vurgulanmaktadır. Bu amaçla, Rusya'nın da toplantıya davet edildiğini ancak Dışişleri Bakanı Molotof'un konferansı terk ettiği anlatılır. Polonya ve Çekoslovakya'nınsa Marshall davetini kabul etmek istedikleri

ancak “Kremlin’den aldıkları talimat” nedeniyle vazgeçmek zorunda kaldıkları söylendikten sonra George Marshall’ın sözlerine yer verilir:

“Siyasetimiz herhangi bir memleket veya doktrine karşı değildir. Sadece açlık, fakirlik, ümitsizlik ve kargaşalıklara karşı yöneltilmiştir.”

Buna karşılık Sovyetler Birliği’ninse Plan’ın başarılı olmasını engellemeye çalıştığı vurgulanmakta ve Plan’a karşı gösterilen tepkilerin yanı sıra dönemin işçi hareketleri de “Sovyet kışkırtması” olarak tanımlanmaktadır. Bu durum, Marshall Planı’nı protesto eden afişler ve duvar yazılarından örnekler ile Londra Liman İşçileri pankartı taşıyan yürüyüşçülerin görüntüleri eşliğinde dile getirilir:

“Fakat Rusya, Avrupa’nın perişanlığını maksatlarına alet etmek sevdasında idi. Onun için, Marshall Planı’nı hezimete uğratmayı kendisine başlıca vazife edindi. Bütün Avrupa’da Stalin’in ajanları faaliyete geçtiler. Kasım ayı sonunda 2 milyon Fransız işçisi grev halindeydi. Hükümet ancak makineli tüfeklerin himayesi altında toplanabiliyordu. İngiltere ve Birleşik Amerika’da komünist ajanlar her vesileyle grevler çıkarmaya, baltalama hareketleriyle Marshall Planı’nı aksatmaya çalıştılar. Komünizmin kuvvetli olduğu her yerde fabrikalar işgal ediliyor, demiryolları havaya uçuruluyor, insanlar öldürülüyordu.”

Sonuç olarak, her iki filmde de Marshall Planı, siyasi ve iktisadi bağımsızlığı tehlikede olan halklara uzatılan bir dost eli olarak sunulurken barış ve kalkınmanın yolunun ise Amerikan kapitalizmini benimsemekten geçtiği mesajı verilmektedir.

d. Diğer Sinemasal Ögelerin Kullanımı

Kore'den Ders Alalım ve *Barış İçin İttifak* filmleri, diğer sinemasal ögelerin sözel düzlemde verilen mesajları nasıl desteklediği bakımından ele alındığında, filmlerin iki özelliği öne çıkmaktadır.

İlk olarak, filmlerinin her ikisi de dönemin önemli olaylarıyla ilgili arşiv kayıtlarının kullanıldığı belgesel filmlerdir. Filmlerin belgesel türünde çekilmiş olması, gerçekçilik ve objektiflik iddiası taşıması bakımından anlamlı bulunmaktadır. Aynı zamanda görsel düzlemde de filmin mesajlarını pekiştirmeye yönelik ve filmlerin propaganda aracı niteliğini ortaya koyan malzemelerin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Örneğin, *Kore'den ders alalım* filminde “savaşın yarattığı sefalet” anlatılırken küçük çocuk görüntüleri ile halkın çektiği açlığı tasvir eden görüntüler sıklıkla kullanılmaktadır. Marshall Planı'nın kalkınma sorunu açısından önemi işlenirken ise bolluğa işaret eden dolu çuvallar, Marshall Planı ile yapılan sevkiyatlar gösterilmekte, çalışan fabrikalar ve işçi görüntülerine yer verilmektedir. Ayrıca her iki filmde de komünistlerin geniş askeri gücü-Avrupa'nın askeri yetersizliği karşıtlığını pekiştirmek için kalabalık Rus askerlerinin geçit törenlerinde düzenle yürüyüşleri gösterilmektedir.

İkinci olarak, zirai eğitim filmlerinde olduğu gibi *Kore'den Ders Alalım* ve *Barış İçin İttifak* filmlerinde de olaylar görünmeyen bir anlatıcının sesinden sunulmakta ve bu kullanım izleyicinin yorumunu yönlendirmeyi kolaylaştırmaktadır.

SONUÇ

Marshall Planı bir yandan sermayenin uluslararasılaşmasının zemini hazırlar ve II. Dünya Savaşı sonrası birikim süreci kesintiye uğrayan Batı Avrupa ülkelerinde kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden derinleşmesine hizmet ederken diğer yandan da modernleşme kuramları aracılığıyla önerilen politikaların somutlanması işlevini yerine getirmiştir (Tören, 2007:287). Aynı zamanda Plan kapsamında yürütülen propaganda çalışmalarıyla Avrupa'nın Amerikan idealleri yönünde yeniden şekillendirilmesi için kökten bir tutum ve zihniyet değişikliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Böylece, ekonomik ve siyasi istikrar ile daha iyi yaşam koşulları vad edilerek (Elwood, 1992:227), toplumsal hayatın her alanında Amerikan değerlerinin benimsenmesi teşvik edilmiştir.

Marshall Planı propagandasının en önemli ve en işlevsel araçlarından biri olan filmler ise bir yandan Plan'ın Avrupa halklarına tanıtılması görevini üstlenir ve yeni üretim teknikleri, mimari projeler gibi örnekleri gösterirken bir yandan da üretkenlik, çok yanlı ticaret ve işçi sendikaları gibi Plan için kilit değer taşıyan konular üzerinde durmuştur. Öte yandan, Marshall Planı filmleri, katılımcı ülke halklarının ABD ve Amerikan hayat tarzı üzerine düşüncelerini şekillendirmesi ve Amerikan değerlerinin benimsenmesini teşvik etmesi bakımından da büyük önem taşımıştır. Filmler, toplumun geniş ve çeşitli kesiminden yurttaşlara ulaşmada etkili bir araç olarak iş görürken bir yandan da Amerikan idealini günlük yaşam içinde betimleyerek Amerikan yaşam tarzının yerleştirilmesine önemli katkı sağlamıştır (Noble, 2006). Bu bağlamda Marshall Planı filmleri, "Amerikan modeli kapitalist demokrasiyi satmak" (Doherty, 2005:151) ve Amerikan hayat tarzı ile kalkınma/modernleşme anlayışını benimsetmek için son derece etkili bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır.

Marshall Planı propagandasının yürütücülerinin ise, bu filmlerin "Avrupalılar tarafından Avrupalılar için üretildiği" vurgusu üzerinden, yaptıkları

propagandayı meşrulaştırdıklarına daha önce değinilmişti. Bu çalışmada gerçekleştirilen film çözümlemelerinden ise filmlerin Marshall Planı'nın ideolojik arka planını birebir yansıttığı sonucuna varılmıştır.

Zirai eğitim filmleri kapsamında ele alınan ve Türkiye'yi konu edinen *Yusuf ve Sapanı*, *Köy Traktörü* ve *Suyun Kontrolü* filmlerinin üçünde de Marshall Planı kapsamında Türkiye'ye biçilen rolün ve yöneltlen bakışın izleri açıkça görülmektedir. Marshall Planı yeni uluslararası işbölümünde Türkiye'yi Avrupa'nın gıda ihtiyacını karşılayacak bir tarım ülkesi olarak konumlandırmıştır. Verilecek yardımların tarım üretiminin artırılması ve tarım aletlerinin modernizasyonu için kullanılması ise Türkiye'nin Plan'a dahil olmasının önkoşulu olarak ortaya konmuştur. Dolayısıyla Türkiye için çekilen filmler de bu konuları işlemiş ve çiftçileri hedef kitle olarak seçmiştir. Diğer bir deyişle, her üç filmde de Marshall Planı'nın Türkiye'ye dayattığı ekonomi politikasının ve kalkınma anlayışının propagandası yapılmıştır.

Bu filmlerde kalkınmanın yolunun üretimi arttırmaktan geçtiği, bunun içinse tarım aletlerinin modernizasyonunun şart olduğu söylenirken izleyicilerin Marshall Planı ile getirilen araç ve aletleri satın alması teşvik edilmiş; bu sayede de zenginleşecekleri ve refaha kavuşacakları vadedilmiştir.

Filmlerde dikkati çeken bir diğer nokta, Türkiye kırsalının dönemin modernleşme anlayışının “geleneksel toplum” tanımı ile örtüşen bir şekilde tasvir edilmesidir. Filmlerde modernleşme sürecine ise Marshall Planı sayesinde girilmektedir. Dolayısıyla Türkiye'ye kalkınmanın ve modernleşmenin yolunu açan ABD olmaktadır.

Kore'den Ders Alalım ve *Barış İçin İttifak* filmlerinin ise propaganda niteliği daha belirgindir. Her iki filmde de komünizm ve Sovyetler Birliği, “dünya barışına kast etmiş bir güç” ve “kalkınmanın önündeki en büyük engel” olarak sunulmaktadır. Ayrıca filmlerde Avrupalılara her an saldırıya

uğrayabilecekleri ya da kendilerini yeni bir savaşın ortasında bulabilecekleri söylenmektedir. Eğer Avrupa bu tehlikeden korunmak ve bağımsızlığını korumak istiyorsa izlemek zorunda olduğu yol ABD önderliğinde bütünleşmek ve komünizme karşı siyasi ve askeri bir ittifak kurmaktır. Filmlere göre, Marshall Planı ise Avrupa'yı iktisadi alanda güçlendirerek bu tehlikeye karşı koruyacaktır. Böylece, Marshall Planı'nı hayata geçirirken öne sürülen gerekçelerin filmlerde birebir olarak aktarıldığı görülmektedir.

ABD'nin özgürlük, kalkınma, demokrasi ya da yardım eli uzatma gerekçeleri arkasında ülkelere müdahale etmesinin tek örneği Marshall Planı değildir. ABD bugün de Orta Doğu'da egemenliğini inşa ederken benzer nedenler öne sürmekte ve yine çeşitli ideolojik araçları kullanarak yaptıklarına meşru bir zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle, Marshall Planı gibi örneklerle bakmanın yalnızca geçmişini anlamak için değil bugünü yöneten ve yarını şekillendirecek olan gelişmeleri anlamlandırmak için de zorunlu olduğu açıktır.

KAYNAKÇA

ALTUN, Fahrettin; *Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş*, İstanbul, Küre Yayınları, 2005.

“Amerikan Pavyonundan Röportaj”, *İktisadi Yürüyüş Dergisi 1949 İzmir Enternasyonal Fuarı Özel Sayısı*, C. 10, S. 232, 1949.

ARRIGHI, Giovanni; *Uzun Yirminci Yüzyıl: Para, Güç ve Çağımızın Kökenleri*, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2000.

ATAÖV, Türkkaya; *Amerika, NATO ve Türkiye*, İstanbul, İleri Yayınları, 2006.

AVCIOĞLU, Doğan; *Türkiye'nin Düzeni I. ve II. Cilt*, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1996.

BABER, Zaheer; “Modernization Theory and the Cold War”, *Journal of Contemporary Asia*, S. 31, 2001, (Erişim) <http://www.thefreelibrary.com>

BAŞKAYA, Fikret; *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, 2000.

BAYRAMOĞLU, Murat; “Marshall Planı'ndan Bahar Devrimi'ne Hollywood Sinema Endüstrisi”, *Evrensel Kültür*, C. 9, S. 93, s.41-43, 1999

BEAUD, Michel; *Kapitalizmin Tarihi*, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003.

BERKES, Niyazi; *Unutulan Yıllar*, İstanbul, İletişim Yayınları, 3. Baskı, 2005.

BOGART, *Cool Words, Cold War*, ABD, The American University Press, 1995.

BOSTANLIOĞLU, Burcu; *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, 2008.

CANKAYA, Özden; *Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi: TRT*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003.

CİRHİNLİOĞLU, Zafer; *Az gelişmişliğin Toplumsal Boyutu*, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1999.

DOHERTY, Thomas; “A Symposium on the Marshall Plan Films in New York City”, *Historical Journal of Film, Radio and Television*, C. 25, S. 1, 2005, s. 151 – 154. <http://www.informaworld.com>, (Erişim) 8 Haziran 2007.

ELLWOOD, David; *Rebuilding Europe*, İngiltere, Longman, 1992.

ELLWOOD, David; "The Impact of Marshall Plan on Italy; The Impact of Italy on Marshall Plan", *Cultural Transmissions and Reception*, Ed. R. Kroes ve RW Rydell, Hollanda, University Press Amsterdam, 1993, s. 101-124.

ELLWOOD, David; "You Too Can Be Like Us: Selling The Marshall Plan", *History Today*, 1998, (Erişim)
<http://129.11.188.64/papers/vp01.cfm?outfit=pmt&requesttimeout=500&folder=715&paper=1131>

ERCAN, Fuat; *Gelişme Yazını Açısından Modernizm, Kapitalizm ve Azgelişmişlik*, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1996.

ERDOĞAN, İrfan, ALEMDAR, Korkmaz; *Öteki Kuram*, Ankara, Erk, 2. Baskı, 2005

ERDOĞAN, İrfan; *Kapitalizm, Kalkınma, Postmodernizm ve İletişim*, Ankara, Erk, 2000.

ERHAN, Çağrı; "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 1-4, S. 51, s. 249-258, 1996.

ERHAN, Çağrı; "ABD ve NATO'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası Cilt I: 1919-1980*, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 12. Baskı, s. 522-575, 2006.

ES, Hikmet Feridun; "Köylüye Sinema", *Hürriyet Gazetesi*, 12.06.1949.

GÜRATA, Ahmet; "Sinema ve Propaganda: Marshall Planı Filmleri". *18. Ankara Uluslararası Film Festivali Kataloğu*, 2007.

HARTMANN, Robert T.; *Uncle Sam in Turkey*, ABD, Turkish Information Office, 1951.

HEMSING, Albert; "The Marshall Plan's European Film Unit, 1948-1995: a Memoir and Filmography", *Historical Journal of Film, Radio and Television*, C. 14, S. 3, 1994 (Erişim) <http://findarticles.com/>

HIXON, Walter; *Parting The Curtain: Propaganda, Culture and the Cold War*, İngiltere, Macmillan, 1997.

İzmir Belediyesi Fuar ve Turizm Müdürlüğü, *1950 İzmir Enternasyonal Fuarı Kataloğu*, İzmir, 1950.

İzmir Belediyesi Fuar ve Turizm Müdürlüğü, *1951 İzmir Enternasyonal Fuarı Kataloğu*, İzmir, 1951.

KAZGAN, Gülten; *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, 2006.

KEPENEK, Yakup, YENTÜRK, Nurhan; *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 12. Baskı, 2001.

KOCABAŞOĞLU, Uygur; *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna*, Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1980.

KONGAR, Emre; *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 12. Baskı, 2007.

KÖMEÇOĞLU, Uğur; "Küreselleşme, Modernleşme, Modernlik", *Doğu-Batı*, S. 18, s. 11-27, 2002.

KÖNİ, Hasan; *Amerika'nın Uluslararası Politikası*, İstanbul, Ekim Yayınları, 2007.

KÖYMEN, Oya; *Sermaye Birikirken Osmanlı, Türkiye, Dünya*, İstanbul, Yordam Kitap, 2007.

KUISEL, Richard; *Seducing the French: The Dilemma of Americanization*, ABD, University of California Press, 1996.

LEE, Stephen; *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, 2004.

LERNER, Daniel; *The Passing of Traditional Society: Modernizing The Middle East*, The Free Press, 2. Baskı, 1964.

LERNER, Daniel; *Toward a Communication Theory of Modernization, Communication and Political Developement*, Ed. Lucian W. Pye, ABD, Princeton University Press, 3. Baskı, 1972a, s. 327-350.

LERNER, Daniel; "International Cooperation and Communication in National Development", *Communication and Change in in the Developing Countries*, Ed. Daniel Lerner ve Wilbur Schramm, ABD, The University Press of Hawaii, 3. Baskı, 1972b, s. 103-125.

MANDEL, Ernest; *İkinci Dünya Savaşı'nın Anlamı*, İstanbul, Yazın Yayıncılık, 1995.

"Marshall Planı'ndan Sağlanacak Faydalar", *İktisadi Yürüyüş Dergisi* 1949 İzmir Enternasyonal Fuarı Özel Sayısı, C. 10, S. 232, 1949.

MERİH, Turgay; *Soğuk Savaş ve Türkiye*, Ankara, Ebabil Yayıncılık, 2006.

“Modern Türkiye’ye Dair Film Çevirecek Sinemacılar Geldi”, *Ulus Gazetesi*, 08.08.1949

NOBLE, S. Evan; *Marshall Plan Films and Americanization*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ABD, The Faculty of the Virginia Tech History Department, 2006.

ORAN, Baskın; “1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1, Dönemin Bilançosu”, *Türk Dış Politikası Cilt I: 1919-1980*, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 12. Baskı, 2006, s. 479-498.

ÖZKİRAZ, Ahmet; *Modernleşme Teorileri ve Postmodern Durum*, Konya, Çizgi Kitabevi, 2003.

PACKENHAM, Robert A.; *Liberal America and the Third World*, ABD, Princeton University Press, 1976.

PELLS, Richard; *Not Like Us*, ABD, Basic Books, 1997.

REYES, E. Giovanni; “Four Main Theories of Development: Modernization, Dependency, World-Systems, and Globalization”, *Sincronía*, 2001, (Erişim) <http://sincronia.cucsh.udg.mx/reyes4.htm>

ROBERTS, J. M.; *Yirminci Yüzyıl Tarihi*, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003.

ROSTOW, W.W.; *İktisadi Gelişmenin Merhaleleri*, Çev. Erol Güngör, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1970.

ROTHA, Paul; *Belgesel Sinema*, Çev. İbrahim Şener, İstanbul, İzdüşüm Yayınları, 2000.

SANDER, Oral; *Siyasi Tarih: 1918 – 1994*, Ankara, İmge Kitabevi, 15. Baskı, 2007.

SCHULBERG, Sandra, CARTER, Ed; *Selling Democracy Tur Kataoğu*, 2004.

SCHRÖDER, Hans-Jürgen; “Marshall Plan Propaganda in Austria and Western Germany”, *The Marshall Plan in Austria*, Ed. G. Bischof, A. Pelinka, D. Steifel, ABD, Transaction, 2000.

SNYDER, A. Alvin; *Warriors of Disinformation*, ABD, Arcade Publishing, 1995

TÖREN, Tolga; *Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı ve Türkiye Uygulaması*, İstanbul, Sosyal Araştırmalar Vakfı, 2007.

USLU, Nasuh; *Türk Amerika İlişkileri*, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2000.

WALLERSTEIN, Immanuel; *Liberalizmden Sonra*, İstanbul, Metis Yayınları, 2. Baskı, 2003.

WHELAN, Bernadette; "Marshall Plan Publicity and Propaganda in Italy and Ireland, 1947-1952", *Historical Journal of Film, Radio and Television*, C. 23, S. 4, 2003.

EKLER: Film Deşifreleri

YUSUF ve SAPANI

(Türkiye'de Tarım No.1)

Orta Anadolu'da tepeler arasındaki ovalarda halk topraktan elde edebildikleri mahsulle yaşarlar. Bir sene fena diğer sene iyi olabilir ve iyi bir hasat elde edilir. Fakat her mevsimin kendine has güçlükleri vardır. Bahar gelince hayat yine canlanır. Erkekler köyü çocuklara ve kadınların çalışmalarına bırakarak tarlalara giderler çünkü her zaman olduğu gibi hazırlanacak yemek, yıkanacak çamaşır ve kuyudan çekilecek su vardır. Çocukların da okulda yapacak işleri vardır. Okuyup yazma ve matematik öğrenirler. Memleketleri ve içinde yaşadıkları hayat hakkında bilgi edinirler. Fakat eğer bu çocuklar iyi çiftçi olacaklarsa bu çalışmalarına devam ederek bilgilerine her gün yeni bir şey daha ilave etmelidirler. Okulu bitirince hayata yeni bir adım atacaklardır. Bazıları doğruca babalarının tarlalarına bazılarıysa tarım okullarına gideceklerdir çünkü her gün ortaya yeni fikirler çıkmakta ve yeni usuller tatbik edilmektedir.

Radyo: Burası Ankara aziz dinleyiciler. Haberler bültenimizi okuyoruz. Tarım Bakanlığı'ndan bildirildiğine göre Marshall Yardımı'ndan tarım aletleri mübayaatı için Bakanlığa şimdilik 1 milyon 728 bin dolar tahsis edilmiştir.

Daha fazla öğrenmenin çiftçilere ne faydası olabilir? İşte birçok çiftçinin fikirlerini işgal eden bu meseleydi. Öğrenmeden yapılacak pek çok iş vardı. Bu ovalarda çiftçilik yapmak zor bir meseledir. Tepeleri kaplayan ağaçlar yok olmuştur. Güneş ve rüzgara karşı koyacak fazla bir şey kalmamıştır. Yağmur bulutları bu civarın semasında pek gözükmeyişi gibi kuraklık da her gün biraz daha artmaktadır. Hayvanlar bu otlardan fazla bir gıda alamamaktadır. Çoban, sürüsünü köyün uzaklarına götürmek ve onlarla tepeleri taramak zorundadır çünkü burada topraktan gıda almak çok güçtür. Nesillerden beri çiftçiler ekmeklerini kazanabilmek için öküz veya atların çektiği kara sapanla tarlalarını sürmüşlerdir. Nesillerden beridir tatbik ettikleri

usuller ve kullandıkları aletler hep aynıdır çünkü bu ilerlememiş yerlere değişiklik yavaş yavaş gelir.

Yusuf babası Zekeriya'ya "Fakat babacığım, emin ol daha iyi netice elde edebiliriz. Teknik tarım okulunda bize fazla para sarf etmeden bazı basit değişiklikler yapılacağını öğrettiler. Şu kara sapanımıza bak. İster öküz ister at kullanalım, toprağın yüzünden ancak bir karış derinlikte sürebiliyoruz. Bu sapan toprağın derinliğine işlemiyor ki otları içine alsın ve ona ihtiyacı olan gıdayı sağlasın" demişti. Fakat babası onun sözüne kulak asmamış "Laf edecek vaktimiz yok, yapacak çok işimiz var" demiş ve günün sükutu içinde ilkbaharda yaptıkları sürme işine devam etmişti. Fakat bir – iki hafta sonra bütün erkekler akşamüzeri kahvede toplandıkları sırada Yusuf'un aklına yeni bir fikir geldi. Evvela sakin sakin oturdu ve fırsat kolladı. Sonra babasına bir kere daha başvurdu. "Baba müsaade et de tarlamızı pulluk ile süreyim ve teknik tarım okulumda öğrendiğim usulleri tatbik edeyim. Pulluk fazla mal olmayacak. İzin ver bir kere deneyeyim" dedi. Bu sözler babası Zekeriya'nın üzerinde fazla bir tesir bırakmadı ama diğer köylüler "Canım bırak çocuk bir kere denesin. Bundan bir kaybın olmaz" dediler. Yusuf babasının yüzüne baktı. Zekeriya bir an düşündü ve sonra birden bire "Peki oğlum, bir kere dene bakalım. Sana bir pulluk satın alayım" dedi.

Yusuf büyük bir sevinç içinde ziraat muallimi Bay Hasan'ı görmeye gider. Bay Hasan, Yusuf'un geldiğini gördü. Kendisini esasen tanıyordu zira Yusuf, Bay Hasan'la sık sık görüşürdü. Bay hasan Yusuf'u karşıladıktan sonra konuşmaya başladılar. Yusuf "Yeni bir pulluk istiyoruz" dedi ve planını anlattı. Bay Hasan çok memnun oldu ve kendisinden mümkün olan her türlü yardımı esirgemeyeceğini söyledi. Kağıtlarını karıştırdı ve Yusuf'a nasıl müracaatta bulunması lazım geldiğini anlattı. Bundan sonra pulluk sipariş edebilmek için gereken çiftçi belgesini hazırladı ve Yusuf'u hayırlı başarı dileğiyle uğurladı. Yusuf köye dönünce babasına pulluğun yakında geleceğini ve ziraat muallimi Bay Hasan'ın icap ederse diğer malzeme hususunda da kendisine yardım vaat ettiğini söyledi.

Memurlar depoda yeni sipariş edilmiş olan malzemeler, onların muayenesi ve sevki işiyle meşguldüler. Bölge Tarım Müdürü Bay Cavit de

oradaydı ve kendi bölgesindeki siparişlerin sevkiyatını kontrol ediyordu. Zira bölgesi dahilindeki köyde bulunan çiftçilere yardım etmek ve onlara tavsiyelerde bulunmak onun vazifesi idi. Bu köylerden bazıları yeni pulluk bazıları da yeni traktör almak için para yardımı isterlerdi. Fakat her çiftçi elinde bulunan aletlerden en iyi şekilde faydalanmayı arzu eder. Bunu sağlamak da Bay Cavit'in vazifesidir. İşte Yusuf ile babasına ait olan pulluk da o gün diğerleriyle beraber yüklenmişti.

O hafta Yusuf çok heyecan içinde kalmıştı. Her dakika kamyonun gelmesini ve talihini denemesini bekliyordu. Nihayet kamyon ve kamyonla beraber Bay Hasan ve Bay Cavit de geldiler. Babası onları karşıladı fakat onların fazla vakitleri yoktu. Diğer köyleri de ziyaret etmeleri lazımdı. Hemen boşaltmaya başladılar. Evet, işte yeni ve sağlam bir pulluğa kavuşmuştu. Ertesi gün, gün doğar doğmaz Yusuf eski tarlalarında yeni pullukla işe başladı. Babası birkaç arkadaşıyla beraber Yusuf'u iş başında görmeye geldiler fakat bakışları hala tenkitçi ve soğuktu. Yusuf bütün gün tarlayı sürdürdü. Pulluk izleri gittikçe artıyordu. Etrafta pulluk gürültüsü, atların nefesi ve altüst olan toprağın hışırtısından başka hiçbir ses duyulmuyordu. Yusuf her gün tarlayı sürdürdükten sonra kendilerinin evde yapmış oldukları basit bir tahta tarakla bütün tarlayı dolaşarak güneşin toprağın nemini çekerek kurutmasını önlemeye çalışır.

Bir müddet için köy Yusuf'u unuttur çünkü yapılacak diğer birçok işler vardır. Babasının işleri arasında sene geçiverir. Fakat mevsimi gelince Yusuf tohum ekmeye başlar. El ile tohum ekecek yerde Bay Hasan'ın kendisine ödünç vermiş olduğu basit bir tohum ekme aleti yani sandıklı mibzer kullanır. Zira el ile tohum ekmek hem israfa sebep olmakta hem de çok vakit almaktadır. Halbuki aletle yapılacak olursa hem daha çabuk ekiliyor hem de icap eden miktarda tohum tam derinliğe kadar girmiş oluyordu. Yusuf bu işi yaparken yine herkes onu seyre gelmişti. Fakat toprağa verilen emeğin semeresi pek çabuk görülmez. Aylar geçip buğdaylar büyümeye başladı. Bir gün Bay Hasan ve Bay Cavit, Yusuf'un ne kadar ilerlemiş olduğunu görmek için geldiler. Hep birlikte buğdayları gözden geçirdiler. Mahsulün iyi olacağı belliydi. Bay Hasan Yusuf'un ne yapmış olduğunu anlattı. Hasat zamanı

geldi. Herkesi tarlalarında bir hayli yorduktan sonra geçti. Yusuf kendi sahasında çalıştı. Buğday ve arpanın harmanı işinde de babasına yardım etti. Fakat Yusuf'un başarısı ancak hasat sona erdikten sonra tamamlandı çünkü hem iyi mahsul hem de iyi tohumluk elde etti. Bu başarı babasının üzerinde bile iyi bir intiba bıraktı. Yusuf'un başarısı görüşülüp konuşulduktan sonra Bay Hasan ve Cavit arabalarıyla köye geldiler. Onlar hasattan sonra köye gelip çiftçilerle görüşeceklerini söylemişlerdi çünkü Yusuf bütün köyde ilgi uyandıran bir misal olmuştu. Bay Hasan ve Cavit Yusuf'un elde ettiği başarıyı gördüler ve bundan dolayı kendisini tebrik ettiler.

Bay Cavit diyor ki önem verilecek asıl şey, insanın toprağından en iyi şekilde faydalanabilmesidir. Her sene arazinin aynı kısmını sürmek iyi değildir. Toprakların da değişikliğe ve dinlenmeye ihtiyaçları vardır. Bir sene buğday, yulaf veya arpa ekilirse ertesi sene tarlayı sürmeli fakat bir şey ekmeden bırakmalı. Yusuf eski bir otağı kullandı ve muvaffak oldu çünkü otlaklar da hiç dinlendirilmeden bu iş için kullanılacak olurlarsa onlar da zayıf düşerler. Bir çiftçinin çok fazla para sarf etmeye mecbur kalmadan zahmetlerini azaltması ve imkanlarını sağlaması için yapabileceği pek çok şeyler vardır. Bundan sonra Bay Hasan, çiftçilerin aletlerinde yapabilecekleri bazı basit değişikliklerden bahsetti. Mesela Yusuf'un yaptığı gibi pulluk ve tohum ekmek için sandıklı mibzer kullanabileceklerini söyledi. Bir tek çiftçi bu aleti pahalı bulacak olursa birkaçının bir araya gelerek bunu satın almalarının mümkün olacağını ve bu suretle ihtiyaçları olan yeni aletleri kullanabileceklerini anlattı. Kendisi onlara bu gibi yardımlarda bulunabileceğini ve vazifesinin çiftçiler istedikleri takdirde onlara tavsiyelerde bulunmak olduğunu söyledi. Bay Hasan sözünü bitirince Zekeriya kendisine teşekkür etti ve öğrenilecek birçok şey olduğuna kanaat getirdiğini söyledi. Yusuf da davasını kazanmış olduğunu anladı.

Tahsil yalnız okulda başlar. Her gün yeni fikirler ortaya çıkmakta ve yeni usuller tatbik edilmektedir. Bu keyfiyet bir çiftçi için çok şey ifade edebilir. Evet, topraktan onun yetiştirme kuvvetini muhafaza ederek tam manasıyla istifade etmek ve yetiştirebileceği en iyi mahsulü elde etmek. Daha iyi aletler kullanmak. İşte, yalnız bu kadarcıkla bile çiftçinin zahmeti azaltılabilir ve

tarlalarından elde edeceği mahsul miktarı artar. Bütün bu yenilikler köylünün evine ve köyüne de büyük fırsatlar hazırlar. Evet, bunlar refaha delalet etmektedir. Yarının planlarına temel teşkil edecek olan bütün bu yeniliklerdir.

KÖY TRAKTÖRÜ

(Türkiye’de Tarım No. 2)

Bugün köyleriyle ova arasında gayrimuntazam şekilde sıkıştırılmış tarlalarında çalışarak hayatlarını kazanan birçok çiftçiler yaşamaktadır. Bugün tarlalar pulluklarla sürülmekte ve toprak iyi ve tam manasıyla işlenmektedir. Lakin bugüne kadar tarlayı sürmek, mahsul toplamak, su çekmek, malları taşımak ve diğer ihtiyaç hissedilen şeyleri getirmek işleri hep hayvanlarla çiftçinin iki kolunun kuvvetiyle yapılmıştır. Fakat köy halkı, Marshall Yardımı dolayısıyla memlekete alet ve teçhizatın geldiğini duyunca köyde toplanarak kararlar verdiler. Köy birlik olarak bir traktör satın alabilecek durumda idi. Bu bakımdan ziraat mualliminden tavsiyede bulunmasını rica ettiler. Bir hafta içinde bölge ziraat muallimi görüşmek üzere köye geldi. Her şey tertiplenmişti. Çiftçi Hasan ilgili köylüleri çağırdı, hep birlikte Bay Reşat’ı karşıladılar ve köy odasına gittiler. Selam sabahdan sonra görüşmeye başladılar. Hasan köylünün neye karar verdiğini ziraat muallimine anlattı. Reşat da ne yapmaları lazım geldiğini izah etti. Memlekete gönderilmiş olan makineler, traktörler ve diğer aletler henüz şuraya buraya sevk edilmemişti. Bir traktör getirebilmek için anlaşmalar yapılmadan evvel, köy heyetinin ne kadar toprağın ekildiğini bildirmesi, bir-iki suali cevaplandırması ve traktörlerden en iyi şekilde istifade edileceğini temin etmesi lazım gelmektedir. Kontrat üzerinde anlaşmaya varıldığı takdirde Ziraat Bankası para ikraz etmek hususunda yardım edebilecektir fakat satın alan çiftçinin bu paranın bir kısmını nakden ödeyebilmesi lazım gelmektedir.

Bay Reşat mühim diğer bir noktaya da işaret etti. Köyde bu traktörü işletecek bir şoför olup olmadığını sordu. Hasan, köy heyetinin bunu düşündüğünü, oğlu Emin’in bu hususta biraz bilgisi olduğunu ve bundan başka orduda kamyon şoförlüğü yapmış olan Necdet adında birinin daha bulunduğunu ve her ikisinin dahi kendisiyle görüşmek üzere dışarıda beklediklerini söyledi. Hasan, Emin’le Necdet’i çağırdı. Bay Reşat bu işi layıkıyla yapacak derecede tecrübe sahibi olup olmadıklarını sordu. Necdet, “Daha ne istiyorsunuz efendim? Orduda kamyonları kullanıyordum. Tabii ki

traktörü de idare edebilirim” dedi. Bay Reşat “Hükümetin açmış olduğu teknik tarım okulunda iyi kurslar var. Traktör gelmeden evvel oraya gidebilerseniz oradan birçok faydeli şeyler öğrenirsiniz” dedi. Fakat Necdet bu teklifi kabul etmedi ve “Ben makineden anlarım. Bir traktörü de kullanabilirim” diye cevap verdi. Bay Reşat, Hasan’a baktı, “Pekala, siz daha iyi bilirsiniz” dedi ve Necdet’in traktörü idare etmesine razı oldu. Bay Reşat gitmeden evvel Hasan onu bir tarafa çekerek “Pek bir zamandır düşünüyorum, köyde traktörden anlayan bir insanın daha bulunması çok iyi olacak. Bir arıza filan zuhur edecek olursa yardımı dokunur. Bu kurslar sahiden iyiye neden oğlum Emin’i göndermeyeyim? Orada elbet faydalı bir şeyler öğrenecektir” dedi. Bay Reşat da makul buldu. Hasan’a neler yapılacağını söyledi ve her şeyi hazırlayacağını vadetti.

Aylar geçti. Köyde hayat her günkü cereyanı takip ediyor, işler ilerliyordu. Okulda Emin, traktörler hakkında bilgi ediniyordu. Beş ay geçmiş, Emin birçok şeyler öğrenmişti. Başlangıçta her şey yabancı gelmişti fakat öğretmenler çok sabırlı kimselerdi. Bir traktörün nasıl işletileceğini, eğer bir arıza zuhur edecek olursa ne yapılacağını izah ettikleri gibi basit tamirlerin de nasıl yapılacağını öğrettiler. Atölyelerde gençler makinelerin nasıl işlediğini, içerlerindeki kısımların ne şekilde olduklarını ve ne iş gördüklerini öğrendiler. Gençler dersleri büyük bir dikkatle dinliyorlardı zira bilgi edinmek onları çok ilgilendiriyordu. Öğretmenler onlara daima uygun gaz ve yağın kullanılması icap ettiğini söylüyorlar ve bir makinenin yağlanması ehemmiyetini anlatıyorlardı çünkü hareket eden her kısmın, birbiri üzerinde gayet düzgün bir şekilde kayması icap ediyordu. Çarkların kolaylıkla dönmesini, onların paslanmadan veya fazla ısıya maruz kalmadan çalışmasını sağlayan yağ idi. Dışarıda, tarlalarda gençler, traktörle beraber ona uygun olan aletlerin yani askılı pulluk ile tohum ekme makinesi yani sandıklı mibzer vesairenin kullanılmasının ne derece mühim olduğunu öğreniyorlardı. İlk önce, öğretmenlerinin biri nasıl yapıldığını, üçlü-dörtlü pullukların nasıl işletileceğini, onların bir karar üzere nasıl çalıştırılacağını gösteriyordu. Bundan sonra öğrencilerin de tecrübe etmelerine müsaade ediliyordu. İşte, Emin de bu

surette yeni makineler ve yeni aletler hakkında bilgi edindi. Onların ne işlere yaradığını öğrendi.

Bir gün çalışırken Necdet yeni traktörü almaya geldi. Müracaat kabul edilmiş, banka borç para vermiş ve ücreti ödenmişti. Necdet, Emin'i görünce onunla biraz alay etti ve sonra yeni traktörlerin bulunduğu yere gitti. Köye gönderilmek üzere hazırlanmış olan ve esasen pırıl pırıl yanan traktörü biraz daha parlattı. Traktörle ilgili vesikaları imzaladı, sonra köye doğru yollandı. Emin diğer işlerle meşgul olduğu için onu alıkoymadı.

Necdet köye vardığında hayatından pek memnundu. Herkese neler yapacağını anlatıyor, traktörü gösteriyor ve pırıl pırıl yanan radyatör kapağını adete okşuyordu. Ertesi gün köy heyeti toplanıp tarlaların sürülmesi sırasına karar verdikten sonra Necdet traktörle çalışmaya başladı. Atlar traktörden ürktüler çünkü Necdet onların çok yakınına geldi. Hasan buna biraz kızdı ve ona gidip işini görmesini söyledi. Necdet her gün bir pullukla tarlasını sürüyor, pulluk üzerindeki disklerin hepsini kullanıyordu. Öküz veya atla çekilen pulluklarla bir haftada sürülen yeri, Necdet bir günde bitirmişti zira Necdet bir kez işe başlayınca iyi çalışırdı. Traktörle toprağı adam akıllı sürüyordu. Fakat Necdet, her ne kadar traktörün dışını parlatıyor ve temiz tutuyorsa da makinesine pek bakmıyor ve içerisindeki aletlerin her birinin iyi ve düzgün şekilde çalışıp çalışmadığına dikkat etmiyordu.

Bir gün öğleden sonra tarlayı sürerken traktör garip sesler çıkarmaya, sanki soğuk almış veya harareti varmış gibi öksürüp aksırmaya başladı. Necdet durdu, makineye baktı. Çalıştırdı, tekrar baktı fakat ne yapmak lazım geldiğine bir türlü aklı ermiyordu. Çünkü her defasında traktörden dumanlar çıkıyor, garip garip sesler duyuluyordu. Bu sebeple Necdet, tarlasını sürmeye devam edemedi. Bu arada Hasan ve yardımcısı, pek çabuk ilerlememelerine rağmen akşama kadar atla tarlalarını sürmeye devam ettiler. Necdet, o gün bütün öğleden sonra, akşama kadar makinenin orası burasıyla uğraştı, söylendi, şu vidayı bu vidayı çıkarttı. Nihayet bıktı. Traktörün fenerini söndürdü ve onu tarlada bırakarak üzgün bir halde evine döndü. Fakat ertesi gün, Hasan tarlaya gitmeye hazırlanırken teknik tarım okulundaki oğlu Emin geldi. Babasının elini öptükten sonra Hasan traktörün bozulduğunu söyledi ve

Necdet'i de alarak hep birlikte tarlaya gittiler. Emin Necdet'e nasıl bir arıza olduğunu sordu ve makineyi çalıştırmasını söyledi. Makine garip sesler ve siyah duman çıkarmaya başlayınca Emin arızanın ne olduğunu keşfetti. Emin bujileri çıkarttı ve onlara baktığı zaman kirli olduklarını, uçlarının adam akıllı vidalanmamış olduklarını gördü. Bunları Necdet'e göstererek bujilerin daima temiz tutulması gerektiğini söyledi ve onları ayarlamak için neler yapılması icap ettiğini izah etti. Makine çalışmaya başlayınca traktör kolaylıkla işledi ve Hasan memnunlukla bunu seyretti. Necdet işine tekrar başlayınca Hasan oğlunun gösterdiği başarıdan büyük bir iftihar duydu. Necdet tarlasını sürmeye devam etti fakat o günden itibaren traktörün muntazam şekilde çalışmasını sağlamak için Necdet'e yardım etti.

Fakat köylülerin başka planları vardı. O sene başka alet satın alacak paraları yoktu ama hasat zamanı için bir biçerdöver kiralayabileceklerini duymuşlardı. Bir kez daha Bay Reşat onlara ne yapılacağını söylemişti. Biçerdöver gelince Necdet ve diğerleri işe başladı. Makine tarlalarda biçmeye ve taneleri yutmaya başladı. Bütün tarlalar sürülüp ekildikten ve hasat yapıldıktan sonra buğdaylar çuvallara doldurularak pazara gönderildi. Traktör ile biçerdöverin ne kadar işe yaradığını köy de görmüş oldu. Zira bu sayede her şey bollaşmıştı. Kendileri için gıda, şehirlere satmak için mahsul, buğday dolu çuvallar ve bunları taşıyan kamyonların adedi ve köylere lazım olan şeyleri satın almak için kazanılan paranın miktarı da artmıştı.

SUYUN KONTROLÜ

(Türkiye’de Tarım No. 3)

Toprak cömert olabilir fakat onun verdiklerini elde edebilmek için insanların çalışması lazımdır. Evvela her çiftçi toprağını tanımalı ve ekinini ona göre düzenlemelidir. Her ekin daimi bakım ister. Toprağa ekilmesinden başlayarak büyüme ayları boyunca ta bir yılın ağır emekleri meyvesini verinceye kadar daimi bakım. Türkiye’de toprak çeşitli mahsuller verir. Pamuk her yıl yabancı müşterilerden milyonlarca lira kazandırır. Batı ve kuzeydeki sahillerde yetişen tütün de büyük bir gelir kaynağıdır. Gene Türkiye topraklarında yetişen üzüm, incir ve her türlü yemiş Türkiye’nin kasaba ve köylerindeki pazarları besler ve harici satılır. Diğer taraftan içerideki ovalar bol miktarda hububat yetiştirir. Fakat hububat olsun tütün olsun pamuk yahut yemiş olsun her türlü mahsulde başarı elde edilmesi birçok şeylere bağlıdır. Mesela tohumun intihabında toprağın gerektiği gibi hazırlanmasına ve en uygun ziraat metotlarının tatbikine. En mühim unsurlardan biri de sudur. Çünkü su hayat demektir. Su olmasa ne insan yaşayabilir ve ne de ekin büyüyebilir.

Fakat su aynı zamanda insanın düşmanı da olabilir çünkü ilkbahar yağmurlarıyla ve eriyen karlarla nehirler kabardığı ve bu nehirlerin kuvveti önünde kıyıları tutamaz hale geldiği vakit ovaları su basıp insanın bütün emeğini mahvedebilir. Uçaktan bakıldığı vakit toprak bir su sahrası halinde görülür. Bazı yerlerde su çekildiği vakit çiftçinin bütün geçimi demek olan üstteki zengin toprak tabakasını başıboş suların alıp götürmüş olduğu görülür. Bazı yerlerde de sel aşağılara toprak sürükleyip yeni mahsulleri ezer ve milyonlarca lira ziyana sebebiyet verir. Mesela Adana’nın ve zengin Kilikya Ovaları’nı sulayan Seyhan-Ceyhan Nehirlerinin hikayesi. Yüzyıllardır bu bölgenin insanları geçimlerini Toros Dağları’yla deniz arasındaki bereketli topraklardan çıkarmışlardır. Giyeceklerini, yiyeceklerini ve bütün başka ihtiyaçlarını buralardaki pamuk ve pirinç tarlalarından, buğday tarlalarından, çeşit çeşit zengin meyve bahçelerinden temin etmişlerdir. Fakat bir yanda da gene yüzyıllardır onlar, her ilkbahar alçaktaki tarlalarda, suların yaptıkları

tahriplerin korkusunu çekmişlerdir. Çünkü her ilkbahar bu nehir azgın bir sel halini alır ve eski Roma Köprüsü'nün kemerleri altında su yükselir de yükselir. Fakat bugün vaziyet değişmiştir. İlkbaharda sular yukarıdaki dağlardan aşağı boşandığı vakit, artık karşısında nehrin ortasında inşa edilmiş bir duvar buluyor. İşte burada selin ani tehlikesi önlenmiş oluyor ve burada su kontrol ediliyor. Sabah kapıların üstünde duran adamlar, suyun akıntısını yana çevirmeye hazır vaziyette beklerler fakat sel vücuda getirip tahribat yapan girdaplar halinde değil, süratsız ve nizama girmiş ırmaklar halinde suyun şiddetini keserler. Türkiye'nin başka bölgelerinde olduğu gibi burada da halk, çok önemli bir mevzu olan nehirlerin kontrolü bahsinde faaliyete girmiştir. Adana'da Seyhan Nehri'nden ayrılan su ana kanaldan batıya yani Taurus'a ve iki şehir arasındaki araziye doğru akar. Bu su ilkin yüksek toprak duvarlar arasından akar. Bu toprak duvarlar, sarmaşık gibi çıkan otlarla sağlamlaşmıştır. Derken fasılalarla su ana kanaldan küçük küçük kanallara bölünür. Böylelikle şimdiye kadar bu bölgeyi selleriyle tehdit ve tahrip eden bu sudan, şimdi civar toprakları sulamak hususunda istifade edilme imkanı bulunmuş olmaktadır. Su boyunca suyu daha küçük hendeklere yöneltmeye hazır adamlar bulunmaktadır. Bu daimi kontrol altında sel suları ağır ağır ve sessizce tarlalara doğru akarlar. Mesela burada tarlalardan sıra sıra akarak zengin bir mahsulün temelini hazırlamak suretiyle büyüyen pamuklara hayat katarlar. Burada ise aynı sular domates fidanlarını besler.

Fakat Türkiye nehirlerinin kontrol edilebilmesi ve sularından tam faydalanılabilmesi için bugün mevcut olanlardan çok daha fazla sayıda baraj, set ve sulama kanalı yapılmalıdır. Adana Bölgesi'nde hükümet yeni bazı projelere başlamıştır. Sulanacak olan yeni bölgeler, Seyhan ve Ceyhan Nehirleri arasındadır. Adana'nın kuzeyinde yeni bir barajdan Seyhan suları buğday, pamuk ve pirinç tarlalarını sulamak üzere batıya ve doğuya yöneltilecektir. Marshall Planı malzemesiyle Seyhan üzerine yeni set inşaatı şimdiden başlamıştır. Yeni toprak duvarlar yapılmakta, suları sessiz sedasız tarlalara akıtmak için yeni kanallar açılmaktadır. İşte su kontrolünün manası budur. Suların kontrolü temin edildikten sonra su sayesinde azami servet elde etmesi çiftçiye düşer. Toprağının sulanmaya müsait yerlerinde gerektiği

şekilde hendekler açmalı ve suyun tarlalara tam zamanında gelmesine dikkat etmelidir. Bazı yerlerde sulama kanallarındaki suyun seviyesi tarlalardan çok alçaktır. O takdirde bu suyu yükseltmek için bir çare bulunmalıdır. Su kuvvetiyle yahut öküz veya atla dönen su değirmenlerine hala rastlanır. Fakat bir kısmını hükümetin Marshall Planı vasıtasıyla getirtmekte olduğu yeni mekanik pompalar sayesinde, bir çiftçinin suyu yukarı, su bekleyen tarlalara doğru çekmesi çok daha kolaylaşmıştır. Nehir suları kontrol altına alınmış olsun olmasın bu pompalar şimdiden geniş ölçüde kullanılmaktadır.

Türkiye’de birçok nehir vardır. Bunlar dağlardan çıkar, ormanların içinden akıp sahillere ulaşır. Nehir ise servet demektir çünkü iyi istifade edilmekle su, toprağın verimliliğini arttırabilir. Fakat su evvela kontrol edilmektedir. Çıplak tepe yamaçlarına ağaçlar dikilmesi de lüzumludur. Ağaçlar yağmur bulutlarını celbedip düşen yağmur miktarını arttırmaya yarayabilir. Aynı zamanda da suyun toprakta muhafazasını temin eder. İnsanlar nasıl tepe yamaçlarını değiştirebilir, ağaçsız yerlere ağaçlar dikebilirlerse aynı şekilde nehirlerin mecrasını da değiştirebilirler. Göl olmayan yerde göller de yaratabilirler. Akıntıları önleyip selleri de durdurabilirler ve sudaki servetle kendi servetlerini de arttırabilirler.

TRAKTÖRÜN BAKIMI

(Farm Work Equipment Maintenance No. 6)

Traktörün uzun bir müddet iyi bir şekilde iş görmesi ancak ona gösterilecek ihtimamla mümkündür. Tamiri mümkün mertebe azaltmak için bütün parçalar muayyen fasılalarla iyice muayene edilmeli ve ihtiyatla kullanılmalıdır. Traktör mükemmel ve faydalı bir makinedir. Bununla beraber göreceği hizmet ona gösterilen ihtimam ve bakıma bağlıdır. Traktöre ait faydalı bilgileri ihtiva eden bir el kitabı her traktörle birlikte verilir. Bu kitap dikkatle okunup içindeki tavsiyeler dikkatle tatbik edilmelidir.

On Saatlik Çalışmadan Sonra Yapılması Lazım Gelen Günlük Bakım

Traktörün her on saatlik çalışmasından sonra veya her gün iş biter bitmez el kitabında tavsiye edildiği gibi hava süzgeci kapağı çıkarılıp iyice temizlenmelidir. Hava süzgeci içindeki filtre daima temiz tutulmalı ve deliklerin tıkalı olmamasına bilhassa dikkat edilmelidir çünkü delikleri tıkalı süzgeç havanın geçmesine mani olacağından motorun gücünü azaltır. Silindirlere temiz havanın devamlı bir şekilde temin edilmesi için aynı zamanda hava süzgeci yağ kabına aynı günlük ihtimam gösterilmelidir. Yağ kabı çıkarılmalı, içindeki pis yağ boşaltılmalı ve derzler iyice temizlenmelidir. Kap seviye işaretine kadar temiz yağ ile doldurularak tekrar yerine takılmalıdır. Karter yağ seviyesi her gün kontrol edilmelidir. Karterde daima temiz yağ bulunması için ve alt seviye tapası açılmalı ve yağ bu seviyeye kadar boşaltılarak tapa tekrar yerine takılmalıdır. Sonra üst seviye tapası açılır. Yağ bu delikten akıncaya kadar traktöre temiz yağ ilave edilir. Tapa yerine sıkıca takılmalıdır. Gaz yağıyla çalışan traktörlerde yağ seviyesi başka türlü kontrol edilir. Karterdeki üst seviye tapası açılır ve yağ burada akıncaya kadar kartere temiz yağ doldurulur. Yağ seviyesinin bu şekilde kontrol edilmesine sebep kullanılan gaz yağının bir kısmının yanmayıp silindirlere sızarak karter yağına karışmasıdır.

Su devridaim pompasının her on saatlik çalışmadan sonra yağlanması lazımdır. Bazı su pompaları yağın sıcak suda eriyip suyla karışmaması için özel kuru bir gresle yağlanır. Traktörünüzde hangi cins yağın kullanılacağını elinizdeki el kitabından öğrenebilirsiniz. Arka dingil yatakları her gün yağlanmalıdır. Aksi halde, bu yataklar arka dingili taşıdığından sık sık yağlanmazsa süratle aşınabilir. Her iki yatağın da yağlanması unutulmamalıdır.

Direksiyon tertibatı traktörün günlük çalışmasından sonra, parçaların aşınmasını önlemek ve traktörün idaresini kolaylaştırmak için baştan aşağı gözden geçirilmeli ve yağlanmalıdır. Direksiyon mili yatakları, üniversal mafsalı, merkez mili yatakları ve bütün mafsalların bu suretle yağlanması icap ettiği el kitabından öğrenilebilir. Traktörlere ait birçok el kitapları debriyaj ve arttırma milinin her gün yağlanmasını tavsiye eder. Bu suretle yalnız milin aşınması önlenmiş olmakla kalmayıp aynı zamanda debriyajın daha iyi ve temiz çalışması temin edilmiş olur. Aynı şekilde bir çok el kitapları, marş motoru yataklarının her on saatte bir yağlanması icap ettiğini söyler. Buna da sebep aşınmış ve pis yatakların, traktörü çalıştırmaya başlarken pürüzlük çıkarması ihtimalidir.

Traktörün 60 Saatlik Çalışmasından Sonra Yapılması Lazım Gelen Bakım (Haftalık Bakım)

Altmış saatlik veya bir haftalık çalışmadan sonra muayyen bazı parçalarda yapılması gereken bakım el kitabında izah edilmiştir. Buna göre hava süzgeci çıkarılıp temizlenmelidir. Süzgeç tamamıyla sökülmeli ve parçalar gaz yağında yıkanmalıdır. Hava giriş borusunun temizlenmesi unutulmamalıdır. Ayrıca yağ kabı temizlenmeli ve seviye işaretine kadar tavsiye edilen yağ ile doldurularak tekrar yerine takılmalıdır. Karbüratör lastik borusunu her hafta muayene etmek suretiyle iyi bir durumda olup olmadığı kontrol edilir. Şayet eskimişse değiştirilmesi lazımdır. Boru eskiyip delinecek olursa hava tozlu olarak motora gider. Boru değiştirilirken bağlantı yerlerinin sıkıca oturtulmasına dikkat edilmelidir. Traktör altmış saat çalıştıktan sonra

vantilatör kayışının gerginliği muayene edilir. Kayış gevşek olursa vantilatör gerektiği hızla dönemeyeceğinden motorun lüzumundan fazla ısınması sebep olur. Aşınan kayış derhal değiştirilmelidir. Radyatör petekleri veya panjurları motorun fazla ısınmasına mani olmak için temizlenmelidir. Tozlu ve tıkalı petekler, panjurların serbestçe çalışmasına mani olacağından motorun fazla ısınmasına sebep olur. Aşınmayı önlemek için vantilatör göbek yatağı her hafta yağlanmalıdır. Yatak aşınacak olursa vantilatör yalpa yaparak döneceğinden, sarsıntı husule getirerek radyatörün hasara uğramasına sebebiyet verebilir. Manyeto çakmağı her altmış saatte bir ince makine yağıyla bol bol yağlanmalıdır. El kitabınızda izah edildiği gibi debriyaj bıraktırma yatağı her altmış saatte bir yağlanmalıdır. Aksi halde yatak süratle aşınır. Debriyaj serbest bırakıldığı zaman yer basıncına karşı oldukça büyük bir kuvvetle itildiğinden bu kısım muntazaman yağlanmalıdır. Aynı şekilde debriyaj kılavuz yatağı da her altmış saatte bir el kitabında gösterildiği biçimde yağlanmalıdır.

Traktörün 120 Saatlik Çalışmasından Sonra Yapılması Lazım Gelen Bakım (15 Günlük Bakım)

Traktör yüz yirmi saat çalıştırdıktan sonra motor yağlama tertibatının baştan aşağı gözden geçirilmesi lazımdır. Yağ filtresi ve karter yağı değiştirilmelidir. Evvela traktördeki pis yağ boşaltılır. Boşaltma tapası tekrar takılır. Traktörün temizleme yağıyla iyice temizlenmesi için şu şekilde hareket etmelidir: Evvela vites boşa alınır. Motor çalıştırılır. Bir müddet yağın devretmesi beklendikten sonra bu pis yağ da boşaltılır. Bütün pislikleri bünyesinde toplayan yağ filtresi elemanı her yağ değiştirmede yenilenir. Karter, üst seviye tapası hizasına kadar doldurularak tapa kapatılır. Motor çalışmaya başladıktan sonra yağ doldurma kapağı kapanır. Bir litre yağ da diğer aksamı doldurmak üzere ilave edilir.

Traktörün 250 Saatlik Çalışmasından Sonra Yapılması Lazım Gelen Bakım (Aylık Bakım)

Traktör iki yüz elli saat veya bir ay çalıştırıldıktan sonra müteakip noktaların muayene edilmesi lazımdır. Benzin otomatiği, tortu kabı ve süzgeci hiç olmazsa ayda bir kere tamamen sökülmesi ve temizlenmelidir. Bütün musluklar kapalı olduğu halde süzgeç ve tortu kabı çıkarılmalıdır. Bunlar iyice temizlenir. Benzin borusu ayrılır. Benzinin akışına bağlı olan pisliğin temizlenmesi için borular tazyikli havayla temizlenir. Karbüratör süzgeci de aynı şekilde havayla temizlenir. Boru uçları yerine takılırken sızıntı yapmaması için dikkat edilmelidir. Bujiler temizlenerek tırnak aralıkları kontrol edilir. Bujiler çıkarılıp takılırken porselen kısımların çatlatılmamasına dikkat etmek lazımdır. Bujilerde biriken karbonu temizlemek için tel fırça kullanılır. Tel fırça bujilerin porselen kısımlarını zedeleyemez. Bujilerin tırnak aralık ayarı değerleri el kitabından alınabilir. Bu aralıkları ayarlarken bilhassa üst taraftaki tırnakları eğmek lazımdır. Aralık ayarları büyük olursa motor kaçırır, yani bazı pistonlar, bujiler çakmadığı için çalışmaz. Buji ayarlarının aksine çok küçük olması motorun güçlkle rölantide çalışmasına sebep olur. Kusurlu olan bujiler yenileriyle değiştirilmelidir. Kusurlu bir buji zayıf kıvılcım verir. Buji anahtarını kullanırken porselen kısımların zedelenmemesine dikkat ediniz. Kablo bujiye iyice temas eder vaziyette bağlanmalıdır. El kitabındaki talimata göre manyeto platin uçları ayda bir kontrol edilmelidir. Evvela kapağın tortuları alınır. Platin uçlarda herhangi bir aşınma veya karıncalanma, ince bir demirle eğelenmek suretiyle giderilebilir. Şayet platin uçları yanmışsa bunlar çıkarılmalı, karborundum bezi veya lüle taşıyla uçlar düzeltilmelidir. Manyeto kabı ile uç arası 3 ila 3,8 milimetredir.

Traktörlerin 400 Saatlik Çalışmasından Sonra Yapılması Lazım Gelen Bakım

Traktörün dört yüz saatlik çalışmasından sonra hemen hemen bütün teçhizatlarında aşağıdaki noktaların muayene edilmesi tavsiye edilir. Evvela soğutma tertibatı boşaltılmalı ve temizlenmelidir. Bunun için radyatör ve motor suyu boşaltılmalıdır. Radyatördeki pislikler ve kireç tabakaları sodalı su

gibi kimyevi maddelerle temizlenebilir. Bunu yaparken el kitabındaki talimatın tatbik edilmesi en doğru iştir. Sodalı su radyatöre doldurulur ve bir gün bırakılmak suretiyle kireç tabakaları eritilmiş olur. Sonra radyatör ve motordaki bu sodalı su boşaltılır. Temiz tutulan soğutma tertibatı, motorun lüzumundan fazla ısınmasını önler. Motorun fazla ısınması, motorun gücünü azaltır, ekseriyetle supap yanmalarına sebebiyet verir ve motorun diğer kısımlarını bozabilir. Radyatörü mümkünse yağlı suyla doldurmalıdır. Bu suretler kireçlenmelerin önüne geçilebilir. Soğuk havalarda traktörlerde ne çeşit antifriz kullanılması icap ettiği el kitabında görülebilir.

Dört yüz saatten sonra supaplar kontrol edilmelidir. Motor ısındıktan sonra supap kapağı çıkarılır. Ayar edilecek supap kapanıncaya kadar motor çevrilir. Supap üzerindeki kilitleme somununun gevşetilmesine sıra gelir. Somun gevşetilir. Sonra el kitabında görülen supap ayar değerlerine göre supap ayar edilir. Ayar tamamlanınca somun tekrar sıkıştırılır. Bu suretle bütün supaplar ayar edilir. Kapağı takarken içerdeki kısımlara toz toprak girmemesine dikkat etmek lazımdır.

Her dört yüz saatte bir debriyaj pedalı ve mafsallar muayene edilir. Debriyaj bıraktırma yatağı ile debriyaj parmakları arasında, debriyaj pedalının serbestçe hareket edebilmesi için 2,5 cm aralığın bırakılması lazımdır. Bu aralığın tam değeri el kitabından öğrenilebilir. Aynı şekilde her dört yüz saatte bir fren pedal boşluğu ve frenlerin mütesaviyen tutup tutmadığı muayene edilir. Bu pedal boşluğu için gerekli değer el kitabından öğrenilebilir. Distribütör yatağı her dört yüz saatte bir yağlanmalıdır. Yağdanlık ince makine yağıyla doldurulur. Yağ fazla doldurulmamalıdır çünkü fazla yağ platin uçların bulunduğu kısma girerek platin uçların bozulmasına sebep olabilir.

Dört yüz saatte bir yağlanması icap eden daha birçok parçalar mevcuttur. Motor kontrol tertibatlarındaki hareket eden mafsal ve bağlantı uçları, birkaç damla motor yağı damlatmak suretiyle yağlanır. Aynı şekilde debriyaj ve fren tertibatındaki mafsal ve bağlantı yerleri de yağlanır.

Traktörün 1000 Saatlik Çalışmasından Sonra Yapılması Lazım Gelen Bakım

Her bin saatte veya en az her sene aşağıdaki bakım işlerinin yapılması tavsiye olunur. Evvela vites kutusundaki yağ değiştirilmelidir. Bundan maksat içeride toplanan pislik veya madeni parçaların yağ ile karışarak çalışan parçaları hasara uğratmasına mani olmaktır. Vites kutusu iyi cins yağ ile gerekli seviyeye kadar doldurulur. Direksiyon dişli tertibatı her sene muayene edilmelidir. Dişli kutusu iyi cins yağla sektör dişlisinin üzerine kadar doldurulur.

Her bin saatte ön tekerlek yatakları çıkarılmalı, iyice gresle temizlenmeli ve yeniden gresle yağlanarak yerine takılmalıdır. Kullanılacak gres cinsi el kitabında verilmiştir. Ön tekerlekler çok tozlu ve aşınmaya müsait şartlar altında çalıştığından bu bakım işinin muntazaman yapılması lazımdır. Tekerlek lastiklerinden azami derecede istifade edilebilmesi için bunların devamlı olarak gerektiği kadar şişirilmiş vaziyette tutulmaları lazımdır. Lastiklerin şişirilme değerleri el kitabında verilmiştir. Lastiklerin az şişirilmiş olması bunların jantları altında kalarak ezilip parçalanmasına ve iç lastik supaplarının kırılmasına; lastiklerin fazla şişirilmiş olması ise tekerleklerin kayması suretiyle lastiklerin aşınmasına sebep olur.

Traktörün bakımı şarttır. El kitabında traktörlerin randımanlı çalışması için gerekli bakım ve ayar işleri izah edilmiştir. Bakımın iyi yapılması traktöre yatırılan sermayeyi, dolayısıyla sahibinin menfaatini korur.

KORE'DEN DERS ALALIM

Güney Kore bir zamanlar işte böyleydi. Asya'nın yarı unutulmuş bir köşesiydi. Otuz beş yıllık esaretten sonra barışa ve istiklale kavuştu. 1910'da Japonya'nın boyunduruğu altına girerek bir müstemleke haline getirilmişti.

1945'te Güney Kore hürriyete kavuştu. Güney Koreliler kendi kendileri için çalışma konusunda bir imkandan başka hiçbir şey istemiyorlardı. Mütevazı bir istekti bu. Hayat seviyesini aynı şekilde muhafaza etmek ve mümkünse daha yükseltmek azmi. Güney Kore Cumhuriyeti bu gayeye erişmek için canla başla çalışmaya başladı. Dokuma tezgahları Japon askerlere üniforma yapmaktan vazgeçtiler. Nesillerce yokluk içinde inlemiş olan ahaliye giyecek dokumaya başladılar. Endüstriler artık memleketin kendi ihtiyaçlarını karşılıyordu. Teknik okullar zengin endüstrilerin temel direği olan usta teknisyenler yetiştirmeye başladı. Kore'de o zamana kadar hiç bu kadar teknisyen bolluğu görülmemişti. Bu kalkınma hamlesini desteklemek için Kore'ye milyonlarca dolarlık Marshall yardımı yapıldı. Dokuma fabrikaları için pamuk, fırınlar için un ve Kore çiftlikleri eskisi gibi mahsul yetiştirmeye başlayıncaya kadar işçileri beslemek için bol bol pirinç. Ama barış, Kore'nin ikiye bölünmesini önleyememişti. Memleketin Kuzey yarısı komünistlerin idaresi altındaydı. Güney Koreliler bir taraftan çalışıp ilk defa olarak serbest seçim yapadursunlar, Kuzey Kore'yi idare eden Sovyet siyaset adamları atılan bu adımları durdurmaya karar vermişlerdi bile. 38. arz dairesinin kuzeyindeki komünistlere genç Cumhuriyet'i talan etmeleri için emir verildi. Kuzey Kore'de hür dünyaya hiçbir zaman gösterilmemek tasavvuru ile çevrilen halk filmleri işlenen halk cürümünün delillerini teşkil eder.

Sovyet tankları, Sovyet tüfekleri ve Sovyet mermileriyle Kremlin'de hazırlanmış olan bir harp. Taarruz. Halbuki daha bir hafta evvel Kuzey Kore'nin Stockholm'deki sulh beyannamesini imzaladığı ilan edilmişti. Önceden planlanmış bu uzun taarruzun şiddeti, doğru dürüst silahlanmamış olan Güney Koreli birlikleri geri püskürttü. Askerlerin ardından her zamanki gibi yersiz yurtsuz kalmış sivil halk akın ediyordu. Güney'in barış ve refah

içinde yaşama ümitleri, felaket ve ölüm dolu birkaç hafta içerisinde yıkıldı gitti.

Güney Koreliler artık, Kuzey'den gelen bu hainane taarruza karşı silahlanmaya başlamışlardı. Erkekler cepheye gidebilsin diye birçok işlerde gönüllü kadınlar çalışıyordu. Beri taraftan Lake Success'te de Güvenlik Konseyi derhal harekete geçti. Kuzey Kore mütecaviz ilan edildi ve Birleşmiş Milletler'in elli üçü Konsey'in kararını destekledi. Milletler harbe hazırlıksızdılar. Dövüşecek askerleri ve ağır silahları pek azdı. Buna rağmen bulabildikleri kadarını hemen toplayıp binlerce kilometre öteye, Kore'ye gönderdiler. Zamanla bu milletler dünya tarihinde ilk defa olarak müşterek bir savaş kuvveti meydana getirdi.

Kore'ye çıkar çıkmaz son hızla cepheye sevk edilen askerler ve silahlar sayesinde komünist Korelilerin akını durduruldu ve karşı taarruza geçildi. Yani mütecaviz, 38. arz dairesinin kuzeyine sürüldü. Hür dünya en nihayet Kremlin'in silahlı emperyalizm emellerine bir set çekmişti. Bir taraftan harp bütün dehşetiyle devam ededursun, yeniden ele geçirilmiş olan Seul şehrinde Kore Cumhuriyeti hükümeti kalkınma davasıyla karşı karşıya bulunuyordu. Birleşmiş Milletler ve Marshall Planı uzmanları malların ve nakil vasıtalarının tam zamanında icap eden yerde bulunmasını sağlamak için hükümete yardım ediyordu. Memleketin harap olmuş iktisadiyatının ihtiyaçlarını bulup karşılamaya çalışıyordu.

İlk önce muhabere meselesi ele alındı. Askeri mühendislerin de yardımı ile kabataslak telgraf ve telefon tesisatı çabucak kuruluverdi. Derme çatma sistemler işler hale getirilir getirilmez harbin döküntülerini temizlemek maksadı ile toplanmış olan gönüllü işçi birlikleri en faydalı olabilecekleri yerlerde çalışmaya başladılar. Marshall Yardımı ile Japonya'dan getirilen çelik raylar derhal kullanılmaya başlandı. Önlerindeki işin mahiyetini kendi gözleriyle görmek için başta idareci Foster olduğu halde Marshall Planı mütehassısları uçakla Kore'ye gittiler. Ziyaretlerinden birkaç hafta sonra, eskiden harp meydanı olan bir saha yepyeni bir demir yolu atölyesi haline getirilmiş bulunuyordu. Yeni demir yolu sistemi, Marshall Planı'nın olağanüstü yardımı ve birkaç uzmanın gayreti, Kore iktisadiyatına muhtaç olduğu hızı

verdi. Korelilerin başlıca ihtiyacı olan pirinç ve yakıt gene çarşılarında görülmeye başladı ve günlük hayat mücadelesi biraz hafifledi. Ama bu, cephe gerisindeki hayat mücadelesinin ancak başlangıcıydı. Yalnız bugün için değil yarın için de yakacak ve yiyecek temin edilmek isteniyorsa kaybedecek vakit yok demektir. Memleketin her tarafında ağaçları kesilmiş dağ ve tepeler, tabii kaynakların süratle harcandığını belli ediyordu. Yakacak temini için kesilen ağaçların yerine yeni ağaçlar büyümeye yetişemiyorlardı. Geri kalan ağaçları muhafaza edebilmek için Amerikalı bir ormancılık uzmanı yer kömürü endüstrisini tekrar canlandırmaya karar verdi. Bir taraftan Birleşmiş Milletler'in tepkili uçakları savaşa giderken bir taraftan da çürümüş tabaklar kurutuluyor ve yer kömürü haline getirilerek soğuğa karşı korunsunlar diye Korelilere dağıtılıyordu.

Bu arada Marshall Planı Güney Kore'ye doğrudan doğruya da yardımlarda bulunuyordu. Mesela mahalli endüstriler için kömür, Korelilerin lambalarında yaktıkları gaz, inşaat için çimento, sargılar için pamuk ve Korelilerin ip veya ağ yaptıkları lifler getiriliyordu. Yeni ip ve yeni ağ demek daha fazla balık demektir. Pusan'daki balıkçı filosunun modern bir radar gemisinin önderliği altında yeniden denize açılması demektir. Balık da Kore evlerinin sofrasında mühim bir yer işgal eder. Kore'nin yeniden canlanan endüstrilerine ışık ve enerji sağlasın diye Pasifik'in ta öbür kıyısından Amerikan Deniz Kuvvetleri'nin bir elektrik santrali bile sökülüp getirildi. Güney Kore hayat bulmaya başlamıştı. Ama komünist kurbanlarının peşini kolay kolay bırakmaz. Pekin şehrindeki Kremlin temsilcileri ellerinden kaçtırdıkları zaferi tekrar kazanmak için hazırlanıyorlardı. Güney Kore'nin yaralarını sulh ve sükun içerisinde sarmasına meydan vermeye hiç niyetleri yoktu. Koca bir kıtanın yarısı, komünist Çin'in geniş kaynakları ve askeri kuvveti seferber edildi ve ikinci defa kan akıtmak için Kore'ye gönderildi. Bu sefer gaye, Birleşmiş Milletler askerlerinden sayıca üstün olmaktır. Çinlilerin verdiği kayıplar, Kore'nin çektiği sefalet nazarıtibara bile alınmıyordu.

Şimdi dehşet dolu aylardan sonra, nihai kalkınmaya başlamanın zamanı yaklaşmış bulunuyordu. Bir gün gelecek, harbin endişelerinden kurtulan insanlar sükun ve refah dolu bir yarın için planlar kurmaya

başlayacaklardı. İşte Birleşmiş Milletler bunun için bunca zamandır bu kadar şiddetle çarpışıyordu. Komünist tecavüzünü durdurmak için. Korelilerin yeni ve cesurane barış tasavvurları kurabilmelerini sağlayacak kati ve nihai bir barış elde etmek için.

Kore'den alacağımız ders, el ele vermenin faydasıdır. Hür milletler bir araya gelerek insanların müdahaleye uğramadan, korkusuzca yaşayabilmelerini sağlayan bir cemiyet kurmaya muvaffak oldular. Bu cemiyetin gelişmesi ve icabında müdafaa edilmesi için gene bütün bu milletlerin el ele vermeleri şarttır.

BARIŞ İÇİN İTTİFAK

Paris yakınlarında on dört milletin bayrağı dalgalanıyor. Bu on dört millet Avrupa barışını korumak için birleşti. İşte müttefik kuvvetlerin Avrupa'daki yüksek karargahı. Altı yıl önce bu topraklarda esir düşen insanlar "Nihayet sulha kavuştuk" diyorlardı. Batıdan gelen müttefik kuvvetleri Almanya içinde muzafferane ilerleyerek Doğu'dan gelen Ruslarla el ele vermişlerdi. Bu kavuşmadan iki hafta sonra Naziler kayıtsız şartsız teslim oldular. Avrupa'da harp bitmişti. Her taraf neşe içindeydi. Herkes Allah'a şükrediyordu. Yapılacak çok iş vardı. Herkes evine barkına dönmek için sabırsızlanıyordu. Bu suretle ordularda terhis başladı. Topçu olan dülger gene dülger oldu. Bahriyeli olan çiftçi tarlasına döndü. Fakat Rus devlet adamları batılılar gibi acele etmiyorlardı. Kremlin'deki bir avuç insan, her çareye başvurarak komünizmi dünyaya yaymayı çoktan beri kendisine gaye edinmişti. Onlar, ordunun savaştan başka işlere de yarayabileceğini biliyorlardı. Orduyla insanları yıldırma ve sindirmek de mümkündü.

Ülkenin sınırları boyunca harp içinde ayak altında kalmış bir takım memleketler vardı: Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya, Arnavutluk, Macaristan, Çekoslovakya ve Polonya. Yalta ve Postdam Toplantıları'nda bu memleketlerin işgallerinin geçici olacağı ve buralarda serbestçe seçilmiş hükümetlerin bir an evvel kurulması Rusya, İngiltere ve Birleşik Amerika arasında kararlaştırılmıştı. Mesela Lehistan. Bu devlet Nazilerden kurtulduktan sonra Kızıl Ordu'nun işgali altındaydı. Kurulan geçici hükümet, önemli her işi Moskova'ya danışıyordu. Milletin seçtiği hükümet hala memlekete dönmemişti. Stalin mülteci hükümetin Lehistan'a dönmesini ve Leh milletin kendi idarecilerini seçebilmesi için gerekli seçimlerin yapılmasını Yalta'da kabul etmişti. Londra'daki mülteci hükümetin başkanı Mikołajczyk, Stalin'in sözüne kanarak Varşova'ya döndü. Seçimler yapıldı, öteki partilerin komünistlerle boy ölçüşmesine müsaade edildi. Seçimler hürriyete aşık olan bir milletin yüreğine su serpti ve dünyaya doğru bir iş yapıldığı hissini verdi. Halkın Mikołajczyk'e ve Köylü Partisi'ne karşı itibarı artıyordu. Fakat Sovyetler basın sansürünü ve gizli polis kontrolünü

kaldırmadılar. Köylü Partisi'ne mensup 250 aday manasız sebeplerle seçim dışı edildi, 135'i tevkif olundu, 5'i de öldü. Mikołajczyk kendi hayatını da tehlikede gördüğü için tekrar yurdunu terk etmek zorunda kaldı. 1949 Kasımında Sovyet Mareşali Rokossowski, Leh başkomutanı sıfatıyla duruma el koydu ve Lehistan bundan böyle bağımsız varlığına veda etti.

Romanya, Bulgaristan ve Macaristan da Lehistan'ın akıbetine uğradılar. İngiltere ile Birleşik Amerika fesat karışan seçimleri muteber saymadılar. Kremlin'e protesto notaları gönderdiler fakat Rusya vurumduymazlıktan geldi. Stalin protestoların arkasından askeri harekate geçilemeyeceğini biliyordu. Bütün Batıda demokrasilerin harp sonunda ellerinde kalan silahlar topraklar üzerinde sürünüp paslanıyordu. Batı, artık herhangi bir mesele hakkında askeri harekate geçebilecek durumda değildi.

Çekoslovakya'da hükümet ortalama bir hal çaresi bulmaya kalkıştı. Çekoslovakya'nın şanlı bir bağımsızlık tarihi vardı. Avrupa'nın büyük devlet adamlarından biri olan Masaryk memleketini dirliğe kavuşturmuş, yurdunun itibarını bir kat daha arttırmıştı. Şimdi onun oğlu olan Jan Masaryk Dış İşleri Bakanı'ydı. Akıllı başında bir insan olduğu için taassuba kapılmadı. O da, Cumhurbaşkanı Beneš gibi, komünistlere esir olmaksızın onlarla sadece dost kalınabileceğine inanıyordu. Fakat komünistler için nezaket bir zaaf alametidir ve bir memleket uzlaşmaya yanaştı mı, o zayıf bir memlekettir. Zayıf memleketleri ele geçirmeye mahsus mekanizma, artık mükemmel bir hale gelmişti. Çekoslovakya darbesi daha hızlı indi ve ötekilerden daha çok müessir oldu. Bir hafta içinde milliyetçiler yok edildi, komünist icra komiteleri kuruldu, mali liberal idareciler temizlendi. Memleketin radyosu, basını, hükümeti zapt edildi. Artık Stalin bir zafer daha kutlayabilirdi. Hürriyet bir kere daha mağlup edilmişti. Cumhurbaşkanı Beneš'in yazlık evine çekilmesine müsaade edildi. Adam orada kahrından öldü. Bir sabah Jan Masaryk, yatak odasının penceresi altında, taşlar üzerinde ölü bulundu. Komünistler mi öldürdü yoksa ümitsizlikten kendi canına mı kıydı belli olmadı. Hakikat artık Çekoslovakya'dan dışarı sızmaz oldu.

Fakat Ruslar, baskıya maruz bıraktıkları memleketlerin hepsini yutamadılar. 1945 Mart'ında Sovyet hükümeti, Türkiye'yle olan dostluk

paktını bozdu. Ruslar, Türklerin bazı toprak parçalarını kendilerine vermeleri ve boğazları kontrol altına alan üsler kurulmasına razı olmaları şartıyla paktı yenilemeyi teklif ettiler. Türkler bu teklifi tereddütsüz reddettiler. Sovyet baskısı arttı fakat Türkiye'nin kararına hiçbir suretle tesir edemedi. Halbuki Yunanistan'da kısmen muvaffak oldular. Burada büyük bir komünist kuvveti memleketi ikiye ayırdı ve bir iç savaş çıkarmaya muvaffak oldu. Komşu Sovyet kuklası devletlerden yardım gördükleri için komünist çeteler, Yunan milletine ızdırap, yeis ve ölüm getirdiler. Türkiye ile Yunanistan hür yaşamaya azmetmişlerdi. Onun için kendilerine yardım etmek icap ediyordu. 1947 Mart'ında Başkan Truman, Amerikan Kongresi'nden, Yunanistan'la Türkiye'ye derhal yardım edilmesini istedi. *“Benim kanaatimce silahlı azınlıkların zoru veya dış baskı ile esir edilmesi teşebbüslerine karşı duran bütün milletleri desteklemek Birleşik Amerika'nın siyaseti olmalıdır”* dedi. Kongre kabul etti. Asker gönderilmedi fakat askeri yardım programı gereğince Yunanistan'a teçhizat akmaya başladı. Askeri yardım felaketi ancak bir müddet için önledi fakat arkasından iktisadi yardım yetişmezse genişleyecek olan sefalet, Yunanistan'ı komünist ajanları için kolay bir av haline getirebilirdi. Kremlin'in bir memleketi yok etmek için müteaddit usulleri vardı. Top açılığa karşı o kadar tesirli bir silah değildi. Askeri yardımın iktisadi yardımla takviyesi lazımdı. Bunu göz önünde tutan Birleşik Amerika Dışişleri Bakanı General George Marshall, 1947 Haziran'ında Avrupa'ya yardım için bir teklifte bulundu. Birleşmiş Milletler iktisadi kalkınma için bir plan hazırlamaya davet edildi. Birleşik Amerika da her millete, kendi kalkınmasını sağlamak için yapacağı gayret nispetinde yardım etmeyi teklif etti. Toplantıya Rusya da çağırıldı. Nitekim Paris'te toplanan ilk konferansa Sovyet Dışişleri Bakanı Molotof da geldi ama çok geçmeden salonu terk etti. Kremlin'den o yolda talimat almıştı. Lehistan ve Çekoslovakya, Marshall davetini kabul etmek istediklerini ihsas ettilerse de sözlerini süratle geri aldılar. Onlar da aynı talimatı almışlardı. Fakat Plan yürüdü. General Marshall dedi ki: *Siyasetimiz herhangi bir memleket veya doktrine karşı değildir. Sadece açlık, fakirlik, ümitsizlik ve kargaşalıklara karşı yöneltilmiştir.*

Fakat Rusya, Avrupa'nın perişanlığını maksatlarına alet etmek sevdasındaydı. Onun için, Marshall Planı'nı hezimete uğratmayı kendisine başlıca vazife edindi. Bütün Avrupa'da Stalin'in ajanları faaliyete geçtiler. Kasım ayı sonunda 2 milyon Fransız işçisi grev halindeydi. Hükümet ancak makineli tüfeklerin himayesi altında toplanabiliyordu. İngiltere ve Birleşik Amerika'da komünist ajanlar her vesileyle grevler çıkarmaya, baltalama hareketleriyle Marshall Planı'nı aksatmaya çalıştılar. Komünizmin kuvvetli olduğu her yerde fabrikalar işgal ediliyor, demiryolları havaya uçuruluyor, insanlar öldürülüyordu. Dur diyen olmadıkça Kremlin'dekilerin Avrupa'yı mahvedeceklerini anlayan Batı milletleri, müşterek güvenlikten bahsetmeye başladılar. 1948 Mart'ında iktisadi, sosyal ve kültürel işlerde işbirliğine ve tecavüz halinde karşılıklı yardıma dair Brüksel'de bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşma, İngiltere, Fransa, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda'yı birleştiriyordu. Feldmareşal Montgomery'nin başkanlığı altında Avrupa'nın savunmasına ait meseleleri incelemek için bir başkomutanlık komitesi kuruldu. Fontainebleau'daki karargahta birçok planlar tetkik ve kontrol edildi. Batı birliği denilen bu ittifaka dahil beş üye memleket, her ne kadar müşterek manevralar yapıyorlarsa da kuvvetlerinin hür mahiyetlerini muhafaza ediyor ve ayrı idarelere tabi bulunuyordu. Batı birliği tam bir birlik değildi. Kremlin'dekileri tuttukları tecavüz yolundan döndüremedi.

Şimdi gözler Berlin'e çevrilmişti. Harp devrinden beri Berlin, Rusya, Fransa, İngiltere ve Birleşik Amerika tarafından idare edilen kesimlere ayrılmıştı. Her memleket kendi kesimindeki halka yiyecek, giyecek ve yakacak sağlamaktan mesuldü. Fakat Berlin Ruslar tarafından idare edilen araziyle çevriliydi. Fransız, İngiliz, Amerikan kesimlerine gerekli eşya bu araziden geçerek geliyordu. Ruslar bir bahaneyle anlaşmayı bozdular. Trenler, mavnalar, kara yolu nakliyatı durduruldu. Artık Batı için ya Berlin'i utanç verici bir şekilde terk etmek yahut da Berlin'de kalarak İngiliz, Fransız, Amerikan kesimlerindeki insanların açlıktan ölmelerine göz yummaktan başka çare kalmamıştı. Acaba şehri hava yolu ile beslemek kabil miydi? Batı Berlin'in nüfusu aşağı yukarı 2.5 milyondur. Bu büyüklükte bir şehri beslemek için dünyada eşi görülmemiş azamette bir hava köprüsü kurmak lazımdı. Batı

hükümetleri bu işi yapmayı göze aldılar. İngiliz, Fransız ve Amerikan bölgesindeki üslerden ilk uçaklar gelmeye başladı. Stalin inancını bozmadı. Öyle zannetti ki birkaç hafta içinde, hele mevcut zorlukları bir kat daha arttıracak olan kışın başlaması ile Batı bu sevdadan vazgeçecekti. Böyle iyimser olmakta hakkı da vardı. Kar ve sis, uçuşu gittikçe tehlikeli bir hale getiriyordu. Berlin'de yakıt noksanı yüzünden fabrikalar durdu. Hatta Batı'da bile hava köprüsünün muvaffakiyetinden şüphe edenler oldu. Fakat yanıldılar. 1948 sonbaharı ve 1948-49 kışı içinde, kuşatılmış şehre havadan yapılan sevkiyat muntazaman arttı. 1949 Nisan'ında günde 12 bin tonu buldu. Batı Berlin hava köprüsü tam dokuz ay aksamadı ve Batı'nın itibarı her gün biraz daha arttı. Yaz başlarında Ruslar müzakereye hazırdılar. 1949 Mayıs'ında abluka kaldırıldı. Azim ve dayanma siyaseti muvaffak olmuştu. Batı milletleri birleşmedikçe Sovyet güçlerinin tehdit edici kuvvetine karşı duramazlardı. Fakat bir arada olmak şartıyla, müşterek vasıta ve imkanları Sovyetler'inkini aşabilirdi. Birlikte azimle dayanma ve bu potansiyel kuvveti sulhun korunması için kullanma hususunda bir anlaşmaya varmaları zaruridi. Brüksel Antlaşması doğru istikamette atılmış bir adımdı fakat şümülü Avrupa içinde bile mahduttu. Üstelik Kanada ve Birleşik Amerika'nın vasıtaları ve imkanlarını içine almıyordu. Daha geniş bir kolektif birliğin kurulması şarttı. 4 Nisan 1949'da Fransa, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, İngiltere, Norveç, Danimarka, İtalya, Portekiz, İzlanda, Kanada ve Birleşik Amerika arasında Kuzey Atlantik Antlaşması imzalandı. Antlaşmanın gayesi, Birleşmiş Milletler Anayasası'nın şartlarına ve ruhuna sadık kalmaktı. Üyeler, hakiki barışın harp yokluğu demek olmadığını anladılar ve Kuzey Atlantik Bölgesi'nde siyasi ve iktisadi istikrarı sağlamaya çalıştılar. Bunun için el birliğiyle taarruza karşı durmaya ahdettiler. Onlardan birine saldıran hepsine birden saldırmış addedildi. On iki milletin teşkil ettiği bu birlik, Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı veya sadece NATO ismini aldı. Kuzey Atlantik Antlaşması hükümlerini tatbik için teşkilata dahil hükümetlerin dışişleri bakanlarından mürekkep bir Kuzey Atlantik Konseyi kuruldu.

Konsey daha ilk toplantısını yapmadan Stalin bu paktın Yalta ve Postdam Antlaşmalarını ihlal ettiğini ve dünya hakimiyetine göz diktiğini iddia

etti. Fakat bir taraftan Kuzey Atlantik Teşkilatı üyelerini ihanetle itham ederken kendisi de gözlerini Uzak Doğu'ya, Kore'ye dikti. 1950 Haziran'ında Sovyetlerin tasvibi ve yardımıyla Kuzey Kore komünist ordusu Güney Kore'yi istila etti. Saldırganları durdurmak için Kore'ye bir Birleşmiş Milletler ordusu gönderildi. Avrupa'da, hürriyetin sesinin çıktığı kadar dışının de kesmesi gerektiğini anlayan Kuzey Atlantik Konseyi, en yakın bir tarihte birleşmiş bir kuvvetin meydana getirilmesine karar verdi. Bu kuvvetin meydana gelmesi, silahlarını tehlikeli bir şekilde ve aşırı derecede elden bırakmış olan milletlerin tekrar silahlanması demektir. Bundan başka, dilleri, gelenekleri, hayat tarzları ayrı olan bu milletlerin birliklerinden birleşik bir silahlı kuvvet vücuda getirmek icap ediyordu. Teşkilat, bu işi en iyi şekilde başarabilmek için, tek bir adama kafi salahiyyet vererek en bir kısa zamanda bir müttefik komutanlığı kurmasını sağlamaya karar verdi. 26 Eylül 1950 tarihinde yüksek komutanlık makamı ihdas edildi fakat bu makama getirilecek şahsın, on iki milletin hepsinin de hükümetleri ve halkı tarafından kabul edilebilecek bir insan olması çok mühimdi. Herkes bir isim üzerinde durdu. 1950 Aralık ayında Kuzey Atlantik Konseyi, General Dwight D. Eisenhower'ın Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı vazifesine getirilmesini Birleşik Amerika Cumhurbaşkanı'ndan istedi.

(Eisenhower ve Truman:)

"Sayın Başkan, mukaddes bir vazifeyi başlatmak üzere yola çıkarken, bu vazifenin milletlerimize ancak barış, güvenlik ve sükunet getirmesine bütün kalbimle dua ediyorum".

"Ben de sizin gibi düşünüyorum General ve neticenin böyle olacağını biliyorum. Amerikan milleti bütün kalbiyle size müzahirdir ve Atlantik Antlaşmasına dahil diğer milletlerden de aynı müzaheretini göreceğinizden eminim. Bahtınız açık olsun".

General Eisenhower birleşik ordusunu planlamak işinin karışık teferruatına girmeden önce kurmay başkanı General Gruenther'le beraber bir seyahate çıktı. Eisenhower şöyle dedi:

"Askeri bir komutan olarak Avrupa'ya dönüyorum fakat mucizevi planlarım, askeri kuvvet gösterilerim yok. Avrupa'ya dönerken ecdadımızın

yurdu olan bu kıtaya, halkının cesaretine, yaşamak isteğine ve emin bir barışı ve medeniyetin terakkisini sağlamak için her fedakarlığı göze aldığına sarsılmaz bir iman besliyorum. Bütün milletlerin çocukları, şimdiye kadar kendilerine vadedebildiğimizden çok daha fazlasına layıktırlar. Onların yüreğinde kin, kuşku ve itimatsızlıktan eser yoktur. Onlar için çalışalım, bütün kötü peşin hükümlerimizi, maziye ait zaaflarımızı bir yana atalım, kendi hürriyet hakkımız nasıl aziz tutuldu ve korunduysa biz de onların haklarını öylece korumaktan asla şaşmayalım”.

Bu memleketlerin her birinde korunacak çok şey vardı. Her birinin edebiyatı baştan başa hürriyet davasıyla doluydu. Evvela Fransa: “Topraklar mümbit oldukları nispette değil, hür oldukları nispette iyi işlenirler”. 9 Ocak’ta General Eisenhower, Paris’ten Belçika’ya hareket etti. “Ben babamı hür bir insan olduğu için saydım. Allah vere benim çocuklarım da beni öyle sayınlr”. 10 Ocak, Hollanda: “Cesaret ve şerefi yüksek tut ama hürriyetin yeri onlardan da üstün olsun”. 11 Ocak, Danimarka: “Bu vatan azizdir, hür kaldığı müddetçe”. 12 Ocak, Norveç: “Bizimdir bu zirveler, yemyeşil bir vadi, mavi gözlü hürriyet, koruruz biz sizi canımız gibi”. 13 Ocak, İngiltere: “Serilmedi, serilmez bir ülke bir fatihin mağrur ayaklarına”. 16 Ocak, Portekiz: “Hangi göz görebilir yıldızlardan yukarı? Hangi ruh erebilir hürriyetten yüceye?”. 18 Ocak, İtalya: “Elbet bir gün gelecek, vereceksin elini kardeş memleketlerden gelen hür insanlara”. 19 Ocak, Lüksemburg: “Çocuklarımıza bırakabileceğimiz en kıymetli armağan hürriyettir”. 24 Ocak’ta General Eisenhower, Almanya’ya gidip oradaki Amerikan, İngiliz, Fransız komutanlarıyla görüştüktan sonra İzlanda’ya doğru yoluna devam etti. “Hürriyetimize göz diken düşmanımızdır”. 26 Ocak, Kanada: “Müstebitler mezarlarına”. 27 Ocak, Birleşik Amerika: “Nerede hürriyet, orası vatanım”.

General Eisenhower, üç hafta içinde on iki memlekete uğradı. Çok kere bu memleketlere varışı, Kremlin’den ilham alan gösterilerin başlamasına vesile oldu. Komünist afişleri duvarları kapladı. Kabul merasimlerini bozacak şekilde ayaklanmalar, grevler tertip edildi. İşlerin iç yüzüne gittikçe daha iyi vakıf olan Avrupa halkı, komünistlerin elinde oyuncak olmaya eskisi kadar istekli görünmemeye başladı. Planlı gösteriler sıfıra iner oldu.

General Eisenhower, gezisinin neticesini şöyle h lase etti: “*Avrupa’nın acil ihtiya cı mühimmat ve teçhizat tır. Ziyaret ettiğim Avrupa milletlerinin hepsi de hemen mühimmat ve teçhizat elde etmek şartıyla mukavemet kudretlerini süratle ve istenilecek derecede arttırabilirler. Bu ihtiya cı karşılamak için vefakar kom umuz Kanada ve İngiltere, diğer milletlerle birlikte yükün bir kısmını üzerlerine alıyorlar. Her kuvvet ilavesi maneviyatı yükseltecek, itimat ve emniyet durmadan artacaktır. Zaman bakımından müdafaa te kilatımızın hangi saatte büyük imtihana  ekilece ini, o da çekilecekse, kimse tayin edemez. Zira bizim maksadımız sadece kendimizi korumaktır. Bir an evvel hazır olmalıyız. Hücum edeceği gün ve saati ancak m tearriz bilebilir*”.

Paris’te vakit kaybedilmiyordu. Astoria Oteli’ndeki muhakkak karargahla Teşkilat şimdiden kurulmuş ve arızasız işlemeye ba lamı tı. Bir i  planlama grubu faaliyete geçmişti. İlk önce bu gruptakilerin çoğu Amerikan subaylarıydı fakat şimdi bunlardan bir kısmının yerine  teki Atlantik Paktı memleketlerinin subayları geçti. Üstelik her memleketin Paris’e bir askeri temsilci göndermesi istenmi ti. Onun vazifesi, Paris’teki te kilatla kendi memleketinin askeri makamları arasında irtibatı temin etmektir. Mart ayı içinde müttefik komutanlı ının yüksek kadrolarına tayinler yapılmıştı. General Eisenhower, kendisine yardımcı olarak İngiltere’den Feldmare al Montgomery’yi aldı. Bu tayin, muvaffakiyet içinde k kle mi  eski bir i birli inin yenilenmesi demektir. Montgomery, sadece Nazilerin devrilmesine yol açan planların hazırlanmasında yakın bir i  arkadaşı olarak  alı mı  değildi. Belli ki Batı Birliği’nde edindiği tecrübeleri de yeni te kilata kazandırıyor. Yüksek komutana deniz kuvvetleri mevzuunda yardım etmek üzere Fransız Amirali Lemonnier muavin olarak tayin edildi. Hava kuvvetleriyle ilgili meseleleri istişare için de İngiliz Hava Mare ali Sir Hugh Saunders hava yardımcılığına getirildi. General Eisenhower, ziyaret ettiği memleketlerin en değerli askeri zekaları arasından seçtiği insanlarla kurmay heyetini v coda getirdi. Askerlik tarihinde e i bulunmayan davaları halletmek mesuliyeti bu küçük mütehassis grubuna d   yordu. Fakat onlar i lerine yalnızca tecrübe değil, aynı zamanda kariha genişliği ve teşebbüs fikri de

getirdiler. Her biri de kendini herhangi tek bir memleketin yurttaşı değil, Atlantik Paktı'na dahil on iki memleketin de vatandaşı addediyordu.

2 Nisan 1951: (Eisenhower:) “Aylardan beri, Atlantik Paktı'na dahil milyonlarca insan, kendilerini koruyacak güvenlik kalesini kurmaya çalışıyorlar. Onlar kimseye tecavüzü akıllarından geçirmiyorlar. Sadece el birliğiyle yaptıkları siperlerin arkasında barış içinde yaşamak, kanları pahasına kazandıkları hürriyetlerini korumak istiyorlar. Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargahı, bugün resmen ve fiilen açılmıştır. Vazifesi, Batı Avrupa'nın hürriyeti, barışı ve güvenliği için gerekli müşterek müdafaayı kurmak işine Atlantik Paktı milletlerince tahsis edilen bütün kuvvetleri devralmaktır”.

Avrupa'nın savunması için mufassal bir icrai plan hazırlanmıştı. Savunma maksadıyla, Norveç'in kuzey ucundan Kuzey Batı Afrika'ya kadar kara ve deniz bölgesine şamil Müttefik Komutanlığı, tali komutanlıklara ayrılmıştı. Karargahı Oslo'da bulunan kuzey komutanlık, Danimarka'nın kuzeyindeki bölgeyi içine alıyordu. Burada Başkomutan Amiral Sir Patrick Brind, hava, deniz ve kara savunmasını düzenlenmesinden mesuldü. Karargahı Napoli'de bulunan güney komutanlık, İtalya'nın güneyindeki bölgeye karışırdı. Bu bölgenin hava, deniz, kara savunmasından Amiral Robert B. Carney mesuldü. Karargahı Fontainebleau'da bulunan merkez bölgesinde en büyük kuvvet topluluğu bulunacağından, burada hava, deniz, kara olmak üzere üç ayrı komutanlık vardır. Kara Kuvvetlerine Ordu Generali Alphonse Juin, Deniz Kuvvetlerine Visamiral Robert Jaujard, Hava Kuvvetlerine Korgeneral Lauris Norstad komuta etmektedir. Asker, denizci ve havacılarından mürekkep milli birliklerin teşkilatlandırılması, talim ve terbiyesi, bu beş tali komutanın ve maiyetinin mesuliyeti altındadır.

Norveç, Hollanda, Birleşik Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg, Kanada 1951 yılı zarfında askeri masraflarını en az iki misline çıkarmıştır. Bu hal, bu memleketlerin hemen hepsinde, gailisi başından aşan milli ekonomiler için büyük yorgunluğu, harp memleketlerinde her fert için daha fazla fedakarlığı mucip olmuştur. Üstelik hemen her memlekette askerlik hizmeti arttırılmış, kuvvetli ihtiyat birlikleri kurulmuştur. Fransa ile

İngiltere, Hindîçini ve Malaya'da komünizmle savaşmakta olmalarına rağmen, her ikisi de kuvvetlerini 1951'de iki misline çıkarmak suretiyle Pakt'a önemli yardımda bulunmuşlardır. Belçika, Lüksemburg, Hollanda, Danimarka ve Norveç, kuvvetlerini 1951'de mütemediyen arttırmışlardır. İtalya, barış antlaşmasının müsadese nispetinde azami yardımı yapmıştır. Kanada, iki müttefik tümenini teçhiz ettikten başka kendi kuvvetlerini Atlantik aşırı memleketlere göndermiştir. Birleşik Amerika, Avrupa'ya işgal taahhütleri fevkinde kıtalar göndererek barış zamanına mahsus geleneklerini bozmuştur. Üstelik Karşılıklı Savunma Yardımı Programı kanalı ile öteki memleketlerin çoğuna uçak, tank, top gönderilmiştir. Haftalar geçtikçe ve milli silahlanma programları ilerledikçe komutanlık emrine daha büyük kuvvetler tahsis edilecektir.

Son sene zarfında bir Kuzey Atlantik Paktı Eğitim Koleji açılmıştır. Yeni memleketlere mensup subaylar, tam manasıyla milletlerarası bu kuvveti meydana getiren mimarların karşılaştıkları davaların nasıl ele alınacağını öğreniyorlar. Atlantik Paktı memleketlerinin her birindeki yüksek rütbeli subaydan münferit ere kadar talim usulleri birleştirilmiş ve hızlandırılmıştır. 1951 yılı yaz ve sonbaharında, bölge komutanlıklarının sınırları içinde birçok kara, deniz ve hava manevraları yapılmıştır. Bu manevralar küçük ölçüde olmakla beraber birçok meselelerin önemini belirtmeye yaramıştır. Bunların en mühimi, teçhizatın hala noksan olmasıdır. Şu son süre zarfında bütün Atlantik Paktı memleketleri silahlanma programlarını tatbika başlamışlarsa da mevcut uçak, tank, top hala ihtiyaca yeter derecede değildir. Silahlanmadan başka şunlara da ihtiyaç vardı: daha çok sayıda ve daha geniş hava meydanları, kabil olan her yerde silahların bir cinsten olması, ikmal ve talim usullerinin sadeleştirilmesi, daha mükemmel bir ulaştırma şebekesi, yeni birlikler arasında insan bakımından koordinasyonun takviyesi. Müttefik yüksek karargahında bu ve buna birçok benzer meseleler, gittikçe artan bir itimatla ele alınmaktadır.

Sovyet Rusya'da müttefik komutanlığının kuvvetinin günden güne arttığından şüphe edilmemektedir. Kremlin sözcüleri tecavüz maksadı güdüldüğünü, Pakt'ın Sovyetler'e karşı alçakça bir ittifak olduğunu ilan

ediyorlardı. Fakat hadiseler Sovyetler'i tekzip etti ve ediyor. Bu iddialar, harp sonundan beri dünya sulhunu tehdit etmekte olan bir tecavüz örneğidir. Müttefik komutanlığı, bu tecavüzün geleceğe hakim olmaması için kurulmuştur. Atlantik Paktı Konseyi'nin her toplantısında yüksek komutan, noksanlara, milli iktisadi buhranlara, ihtilaflara rağmen müttefik komutanlığının varlığı ve gayretiyle müttehit, iyi düzenlenmiş bir kuvvet olduğunu ilan edebiliyor. Fakat henüz başlamış olan bu kutsal cephenin muvaffakiyeti, barışı korumak için birleşmiş bütün memleketlerdeki iyi niyet sahibi bütün insanların gayretine bağlıdır. Fransa, İzlanda, İngiltere, Birleşik Amerika, Danimarka, İtalya, Kanada, Belçika, Portekiz, Hollanda, Norveç, Lüksemburg ve 29 Ocak 1952'den beri de Türkiye ve Yunanistan. Rus tecavüz emellerine karşı girilen mücadelede kaderi durumları dolayısıyla büyük bir öneme haiz olan bu iki devletin Atlantik müdafaa sistemine birer aza olarak iştirakleri resmen kabul edilmiş ve Eisenhower'ın Paris'teki karargahında Türk bayrağı merasimle, şerefle çekilmiştir. Yüksek Komutan Eisenhower ve Türkiye Elçisi Numan Menemencioğlu merasime iştirak ettiler. *Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet, hakkıdır hakka tapan milletimin istiklal.* İyi talim görmüş ve teçhiz edilmiş kahraman Türk ordusu, hürriyet cephesinin Türkiye cenahını muvaffakiyetle savunacak kudrettedir. Hürriyet aşığı Türkler, diğer hür memleketlerle işbirliği yapmaktan iftihar duymaktadır. Esasen hür dünyanın hakiki ümidi, bu memleketlerin samimi ve devamlı ittifakına bağlıdır.

ÖZET

AYTAÇ, İren Dicle. Marshall Planı Filmleri (1948-1953): Türkiye Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

Marshall Planı, bir yandan II. Dünya Savaşı sonrası ekonomi ve siyaset alanlarında uluslararası ölçekte bir yeniden yapılanmanın aracı olarak iş görürken, diğer yandan da Plan kapsamında yürütülen propaganda çalışmalarıyla Avrupa'nın Amerikan idealleri yönünde yeniden şekillendirilmesi için kökten bir tutum ve zihniyet değişikliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Marshall Planı propagandasının en önemli araçlarından biri ise Plan için çekilen ve katılımcı ülke halklarına gösterilen filmler olmuştur.

ABD'de gösterimi 1990'a kadar yasak olan ve Marshall Planı'nın sona ermesinin ardından diğer ülkelerde de arşivlere kaldırılan bu filmler, 2004 yılında düzenlenen "Demokrasi Satmak" başlıklı turla yeniden günışığına çıkarılmışsa da halen yeterli düzeyde inceleme konusu edilememiştir. Bu çalışmanın konusu ise, Türkiye'ye özgü bir araştırması daha önce hiç gerçekleştirilmemiş olan bu filmlerin ülkemiz için yapılanları ile uluslararası gösterim için hazırlanıp ülkemizde de gösterilenlerinin incelenmesidir.

Anahtar Sözcükler:

1. Marshall Planı
2. İkinci Dünya Savaşı
3. Türkiye
4. Sinema
5. Propaganda

ABSTRACT

AYTAÇ, İren Dicle. Marshall Plan Films (1948-1953): The Example of Turkey, Master's Thesis, Ankara, 2008.

While Marshall Plan has served for the restructuring of the international economy and politics after the Second World War, a large propaganda campaign has also been executed within the Plan in order to channel attitudes and mentalities of the Europeans in the direction of American ideals. One of the most effective media of the Marshall Plan propaganda which has been used for this purpose was films that have been produced and screened within the Plan.

These films whose exhibition in the USA had been forbidden until 1990s and who have been forgotten in the archives in other countries after the Plan, have been brought to light by the international tour "Selling Democracy" at 2004. However, they have not been examined at an adequate level so far. Moreover, a research on this subject peculiar to Turkey has never been studied. The subject of this thesis is to make a research of Marshall Plan films which have been produced specifically for Turkish audiences and the others which have been produced for international exhibition and screened also in Turkey.

Key Words:

1. Marshall Plan
2. Second World War
3. Turkey
4. Cinema
5. Propaganda